

Miten katsomusopetus pitäisi Suomen kouluissa järjestää?

**– Määrällinen tutkimus katsomusaineita opettavien
aineenopettajien näkemyksistä keväällä 2017**

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Luokanopettajan koulutus
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2017
Lukas Priklopil

Ohjaaja: Arto Kallioniemi

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta	Laitos - Institution - Department Luokanopettajan koulutus	
Tekijä - Författare - Author Lukas Priklopil		
Työn nimi - Arbetets titel Miten katsomusopetus pitäisi Suomen kouluissa järjestää? – Määrällinen tutkimus katsomusaineita opettavien aineenopettajien näkemyksistä keväältä 2017		
Title How to Organize Worldview Education in Finnish Schools? – Quantitative Study of the Subject Teacher's Perspectives		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Arto Kallioniemi	Aika - Datum - Month and year 10/2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 110 s + 8 liites.
Tiivistelmä - Referat – Abstract <p>Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee katsomusopetusta Suomessa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten katsomusaineita opettavat aineenopettajat järjestäisivät Suomen katsomusopetuksen kouluissa. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että nykyinen, oppilaan <i>oman uskonnon</i> mukainen katsomusopetusmalli halutaan säilyttää vähemmistökatsomusaineita opettavien opettajien keskuudessa (esim. Zilliacus 2014, 90–97), mutta tarkempia tilastollisia analyyseja opettajien näkemyksistä ei ole juurikaan esitetty. Tämä on määrällinen tutkimus, jossa tarkastellaan eri katsomusaineita opettavien opettajien näkemyksiä katsomusopetuksesta. Tutkimuksessa keskitytään etenkin katsomusopetusmalliin liittyviin näkemyksiin.</p> <p>Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2017 nettikyselylomakkeella, johon vastasi 196 katsomusaineiden opettajaa eri puolilta Suomea. Tutkimusjoukosta 141 opettajaa opetti evankelis-luterilaista uskontoa, 99 opettajaa opetti elämänskatsomustietoa ja 41 opettajaa opetti yhtä tai useampaa vähemmistöuskontoa. Tutkimusaineiston analyysissa vastaajia jaoteltiin opettavien aineiden mukaan eri ryhmiin ja ryhmien välisiä näkemyseroja tutkittiin tilastollisin testeillä. Opetusaineryhmien sisällä tutkittiin myös yhdentoista eri taustamuuttujan yhteyksiä opettajien näkemyksiin.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan opettajat olivat pääasiallisesti sitä mieltä, että koulujen kaikilla opetusasteilla tulisi säilyttää oman uskonnon mukainen <i>nykymalli</i>. Eniten nykymallia kannattivat uskonnolliset, yli 50-vuotiaat ja vähemmistöuskontoa opettavat opettajat, mutta malli sai ainakin osittaista kannatusta käytännössä kaikilta opettajaryhmiltä. Yhteiseen katsomusopetukseen perustuvat <i>yhteismallit</i> saivat opettajilta kannatusta, mutta toisaalta myös vastustusta. Yleisesti ottaen, yhteismallia pitivät sopivana erityisesti ne katsomusaineopettajat, jotka eivät olleet uskonnollisia ja – ortodoksista uskontoa opettavia lukuun ottamatta – olivat enintään 50-vuotiaita.</p> <p>Tulokset viittaavat siihen, että vaikka oman uskonnon mukainen opetus saa tällä hetkellä katsomusaineiden opettajilta laajaa kannatusta, yhteisopetusta tullaan kannattamaan tulevaisuudessa yhä enemmän. Lisäksi, jos yhteisopetukseen siirryttäisiin, eniten sitä tulevat vastustamaan etenkin ne vähemmistöuskontoa opettavat opettajat, jotka opettavat vain oman uskonnon mukaista uskontoa ja joilla ei ole aikaisempaa kokemusta kaikille yhteisen katsomusaineen opettamisesta.</p>		
Avainsanat - Nyckelord katsomusopetus, uskonnon opetus, elämänskatsomustieto, aineenopettajat		
Keywords world view education, religious education, ethics, subject teachers		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto – Helda/E-Thesis		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Faculty of Educational Sciences		Laitos - Institution - Department	
Tekijä - Författare - Author Lukas Priklopil			
Työn nimi - Arbetets titel Miten katsomusopetus pitäisi Suomen kouluissa järjestää? – Määrällinen tutkimus katsomusaineita opettavien aineenopettajien näkemyksistä keväältä 2017			
Title How to Organize Worldview Education in Finnish Schools? – Quantitative Study of the Subject Teacher's Perspectives			
Oppiaine - Läroämne - Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Arto Kallioniemi		Aika - Datum - Month and year 10/2017	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 110 pp. + 8 appendices
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>This master's thesis deals with worldview education (WE) in Finland. Here, WE refers to religious education and secular ethics education. The aim of the study was to investigate how WE subject teachers would organize WE in Finnish public schools. Previous studies have indicated that the current separative WE model is supported by the minority religious education teachers (e.g. Zilliacus 2014, 90–97), however, extensive statistical analysis of WE teacher's perspectives is yet to be presented. This is a quantitative study that explores WE teachers' perspectives on WE, focusing primarily on those perspectives concerning WE delivery models.</p> <p>The research data is based on an online survey, which was carried out in spring 2017. A total number of 196 comprehensive and upper secondary school WE teachers, from all parts of Finland, participated to the survey. Of the participants, 141 were teaching Evangelical Lutheran religion, 99 were teaching ethics and 41 were teaching minority religion (Orthodox, Islam etc.). In data analysis, the sample was divided into groups based on taught WE subject. The differences between groups' perspectives and the interrelations between the perspectives and 11 background variables were then statistically tested.</p> <p>According to the research results, WE teachers predominantly agreed that all school levels should continue to deliver <i>the current separative WE model</i>. The current model received greatest support from teachers who were teaching minority religion(s), were above 50 years old and were religious. However, practically all teacher groups, at least partially, favored the current WE model. <i>The integrative WE models</i>, on the other hand, received mixed responses, as large proportion of teachers disapproved them. In general, integrative model was considered as an appropriate model by those teachers who were not religious, and – apart from those teachers of Orthodox religion – were no more than 50 years old.</p> <p>Despite of the current model's widespread approval among WE teachers, the findings suggest that the integrative approach will gain popularity in the forthcoming years. The findings moreover indicate that in case Finland <i>does</i> switch to integrative WE model, it will be opposed especially by those minority religion teachers who a) teach only one minority religion that corresponds to their own faith and b) have no prior experience in teaching WE with an integrative approach.</p>			
Avainsanat - Nyckelord katsomusopetus, uskonnon opetus, elämänkatsomustieto, aineenopettajat			
Keywords worldview education, religious education, ethics, subject teachers			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University City Centre Library – Helda/E-Thesis			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Tutkimuksen tausta.....	3
2.1	Keskeiset käsitteet.....	3
2.2	Katsomusopetus Suomessa	4
2.2.1	Suomen nykyinen katsomusopetusmalli.....	4
2.2.2	Tunnustukseton ja tunnustuksellinen katsomusopetus	7
2.2.3	Katsomusopetuksen lähtökohdat 2010-luvulla	8
2.2.4	Katsomusopetuksen tehtävät ja katsomusaineiden tuntijako	10
2.2.5	Katsomusaineita opettavat opettajat	12
2.3	Erilaisia katsomusopetusmalleja	14
2.4	Keskeisiä tutkimuksia	20
3	Tutkimustehtävä ja sen toteuttaminen	30
3.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	30
3.2	Kyselylomake ja aineiston keruu	31
3.3	Tutkimusjoukon esittely	32
3.4	Analyysimenetelmät ja tutkimuksen luotettavuus.....	38
4	Tutkimustulokset	48
4.1	Näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä (katsomusopetusmallit).....	48
4.2	Näkemykset nykymallin ja yhteismallin koulusopivuudesta	63
4.3	Näkemykset ja käsitykset nykyisestä ja tulevasta katsomusopetuksesta	75
5	Tutkimuksen päätulokset ja tulosten tulkinta	86
6	Pohdinta	101
	LÄHTEET.....	103
	LIITTEET	111

Kuvio 1: Tutkimusjoukon määrä opetusaineryhmittäin	33
Kuvio 2: Maailmankatsomuksellisten identiteettien %-osuudet tutkimusjoukossa.....	34
Kuvio 3: Tutkimusjoukon jakaumat sukupuolen, ikäluokan, asuinmaakunnan ja uskonnollisen yhdyskunnan mukaan	35
Kuvio 4: Opetusaineittain jaoteltujen opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä	50
Kuvio 5: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä opetusaineryhmittäin	51
Kuvio 6: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä laajennetuissa opetusaineryhmissä	53
Kuvio 7: Opetusaineryhmittäin jaoteltujen opettajien näkemykset nykymallin ja yhteismallin mallin koulusopivuudesta.....	65

Taulukko 1: Suomen väestörakenne uskonnollisen yhdyskunnan mukaan.....	8
Taulukko 2: Peruskoulun ja lukion oppilaiden jakautuminen opiskeltavan katsomusaineen mukaan.....	9
Taulukko 3: Katsomusaineiden oppilasmäärät pääkaupunkiseudun peruskouluissa.....	9
Taulukko 4: Katsomusaineiden oppilasmäärät Helsingin peruskouluissa ja lukioissa.....	10
Taulukko 5: 2KA-opettajien (n=20) opetusaineet ja opettajien kokonaismäärät opetusaineittain	33
Taulukko 6: Tutkimusjoukkoon kuuluvien opettajien määrät ja osuudet (%) opettamiseen liittyvissä taustamuuttujissa ^a	37
Taulukko 7: p-arvojen ja korrelaatiokertoimien merkitsevyystasot	39
Taulukko 8: Taustamuuttujien korrelaatiot koko tutkimusjoukossa.....	41
Taulukko 9: Likert-asteikon jaottelu ja näkemysten kuvailut.....	43
Taulukko 10: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä.....	48
Taulukko 11: UE-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä.....	54
Taulukko 12: ET-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä	55
Taulukko 13: UO-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä	56
Taulukko 14: UI-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä.....	57
Taulukko 15: UE-ET-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä.....	59
Taulukko 16: 2KA-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä	60

Taulukko 17: Opetusaineittain jaoteltujen 2KA-opettajien* ja opetusaineryhmien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä.....	62
Taulukko 18: Summamuuttajien (S1 ja S2) muodostaneet muuttajat	64
Taulukko 19: Opetusaineittain jaoteltujen opettajien näkemykset nykymallin (S1) ja yhteismallin (S2) koulusopivuudesta.....	67
Taulukko 20: Iän yhteys opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1)	68
Taulukko 21: Iän yhteys opettajien näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2).....	69
Taulukko 22: Uskonollisuuden yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1)	70
Taulukko 23: Uskonollisuuden yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)	70
Taulukko 24: Yhteisen aineen opetuskokemuksen yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1).....	72
Taulukko 25: Yhteisen aineen opetuskokemuksen yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2).....	72
Taulukko 26: Ainemäärän yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1).....	73
Taulukko 27: Ainemäärän yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)	74
Taulukko 28: Opettajien näkemykset nykymallista esitettyihin ongelmakohtiin (1=ei ongelmallinen – 5=ongelmallinen)	77
Taulukko 29: Opettajien näkemykset katsomusopetukseen liittyvistä kysymyksistä (1=eri mieltä – 5=samaa mieltä)	79
Taulukko 30: Opettajien näkemykset heidän valmiudestaan opettaa kaikille yhteistä ET- uskontotietoa	82
Taulukko 31: Opettajien antamat kouluarvosanat (4–10) nykymallista	83
Taulukko 32: Opettajien kannattamat (+) sekä vastustamat (-) opetusmallivaihtoehdot heidän opetusaineen mukaan	86
Taulukko 33: Opettajien mielestä sopivat (+) ja ei-sopivat (-) opetusmallivaihtoehdot	89
Taulukko 34: Ev.lut. uskonnon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä	97
Taulukko 35: Elämäkatsomustiedon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä	98
Taulukko 36: Vähemmistöuskonnon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä.....	99

Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet

UE = ev.lut. uskonto = evankelis-luterilainen uskonto (oppiaine)

ET = elämäkatsomustieto (oppiaine)

UO = ortodoksinen uskonto (oppiaine)

UI = islamin uskonto (oppiaine)

UX = joku muu uskonto (esim. katolinen, buddhalainen) (oppiaine)

ET = elämäkatsomustieto (oppiaine)

LOPS = lukion opetussuunnitelma

POPS = perusopetuksen opetussuunnitelma

SUOL ry = Suomen uskonnonopettajain liitto ry

FETO ry = Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat feto ry

VAL = Vapaa-ajattelijain liitto

N = otoskoko

n = otoksen osajoukon koko

ka = keskiarvo

f = frekvenssi

% = prosentti

s = otoskeskihajonta

p = havaittu merkitsevyystaso

Md = mediaani

df = vapausasteiden määrä

η^2 = selitysosuus

α = Cronbachin alfa -kerroin

ρ = järjestyskorrelaatiokerroin

r = tulomomenttikorrelaatiokerroin

1 Johdanto

Katsomusopetus on pysynyt Suomessa ajankohtaisena puheenaiheena jo useita kymmeniä vuosia. Etenkin kysymys, *miten katsomusopetus pitäisi kouluissa järjestää*, on herättänyt eri osapuolten välille paljon keskustelua. Jotkut ovat olleet sitä mieltä, että jokaiselle koulua käyvälle oppilaalle tulisi antaa hänen oman uskonnollisen yhdyskunnan mukaista opetusta, kun taas toisten mielestä kaikille oppilaille pitäisi opettaa yhtä ja samaa yleissivistävää katsomusainetta. Sitten on ollut myös niitä, joiden mielestä kaikki katsomusaineet olisi parempi poistaa kouluista kokonaan, tai niitä, jotka poistaisivat kouluista ainoastaan uskonnon opetuksen. Lukuisista keskusteluista huolimatta, Suomessa on pysytty niin sanotussa oppilaan *oman uskonnon* mukaisessa katsomusopetusmallissa likipitään sata vuotta. (ks. esim. Mikola 2017, 14–16.)

Edestakaisin aaltoileva keskustelu katsomusopetusjärjestelyistä sai 2010-luvun puolivälin aikoihin jälleen uutta pontta, kun Helsingissä sijaitsevassa Kulosaaren yhteiskoulussa lähdettiin muokkaamaan vallalla olevaa *nykymallia* ja opettamaan katsomusaineita osittain kaikille oppilaille yhteisesti. Mediahuomiota saanut *Kulosaaren malli* sai etenkin koulujen rehtorit innostumaan ja pian katsomusaineita haluttiin opettaa yhteisesti jo pääkaupungin ulkopuolellakin. (ks. Venesmäki 2014, Kuokkanen 2014; Luukkainen 2014.)

Kaikki osapuolet eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä Kulosaaren malliin. Esimerkiksi Suomen ortodoksinen kirkko ja Pääkaupunkiseudun ateistit ry tekivät Kulosaaren mallista kanteluja eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kanteluissa yhteisopetusta pidettiin Suomen perustuslakien ja opetussuunnitelmien vastaisina (Luukkainen 2013; Hattunen 2015). Kantelut eivät kuitenkaan tuottaneet haluttua tulosta ja yhteisopetusta jatkettiin monessa koulussa Suomen lakien ja opetussuunnitelmien rajamailla. Elokuussa 2016 voimaan astuneiden perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteisiin katsomusaineiden yhteisopetusta ei erikseen lisätty, mutta molemmat opetussuunnitelmat ainakin periaatteessa mahdollistivat osittaisen yhteisopetuksen (Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opiskelu 2016).

Pian *nykymallia* horjutettiin vielä lisää. Kirkon tutkimuskeskuksen loppuvuodesta 2015 tehdystä kyselystä selvisi, että noin kaksi kolmasosaa suomalaisista olivat myönteisiä yhteistä katsomusopetusta kohtaan (Suomen kirkko vuosina 2012–2015, 127–128). Lisäksi samoihin aikoihin peruskouluihin ehdotettiin kaikille yhteistä katsomusainetta näkyvällä katsomusaloitekampanjalla (ks. Aalto 2015). Vaikka aloite ei kerännyt riittävästi

allekirjoituksia edetäkseen Eduskunnan käsiteltäväksi, yhteisopetuksen tietoisuus kasvoi entisestään. Syksyllä 2017 sitten uutisoitiin, että opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistää kuntakohtaisen tilannekartoituksen katsomusopetuksen tilanteesta (ks. Valtavaara 2017).

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tarkoitus tarkastella katsomusaineita opettavien opettajien näkemyksiä tämän hetkisestä katsomusopetuksesta, sekä selvittää, miten heidän mielestään katsomusopetus pitäisi Suomen kouluissa järjestää. Tutkimus on jatkumo keväällä 2015 valmistuneeseen kandidaatin tutkielmaan, jossa tutkittiin luokanopettajaksi opiskelevien näkemyksiä katsomusopetuksen toteutustavoista. Kandidaatin tutkielmassa selvisi, että luokanopettajaksi opiskelevat kannattavat alakouluihin eniten kaikille oppilaille yhteistä katsomusainetta (Järvinen & Priklopil 2015, 17–22).

Kaiken kaikkiaan Suomen koulujen katsomusopetuksen järjestelykysymyksistä ja tulevaisuusnäkemyksistä on tehty tutkimuksia varsin paljon. 1980-luvun jälkeen aiheita ovat laajemmin tutkineet ja tarkastelleet ainakin yliopistonlehtori Risto Aikonen, professori Arto Kallioniemi, johtava rehtori, dosentti Markku Pyysiäinen, professori Antti Räsänen, professori Tuula Sakaranaho, dosentti Eero Salmenkivi ja professori Martin Ubani. Lisäksi aiheeseen liittyen on kirjoitettu väitöskirjoja, tieteellisiä artikkeleita ja useita pro gradu -tutkielmia. Myös kirkon tutkimuskeskus on säännöllisesti selvittänyt suomalaisten näkemyksiä uskontoon liittyvistä asioista, kuten uskonnon opetuksesta.

Huolimatta tutkimusaiheen tasaisesta suosiosta, määrällisiä tutkimuksia Suomen katsomusopetusjärjestelyistä on tehty vain suhteellisen vähän ja katsomusaineita opettavien näkemyksiä ei ole kokonaisvaltaisesti tutkittu tähän päivään saakka juuri ollenkaan. Tämä tutkimus on täten tärkeä kahdestakin syystä. Ensinnäkin sen tarkoitus on tuoda tarkkaan seuratulle tutkimusalueelle uutta tietoa ja toiseksi, kuten on tullut ilmi, aihe on tällä hetkellä erittäin ajankohtainen. Lisäksi on itsestään selvää, että opettajien näkemykset ovat erityisen tärkeitä, kun mietitään ja suunnitellaan katsomusopetuksen tulevaisuutta. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmä ei nähnyt 2010-lukua ajatellen syytä muuttaa peruskouluissa nykyistä katsomusopetusmallia, sillä se sai edelleen valtaosassa uskonnon opettajia laajaa kannatusta (Perusopetus 2020, 143).

Tutkimus jakaantuu viiteen osaan (luvut 2–6). Ensimmäisessä osassa käydään läpi keskeisiä käsitteitä, aikaisempia tutkimuksia ja esitellään eri katsomusopetusmalleja, etenkin Suomen nykymallia. Toisessa osassa esitetään tutkimustehtävä, -kysymykset, ja -menetelmät, sekä tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta. Kolmannessa osassa raportoidaan tulokset, jotka käydään kootusti ja tulkiten läpi vielä neljännessä osassa. Viidennessä osassa esitetään lyhyt yhteenveto tutkimuksesta ja pohditaan päätuloksia käytännönläheisemmin.

2 Tutkimuksen tausta

2.1 Keskeiset käsitteet

Katsomusaineilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa *elämänkatsomustietoa*, sekä *kolmeatoista uskonto-oppiainetta*, joille on laadittu opetushallituksen hyväksymät (lapsille tai nuorille suunnatut) opetussuunnitelmat kevääseen 2017 mennessä. Ne ovat: *evankelis-luterilainen, ortodoksinen, katolinen, islamin, adventistinen, kristiyhteisön, bahai-, buddhalainen, juutalainen, Krishna-liikkeen, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon, Herra Kansa ry:n ja vapaakirkollinen uskonto*. Perusopetuksen opetussuunnitelma sisältää kaikki 13 uskontoa, kun taas lukion opetussuunnitelma sisältää vain 11 ensin listattua uskontoa (Määräys 2006a; 2006b; POPS 2014; LOPS 2015;).

Katsomusopetus viittaa tässä tutkimuksessa edellä mainittujen neljäntoista katsomusaineen opetukseen, jota annetaan Suomen lakien, asetusten ja opetussuunnitelmien mukaisesti. **Katsomusaineiden opettaja** (lyh. katsomusaineopettaja) viittaa vastaavasti siihen *aineenopettajaan*, joka antaa katsomusopetusta. **Uskonnon opetus** viittaa ainoastaan uskonto-oppiaineiden opetukseen ja uskonnon opettaja siihen *aineenopettajaan*, joka antaa uskonnon opetusta. Kaikille yhteisestä katsomusopetuksesta käytetään lyhyesti nimitystä **yhteisopetus** (vrt. Albertsin (2007) integratiivinen uskonnon opetus).

Katsomusopetusmalli viittaa siihen käytännön toteutustapaan, jolla katsomusopetus järjestetään kouluissa. Tässä tutkimuksessa Suomessa käytetystä uskontokuntasidonnaisesta katsomusopetusmallista käytetään termiä **nykyinen malli** tai **nykymalli**. Suomen nykymallissa katsomusopetusta opetetaan lähtökohtaisesti oman uskonnon mukaisesti. Vaikka kaikilla oppilailla ei välttämättä ole ”omaa uskontoa”, sanapari haluttiin säilyttää sen yleisen käytön takia (ks. esim. Mikkola 2017, 17–18). Mallia, jossa opetetaan yhtä katsomusainetta kaikille yhteisesti, kutsutaan tässä tutkimuksessa **yhteismalliksi**.

Vähemmistökatsomusaineilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaikkia edellä mainittuja katsomusaineita ev.lut. uskontoa lukuun ottamatta. **Vähemmistöuskonnot** (oppiaineet) ovat puolestaan kaikki uskonto-oppiaineet ev.lut. uskontoa lukuun ottamatta. Kun halutaan viitata muihin uskonto-oppiaineisiin kuin ev.lut. ja ortodoksiseen uskontoon, joilla on nykymallissa erityisasema, käytetään termiä **pienryhmäiset uskonnot**. (ks. Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 450–453.).

2.2 Katsomusopetus Suomessa

2.2.1 Suomen nykyinen katsomusopetusmalli

Suomen nykyinen katsomusopetusmalli, eli *nykymalli*, juontaa juurensa 1920-luvun alkuun ja siihen aikaan, kun oppivelvollisuuslaki (1921) oli juuri astunut voimaan. Vuonna 1923 säädettiin vuoden 1922 uskonnonvapauslakiin perustuva kansakoululaki, jonka perustein uskontoa opetettiin kansakoulussa (nyk. peruskoulu) enemmistön uskontokunnan mukaan, uskontokuntiin kuulumattomille annettiin tunnustuksetonta opetusta ja muille annettiin tiettyin reunaehdoin oman uskonnon mukaista opetusta. Oppikoulussa (nyk. lukio) tilanne oli tunnustuksettoman opetuksen kohdalla hieman toisenlainen, sillä siellä uskontokuntiin kuulumattomat vapautettiin katsomusopetuksesta kokonaan (Pyysiäinen 1998, 44–45.) Kansakoululain jälkeen nykymallin toimintaperiaatetta ei enää jatkossa muutettu, vaikka oman uskonnon opetukseen oikeuttavia reunaehtoja säädettiinkin useampaan kertaan. Yksi merkittävä käänne nykymalliin tuli 1980-luvun puolivälissä, jolloin elämänskatsomustieto syrjäytti peruskouluissa opetettavan *uskontojen historian ja siveysopin* ja asetti lukioihin aivan uuden, uskonnottomille suunnatun oppiaineen. Toinen merkittävä käänne oli tunnustuksellisesta uskonnon opetuksesta luopuminen uuden uskonnonvapauslain nojalla vuonna 2003. (Salmenkivi, Elo, Tomperi & Ahola-Luttala 2007, 130–135; Ubani 2013, 56–79.)

Peruslähdekohta nykymallissa on siis sama kuin vuonna 1923 kansakoululaissa säädettyssä toteutusperiaatteessa. Katsomusopetus suomalaisessa peruskoulussa ja lukiossa perustuu kuitenkin vuoden 2003 uskonnonvapauslain (453/2003) myötä uudistettuun perusopetus- (454/2003) ja lukiolakiin (456/2003). Uskonnonvapauslakia on tulkittu positiivisen uskonnonvapauden nojalla niin, että jokaisella oppilaalla (opiskelijalla) on *oikeus* oman uskonnon mukaiseen opetukseen; evankelis-luterilainen oppilas saa osallistua ev.lut. uskonnon tunnille, ortodoksioppilas saa osallistua ortodoksisen uskonnon tunnille, muslimioppilas islamin uskonnon tunnille, uskontokuntiin kuulumaton oppilas elämänskatsomustiedon tunnille ja niin edelleen. (ks. esim. Ubani & Tirri 2014; Mikkola 2017, 17–18.)

Tarkemmat määrittelyt, ketkä oppilaat saavat osallistua mihinkin katsomusaineeseen, annetaan perusopetus- ja lukiolaissa. Niissä esitetään joitain rajoituksia, vapauksia ja reunaehtoja oman uskonnon mukaiselle opetukselle. Rajoitukset vaikuttavat etenkin niihin

oppilaisiin, jotka kuuluvat enemmistössä olevaan uskonnolliseen yhdyskuntaan. Nämä oppilaat eivät saa osallistua muuhun kuin oman uskonnon opetukseen. Poikkeuksen tekevät ainoastaan täysi-ikäisenä lukion aloittaneet aikuisopiskelijat, joilla on mahdollisuus valita uskonnon ja elämäntietämystiedon välillä. Käytännössä uskonnollista enemmistöä koskeva rajoitus vaikuttaa siis vain evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluviin oppilaisiin, sillä he muodostavat uskonnollisen enemmistön kaikissa Suomen opetusta järjestävissä tahoissa, eli kunnissa. Tämä tarkoittaa, että liki kaikki evankelis-luterilaiset oppilaat osallistuvat poikkeuksetta ev.lut. uskontoon. Ainoa tapa kiertää tämä oikeus omaan uskontoon on aloittaa lukio vasta aikuisiällä tai erota kirkosta. Vähemmistössä oleviin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat oppilaat sen sijaan saavat valita oman uskonnon ja enemmistöisen uskonnon (ev.lut.) välillä ja ne oppilaat, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, saavat valita elämäntietämystiedon ja enemmistöisen uskonnon (ev.lut.) välillä. Lisäksi, uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi osallistua myös jonkin muun uskonnon opetukseen, joka ”oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.” Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton muslimioppilas saa valita elämäntietämystiedon, islamin uskonnon ja ev.lut. uskonnon välillä. Jos oppilas kuuluu kahteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, hän saa valita, kumman uskonnon opetukseen hän osallistuu. Päätökset kaikista alaikäisen oppilaan ainevalinnoista tekee huoltaja, kun taas täysikäiset opiskelijat päättävät valinnoistaan itse. (ks. Seppo 2003, 176–182; Mikkola 2017, 12–14.)

Puhuttaessa rajaehdoista, niillä tarkoitetaan katsomusopetuksen järjestämiseksi edellyttämää oppilaiden vähimmäismäärää. Määrä on vaihdellut eri vuosina, mutta keväällä 2017 se oli kolme oppilasta jokaista opetuksen järjestäjää kohtaan. Suomenkieliset ja ruotsinkieliset koulut huomioidaan erikseen. Kunnassa on täten oltava vähintään kolme tiettyyn katsomusaineeseen oikeutettua oppilasta (ks. ehdot yllä), jotta koulu olisi velvollinen järjestämään kyseistä katsomusainetta. Tämä oppilaiden vähimmäismäärä pätee siis myös ev.lut. uskonnon, ortodoksisen uskonnon ja elämäntietämystiedon kohdalla, vaikka käytännössä, kuten tuli aiemmin todettua, ev.lut. uskonnon opetus on jo turvattuna kaikissa Suomen kunnissa. Pienryhmäisten uskontojen kohdalla oman uskonnon opetuksen saamiseen vaaditaan kolmen oppilaan lisäksi myös erillinen pyyntö. Eli jos kunnassa olisi kolme uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumatonta hinduoppilaista, jotka eivät erikseen pyytäisi oman uskonnon (Krishna) opetusta, oppilaat ohjattaisiin joko ev.lut. uskonnon tai elämäntietämystiedon

opetukseen. Oppilailla (tai huoltajilla) olisi tosin periaatteessa mahdollisuus pyytää opetuksen järjestäjältä myös jonkun muun uskonnon opetusta, joka ilmeisesti vastaa oppilaiden katsomusta. (ks. Seppo 2003, 176–182; Mikkola 2017, 12–14.)

Vaikka nykymalliin toimintaperiaate on pysynyt samana jo pitkään, opetettavien uskontojen määrä on kasvanut 1920-luvulta huomattavasti. Kun 1920-luvun alussa koulussa opetettiin käytännössä vain ev.lut. ja ortodoksista uskontoa, keväällä 2017 peruskouluissa oli omat opetussuunnitelmat yhteensä 13:lle ja lukioissa 11:lle eri uskonto-oppiaineelle (ks. s.3; Mikkola 2017, 14–16.) Myös Jehovan todistajat käyttivät oikeuttaan saada oman uskonnon opetusta vielä 1960-luvulla, mutta sen jälkeen heidät on katsottu korvaavan koulun katsomusopetuksen viikoittaisella seurakunnan koulutuksella (Saine 2000, 197). Tämä menettely perustuu perusopetusasetukseen (852/1998), joka mahdollistaa joidenkin oppilaiden vapautumisen katsomusopetuksesta kokonaan. Asetuksen mukaan se oppilas, joka kuuluu sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, jonka opetusta ei koulussa syystä tai toisesta järjestetä (eikä hän osallistu ev.lut. uskonnon tai elämäntiedon opetukseen), voi osallistua myös oman uskonnollisen yhteisön antamaan uskonnon opetukseen. Vaihtoehtoisesti oppilaalle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa. (ks. Perusopetusasetus 1998.)

Laissa ja asetuksissa esitetyt säädökset ovat johtaneet siihen, että jotkut oppilaat eivät nykymallin puitteissa osallistu oman uskonnon mukaiseen opetukseen. Kuten edellä on mainittu, syitä voi olla ainakin kolme; oppilaita ei ole kunnassa tarpeeksi, oman uskonnon mukaista opetusta ei järjestetä ollenkaan, tai sitä ei osata erikseen pyytää. On myös mahdollista, että oppilas osallistuu enemmistön mukaiseen uskonnon opetukseen, vaikka oman uskonnon opetus olisikin tarjolla. Sakaranaho & Salmenkivi (2009) esittävät tähän yhdeksi syyksi sen, että oman uskonnon mukainen oppiaine ei välttämättä vastaa oppilaan oikeaa uskontoa. Yhtenä hyvänä esimerkkinä ovat muslimioppilaat, sillä heille on kouluissa tarjolla vain yhdenlaista, niin sanottua ”yleisislamin” uskontoa, vaikka monessa kunnassa löytyy sekä Shiia-, että Sunni-islamin edustajia. Vastaavia esimerkkejä on myös muista uskonnoista. On myös hyvin yleistä, että uskonnolliseen vähemmistöön kuuluva lapsi ei kuulu mihinkään rekisteröityyn yhdyskuntaan, jolloin hänellä ei ole myöskään oikeutta vaatia oman uskonnon opetusta. (Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 406.)

2.2.2 Tunnustukseton ja tunnustuksellinen katsomusopetus

Kuten katsomusopetuksen järjestelykysymys, myös katsomusopetuksen *tunnustuksellisuus* on puhuttanut Suomessa hyvin kauan. Keskustelun ongelmallisuutta ovat lisänneet käsitteen monet määritelmät (Saine 2000, 141–148). Esimerkiksi Kähkönen (1976) on esittänyt tunnustuksellisuuden käsittelylle juridista, teologista ja pedagogista näkökulmaa. Juridinen näkökulma viittaa katsomusopetuksen lainsäädölliseen asemaan, teologinen näkökulma viittaa uskontokunnan tunnustukselliseen oppiin ja pedagoginen näkökulma viittaa kasvatukselliseen lähestymistapaan (Kähkönen 1976, 237–242). Ubanin mukaan nykymallisissa peruskoulun uskonnon opetus on juridisessa ja pedagogisessa mielessä tunnustuksellista ja teologisessa mielessä heikon tunnustuksellista (Ubani 2013, 75–79).

Pyysiäinen (1982) on puolestaan jaotellut katsomusopetuksen joko tunnustukselliseksi, tunnustuksettomaksi tai objektiiviseksi, viitatessa katsomusopetuksen uskontosidonnaisuuteen. Tässä jaottelussa tunnustuksellinen katsomusopetus vastaa uskontosidonnaista (oman uskonnon) katsomusopetusta, tunnustukseton katsomusopetus elämäntutkimustiedon kaltaista opetusta ja objektiivinen katsomusopetus Ruotsin mallin kaltaista, kaikille yhteistä katsomusopetusta. (Pyysiäinen 1982, 67–68.) Objektiivista katsomusopetusta on kuitenkin luonnehdittu myös tunnustuksettomaksi opetuksiksi, jolloin vastakohtiksi ovat jääneet jäljelle vain *tunnustuksellinen* ja *tunnustukseton* katsomusopetus. Tulkinnanvaraisuudesta huolimatta, näitä kahta termiä on yleisesti käytetty luonnehdittaessa katsomusopetuksen uskontokuntasidonnaisuutta (esim. Bråten 2014, 25–27).

Sepon (2003) mukaan Suomen katsomusopetus on ollut tunnustuksellista ennen toista maailmansotaa. Tämän jälkeen, 1960-luvulta lähtien, tunnustuksellisuutta on kyseenalaistettu ja tilalle on haluttu Ruotsin mallin kaltaista tunnustuksetonta opetusta. (Seppo 2003, 179–181.) Vaikka nykymallia ei 1960-luvun jälkeen muutettu, tunnustuksellisuutta ainakin teologisessa mielessä vähennettiin (Pyysiäinen 1998, 65–67). Vuoden 2003 uskonnonvapauslain myötä termistä ”tunnustuksellisuus” luovuttiin ja tilalle otettiin käsite ”oman uskonnon opetus”. Uusi sanapari ei kuitenkaan sellaisenaan muuttanut opetuksen luonnetta, vaan pikemmin kuvasi selkeämmin jo vallitsevaa tilannetta. (Kallioniemi 2007b, 63–64.)

Nykymallissa on siis sekä tunnustuksellisia, että tunnustuksettomia piirteitä. Tunnustuksellisia piirteitä ovat juuri uskontokuntasidonnaisuus, mutta myös uskonnon opetuksen luonne ainakin vähemmistöuskonnon opetuksessa (Sakaranaho 2006, 345–347). Tunnustuksettomia piirteitä ovat esimerkiksi elämäntutkimustiedon opetus, sekä uskonnon harjoittamisen kieltä kaikessa koulun opetuksessa (Pyysiäinen 1982, 67; Seppo 2003, 183).

2.2.3 Katsomusopetuksen lähtökohdat 2010-luvulla

Suomen katsomusopetuksen lähtökohdat 2010-luvun puolivälissä ovat hyvin erilaiset kuin vielä 10–20 vuotta aikaisemmin. Etenkin yhteiskunnan moninaistumisen ja maallistuminen ovat muuttaneet opetuksen tilannetta. Siinä missä yhteiskunnan moninaistuminen on kasvat-
tanut uskonnollista kirjoa ja eri uskontokuntien jäsenmääriä (ks. Martikainen 2011), maallistumisella on ollut lähinnä vaikutusta asenteisiin uskontoa kohtaan ja kirkosta eroami-
seen (ks. Suomen kirkko vuosina 2012–2015).

Yhteiskunnan moninaistumista ja suomalaisten maallistumista voidaan havainnollis-
taa tilastollisin esimerkein. Esimerkiksi ulkomaalaisten määrä Suomessa oli
kymmenkertaistunut vuosivälillä 1990–2016, ylittäen 360 000 ihmisen rajan vuoden 2016
aikana. Rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia oli puolestaan 2010-luvun puolivälissä jo
reilusti yli 100, kun 1990-luvun lopulla niitä oli vielä alle 50 (Väestö...1990–2016; Suomen
kirkko vuosina 2012–2015, 24–28). Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien osuus oli
sen sijaan kasvanut vuosien 1996 ja 2016 välillä yli neljäsosaan koko väestöstä (Vä-
estö...1996–2016, taulukko 1) ja vuoden 2016 lopussa kolmessa Helsingin seurakunnassa
kirkkoon kuuluneiden osuus oli laskenut alle 50 % (Seurakunnan vuositilasto 2016). Lisäksi
Jumalaan uskovien osuus oli laskenut koko Suomessa vuosien 1999–2015 aikana noin vii-
desosan verran. Jumalusko oli vuonna 2015 jakautunut niin, että yli 50-vuotiaista Jumalaan
uskoi noin kaksi kolmasosaa suomalaisista, kun taas alle 50-vuotiaista osuus oli hieman alle
puolet (Suomen kirkko vuosina 2012–2015, 61–64).

Taulukko 1: Suomen väestörakenne uskonnollisen yhdyskunnan mukaan

	ev.lut.	ortodoksi	muu uskonto	ei kuulu	yhteensä
1996	85,7 %	1,1 %	1,0 %	12,2 %	5 132 320
2006	82,5 %	1,1 %	1,2 %	15,1 %	5 276 955
2016	72,0 %	1,1 %	1,6 %	25,3 %	5 503 297

Yhteiskunnassa tapahtuva uskonnollinen muutos on luonnollisesti vaikuttanut myös
oppilaiden jakautumiseen opiskeltavan katsomusaineen mukaan. Vaikka kaikki oppilaat ei-
vät nykymallissa osallistukaan oman uskonnon mukaiseen opetukseen (ks. luku 2.2.1),
taulukosta 2 voi nähdä, miten 20 vuoden aikana ev.lut. uskontoon osallistuvien oppilasosuu-
det ovat tasaisesti laskeneet, kun vastaavasti ET:hen ja islamin uskontoon osallistuvien
oppilaiden osuudet ovat tasaisesti kasvaneet (Oppilasmäärät Suomessa 1996–2016).

Taulukko 2: Peruskoulun ja lukion oppilaiden jakautuminen opiskeltavan katsomusaineen mukaan

	PERUSKOULU (1.-9.luokka)			LUKIO		
	1996	2006	2016	1996	2006 ^a	2015 ^b
ev.lut.	95,1 %	94,0 %	88,8 %	93,4 %	92,9 %	90,5 %
ortodoksi	0,9 %	1,3 %	1,5 %	0,8 %	1,0 %	1,2 %
muu uskonto	0,8 %	1,4 %	0,5 %	0,4 %	0,5 %	1,2 %
(islam)	-	-	2,1 %	-	-	-
ET	2,1 %	2,6 %	6,3 %	3,4 %	4,5 %	5,6 %
ei osallistu	1,1 %	0,7 %	0,7 %	2,0 %	1,1 %	1,4 %
yhteensä	581 281	565 948	541 717	109 878	31 709	29 252

a) tilastot ainoastaan lukion päästötodistuksen saaneilta

b) tilastot vuodelta 2016 ovat saatavilla 12/2017

Muutos eri katsomusaineisiin osallistuvien oppilaiden määrissä on vielä selkeämmin havaittavissa, kun tarkastelee peruskoulujen tilannetta pääkaupunkiseudulla. Taulukosta 3 voi nähdä, miten voimakkaasti oppilasmäärät ovat muuttuneet eri katsomusaineissa vuosien 2004 ja 2017 välillä (Sakaranaho 2007, 21; Oppilasmäärät pääkaupunkiseudulla 2016/2017). Taulukosta voi myös huomata, että kaikkia opetussuunnitelmassa esitettyjä katsomusaineita ei pääkaupunkiseudun kouluissa ole opetettu. Osaa taulukoiduista tai taulukon ulkopuolelle jääneistä uskonnoista on saatettu opettaa yksityiskouluissa, osaa koulujen ulkopuolella, ja joitakin uskontoja ei ole välttämättä opetettu ollenkaan (ks. Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 456–458).

Taulukko 3: Katsomusaineiden oppilasmäärät pääkaupunkiseudun peruskouluissa

	Helsinki		Vantaa		Espoo		yhteensä	
	2004	2016	2004	2016 ^a	2004	2017	2004	2016/7
oppiaine								
<i>ev.lut. uskonto</i>	30 145	24 064	19 225	15 929	19 831	20 721	69 201	60 714
<i>elämäkatsomustieto</i>	3091	7022	1170	2165	1082	3357	5343	12 544
<i>islamin uskonto</i>	1252	3879	704	1393	600	1870	2556	7142
<i>ortodoksinen uskonto</i>	977	1312	361	577	355	683	1693	2572
<i>katolinen uskonto</i>	193	241	120	214	121	260	434	715
<i>buddhalainen uskonto</i>	27	29	5	89	0	0	32	118
<i>Krishna-liikkeen uskonto</i>	7	13	0	28	0	56	7	97
<i>juutalainen uskonto</i>	0	3	0	0	0	7	0	10

a) tilanne 1/2016

Ainutlaatuinen oppilasmäärällinen tilanne on ollut varsinkin Helsingin kouluissa (taulukko 4). Helsingissä muuhun kuin ev.lut. uskontoon osallistui lukuvuoden 2016–17 alussa jo joka kolmas oppilas; elämäkatsomustiedon opetukseen osallistui kaikista Helsingin oppilaista melkein viidennes ja islamin uskonnon opetukseen joka kymmenes oppilas (Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 458; Oppilasmäärät Helsingissä 2016).

Taulukko 4: Katsomusaineiden oppilasmäärät Helsingin peruskouluissa ja lukioissa

<i>oppiaine</i>	2006 – 2007		2016 – 2017	
	f	%	f	%
<i>ev.lut. uskonto</i>	34 428	80	29 238	67
<i>elämäkatsomustieto</i>	4790	11	8179	19
<i>islamin uskonto</i>	2129	5	4309	10
<i>ortodoksinen uskonto</i>	1235	3	1522	3
<i>muu (pienryhmäinen) uskonto</i>	415	1	572	1

2.2.4 Katsomusopetuksen tehtävät ja katsomusaineiden tuntijako

Tässä kappaleessa esitetään katsomusopetuksen tehtävät, sekä katsomusaineiden tuntijaot. Katsomusopetuksen tehtävien esittely tapahtuu *opetusasteittain*, käymällä tiivistetysti uskonnon ja elämäkatsomustiedon tehtäviä opetushallituksen hyväksymissä perusopetuksen (2014) ja lukion (2015) opetussuunnitelmien perusteissa. Valtioneuvoston asettamat perusopetuksen (2012) ja lukiokoulutuksen (2014) katsomusaineiden tuntijaot on lisätty sulkuihin jokaisen opetusasteen jälkeen ja ne avataan tarkemmin tehtäväesittelyjen jälkeen. Opetussuunnitelmat ja niihin liitetyt tuntijaot otettiin käyttöön elokuussa 2016 kaikilla luokka-asteilla, paitsi yläkouluissa (7.–9.lk) perusopetuksen opetussuunnitelman käyttöönotto tapahtuu vuosiluokittain porrastettuna vuosivälillä 2017–2019 (POPS 2014; LOPS 2015).

Uskonto (kaikki uskontosidonnaiset ryhmät)

Peruskoulussa (10 vvt) uskonnon opetuksen tehtävään kuuluu perehdyttää oppilas opiskeltavaan uskontoon ja antaa hänelle uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys, joista saa aineksia identiteetin ja maailmankatsomuksen rakentamiseen. Opetuksen tehtävä on myös tutustuttaa oppilas muihin uskonto- ja katsomusperinteisiin ja antaa oppilaalle valmiuksia uskontojen ja katsomusten dialogiin. Lisäksi opetus painottaa uskonnon ja kulttuurin välisen

suhteen ymmärtämistä, monilukutaitoa, sekä oppilaan kasvamista eettisyyteen. (POPS 2014, 134; 246; 404.)

Alakoulun 1.–2. luokilla (2 vvt) uskonnon opetuksen tehtävä painottuu perustietoihin ja -taitoihin, kun puhutaan oman taustansa tunnistamisesta tai moninaisuuden arvostamisesta. *Alakoulun 3.–6. luokilla* (5 vvt) uskonnon tehtävä on laajentaa perustietoja, tutustuta uskonnon pyhiin kirjoihin, keskeiseen oppiin, sekä Suomen ja Euroopan uskonnolliseen elämään. Opetuksessa käsitellään myös lasten oikeuksia, yksilön vastuuta ja tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Koko alakoulun uskonnon opetuksen aikana oppilaita kannustetaan ihmettelyyn ja kyselyyn. *Yläkoulun 7.–9. luokilla* (3vvt) uskonnon opetuksessa perehdytään opiskeltavaan uskontoon kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Aiemmillä luokilla saatua tietoa syvennetään. Opetuksessa tutustutaan myös eri uskontoperinteisiin, sekä uskonnottomuuteen ja tarkastellaan uskonnon paikkaa ympäröivässä maailmassa. Yläkoulun opetuksessa käsitellään lisäksi eettisyyttä, sekä ihmisoikeuksia. (POPS 2014, 134; 246; 404.)

Lukiossa (2+4 kurssia) uskonnon opetuksen tehtävä on tukea opiskelijan yleissivistyksen muodostumista liittyen uskontoihin ja katsomuksiin. Opetuksessa tutustutaan uskonnollisuuden ilmenemismuotoihin ja uskonnottomuuteen, sekä tarkastellaan uskontoja osana kulttuuria. Opetuksen tehtävänä on ohjata opiskelija tarkastelemaan eri katsomuksia analyyttisesti eri näkökulmista. Lisäksi opetuksen tehtävä on antaa valmiuksia oman maailmankatsomuksen rakentamiseen ja katsomusten väliseen dialogiin. (LOPS 2015, 182.)

Elämänkatsomustieto

Peruskoulussa ”[e]lämänkatsomustiedon opetuksen ydintehtävänä on etsiä hyvää elämää”. Opetuksen tehtävänä on lisäksi kehittää oppilaiden valmiuksia suvaitsevaisuuteen, vastuullisuuteen ja kriittisyyteen. Demokraattinen kansalaisuus on yksi elämänkatsomustiedon tavoitteista, mikä edellyttää oppiaineelta myös katsomuksellista ja kulttuurista yleissivistystä. (POPS 2014, 139; 253; 411.)

Alakoulun 1.–2. luokilla (2 vvt) elämänkatsomustiedon opetuksen painopiste on yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoissa, rakentaen oppilaalle tervettä itsetuntoa ja myönteistä minäkuvaa, kun taas *alakoulun 3.–6. luokilla* (5 vvt) opetuksen tehtävänä on ”rohkaista ja tukea oppilaiden pyrkimystä rakentaa identiteettiään ja elämänkatsomustaan”. *Yläkoulun 7.–9. luokilla* (3vvt) tehtävä on puolestaan ”kasvattaa oppilaiden kykyä oman tulevaisuutensa hahmottamiseen ja suunnittelemiseen”. (POPS 2014, 139; 253; 411.)

Lukiossa (2+4 kurssia) elämänkatsomustiedon tehtävänä on kartuttaa opiskelijoiden kulttuurista ja katsomuksellista yleissivistystä. Oppiaineessa myös painotetaan ”ihmisten kykyä tutkia maailmaansa ja laajentaa sitä koskevaa tietämystään sekä yhteisellä toiminnallaan tietoisesti ohjata elämäänsä”. (LOPS 2015, 199.)

Yksi perusopetuksen vuosiviikkotunti ja yksi lukiokoulutuksen kurssi vastaa noin 38 tuntia opetusta lukuvuoden aikana. Kuten esitettiin, peruskouluihin on asetettu 10 vuosiviikkotuntia (vvt) katsomusaineiden opetusta. Tämä on opetuksen vähimmäismäärä, joten opetusta voidaan antaa koulukohtaisesti myös enemmän. Edelliseen tuntijakoon (2001) verrattuna katsomusaineiden vuosiviikkotuntien määrä on perusopetuksessa vähentynyt yhdellä vuosiviikkotunnilla (Onniselkä 2017, 99). Lukioissa puolestaan annetaan kaksi pakollista ja 4 syventävää katsomusaineiden kurssia. Lisäksi lukiot voivat halutessaan antaa soveltavia kursseja katsomusaineista. Edelliseen tuntijakoon (2002) verrattuna katsomusaineiden kurssimäärä on muuttunut niin, että yksi pakollinen kurssi on poistettu ja kaksi syventävä kurssia on tullut lisää. (ks. Valtioneuvoston asetus 2002.)

2.2.5 Katsomusaineita opettavat opettajat

Kuten edellisessä luvussa esitettiin, katsomusaineiden opetusta annetaan vuosien 2012 ja 2014 tuntijakojen mukaan alakoulun 1.–2. ja 3.–6. luokilla, yläkoulussa, sekä lukiossa. Alakoulussa opetusta antaa usein luokanopettaja, kun yläkoulussa ja lukiossa opetusta antavat yleensä aineenopettajat. Opettaja voi olla pätevä tai epäpätevä opettaja, opettaakseen kouluissa. Pätevyys vaikuttaa kuitenkin opettajan palkkaan ja siihen, kuinka pitkän työsuhteen opettaja voi saada (Suunnitteluopas 2017–2018). Päteväksi opettajaksi tulemiseen, opettaja tarvitsee vaadittavan kelpoisuuden. Lakiasetusten (1998/986) mukaan, alakoulun katsomusopetusta on pätevä antamaan sellainen henkilö, jolla on luokanopettajan kelpoisuus. Lisäksi ev.lut. ja ortodoksista uskontoa opettavalla on oltavat asianomaisen uskonnon opinnot. Yläkoulun ja lukion katsomusopetusta on puolestaan pätevä antamaan sellainen henkilö, jolla on asianomaisen katsomusaineen aineenopettajan kelpoisuus. Lukion aineenopettajan kelpoisuuteen vaaditaan asianomaisesta katsomusaineesta laajemmat opinnot kuin yläkoulun aineenopettajan kelpoisuuteen. Peruskoulussa tai lukiossa pienryhmäistä uskontoa opettavalta opettajalta riittää uskonnon opettajan kelpoisuuteen – asianomaisen opettajan pätevyyden lisäksi – ”muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon

tuntemus”. (Lakiasetus 1998.) Lisäksi vuoden 2003 uskonnonvapauslain myötä opettajan uskonnollinen yhdyskunta ei vaikuta opettajan kelpoisuuteen, joten mihin tahansa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva (tai kuulumaton) saa opettaa mitä tahansa katsomusainetta (Seppo 2003, 183–184). Jotta opettaja olisi tietyn katsomusaineen *päätoiminen* aineenopettaja, hänen on opetettava kyseistä ainetta vähintään 16 tuntia viikossa (Suunnitteluopas 2017–2018, 8).

Mikään ei kuitenkaan estä opettajaa opettamasta useampaa katsomusainetta useammalla opetusasteella tai opettaa katsomusaineita vain sivutoimisesti. Mikään ei myös estä opettajaa päteväitymästä useampaan katsomusaineeseen, aineenopettajia päteväitymästä luokanopettajiksi tai luokanopettajia päteväitymästä aineenopettajiksi. Tomperin mukaan uskonto lienee historian ohella yleisin elämänskatsomustiedon aineenopettajien pääaine ja lukiossa uskonnon ja filosofian opetus on hyvin usein kuulunut samaan virkaan (Tomperi 2013, 68). On myös varsin yleistä, että etenkin pienryhmäisten uskontojen opettajat ovat niin sanottuja kiertäviä opettajia, jotka opettavat jopa kymmenessä eri koulussa (esim. Onniselkä 2017, 97). Kouluissa voi näin ollen olla hyvin kirjava joukko katsomusaineita opettavia opettajia.

Opettajat Suomessa -raportit ovat muun muassa selvittäneet päätoimisten aineenopettajien lukumääriä suomenkielisissä ja ruotsinkielisissä kouluissa. Myös Suomen uskonnonopettajain liitto ry (SUOL ry) on pitänyt kirjaa omista jäsenistään. Tarkastellessa 2010-luvulla julkaistuja raportteja ja SUOL ry:ltä saamia tietoja, keväällä 2017 päätoimisia ev.lut. uskonnon opettajia olisi ollut arviolta 750–800, ortodoksisen uskonnon opettajia noin 120–150, muiden uskontojen opettajia noin 60 ja elämänskatsomustiedon opettajia noin 30 (Opettajat suomessa 2013; SUOL ry:n jäsenmäärät 2017). Kaiken kaikkiaan katsomusaineita opettavia opettajia (luokanopettajat, sivutoimiset aineenopettajat, päätoimiset aineenopettajat) on kuitenkin todennäköisesti paljon enemmän. Esimerkiksi ortodoksista uskontoa opettavia opettajia on arvioitu olevan noin 300 ja islamin sekä katolista uskontoa opettavia opettajia kumpaakin 50 (Aikonen 1997, 7; Jaanu-Schröder 2007, 81; Mansikka 2016).

2.3 Erilaisia katsomusopetusmalleja

2000- ja 2010-luvuilla on tehty useampia kansainvälisiä selvityksiä, miten eri Euroopan valtiot järjestävät katsomusopetuksen kouluissa. Suomikin on ollut projekteissa näkyvästi mukana (ks. esim. Lähmann & Schreiner 2009; Riegel & Ziebertz 2009; Rothgangel, Skeie & Jäggle 2014). Selvitykset ovat muodostaneet erilaisia malliryhmittelyitä ja päälinjoja, mutta yksiselitteistä jaottelua ei ole kyetty laatimaan. Syy tähän on ollut muun muassa se, että katsomusopetusta voidaan tarkastella hyvin monesta eri näkökulmasta, maiden katsomusopetusmallit on laadittu erilaisista lähtökohdista ja kaikki mallit poikkeavat ainakin joissain yksityiskohdissa toisistaan (ks. Kallioniemi 2007b, 57; Schweitzer, Riegel & Ziebertz 2009, 242–243, Tomperi 2013).

Tässä luvussa esitellään lähtökohtaiset toteutusperiaatteet seitsemälle erilaiselle katsomusopetusmallille. Kuusi malleista on laadittu Tuukka Tomperin tekemän jaottelun perusteella Niin & Näin lehden julkaisusta (2013). Tomperin jaottelu perustui hänen selvitykseen siitä, miten eri Euroopan valtiot järjestävät peruskoulun katsomusopetuksen. Nämä samat kuusi mallia voidaan myös poimia Esko Kähkösen tekemästä tutkimuksesta vuodelta 1976. Kähkönen esitti tuolloin viisi vuosien 1944–1970 aikana Suomeen esitettyä perusmallia, joista kolme mallia oli vielä ryhmitelty tarkempiin malleihin. Kaiken kaikkiaan Kähkönen esitti näin ollen kolmetoista mallia. (ks. Kähkönen 1976, 242–249) Muun muassa Pyysiäinen (2000) ja Räsänen (2006) käyttivät Kähkösen jaottelua hyväksi omissa tutkimuksissaan. Seitsemäs malli tässä esittelyssä on Suomen kouluihin 2010-luvulla levinnyt Kulosaaren malli, joka jo mainittiin johdannossa (luku 1).

Jokaisen mallin esittelyssä kuvataan lyhyesti katsomusopetuksen toteutustapa, luettelaa joitain Euroopan maita, missä mallia ainakin pääpiirteittäin on toteutettu ja esitetään ne osapuolet, jotka ovat kannattaneet kyseistä mallia. Valtaosa viittauksista löytyy seuraavasta luvusta (luku 2.4), jossa esitellään mallinäkömyksiä käsitteleviä aikaisempia tutkimuksia. Kaikki katsomusopetusmallit on nimetty joko mallin ominaispiirteen mukaan, tai sen paikan mukaan, jossa mallia on käytetty (esim. ET-malli, Kulosaaren malli).

Ei lainkaan erillistä katsomusopetusta (Ranskan malli)

Tässä mallissa erillisellä katsomusopetuksella ei ole sijaa yleissivistävissä, valtion ylläpitämissä kouluissa. Kaikki uskonnollinen oppi on kiellettyä. Uskontojen historia voidaan kuitenkin integroida muihin oppiaineisiin, kuten historiaan ja etiikka voidaan integroida esimerkiksi filosofiaan tai siitä voidaan kehittää uusi, erillinen oppiaine. Erillistä uskontoa voidaan opettaa yksityisten oppilaitosten tai uskonnollisten ryhmien toimesta kouluajan ulkopuolella. Tällaista sekulaarimallia on toteutettu ainakin Ranskassa, mutta myös esimerkiksi Albaniassa (Tomperi 2013; Lähnemann & Schreiner 2009).

Koulu ilman mitään katsomusopetusta ei ole saanut kannatusta yleisesti ottaen suomalaisilta, mutta tarkemmin ottaen ei myöskään oppilailta, opettajilta tai vanhemmilta (ks. luku 2.4). 1940-luvulla, silloin kun elämänkatsomustietoa ei vielä ollut olemassa, Ranskassa toimivaa mallia oli ehdottanut Vapaa-ajattelijain liitto ry (VAL) (Saine 2000, 116). Kymmeniä vuosia myöhemmin, vuoden 2003 uskonnonvapauslakiin liittyvässä keskustelussa, VAL esitti uskonnon opetuksen lakkauttamista ja elämänkatsomustietoa säilytettäväksi uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille. 2010-luvulla VAL on puolestaan esittänyt elämänkatsomustiedon avaamista kaikille uskonnollisille yhdyskunnille (Seppo 2003, 76–77; Lausunto VAL 2014.) Näin ollen Vapaa-ajattelijatkaan eivät ole elämänkatsomustiedon syntymisen jälkeen enää kannattaneet Ranskan mallia.

Elämänkatsomustiedon opetus (ET-malli)

Tässä mallissa kouluissa ei ole lainkaan erillistä uskonnon opetusta, vaan kaikilla oppilailla on pakollinen, yhteinen elämänkatsomustiedon opetus. Uskontojen historia voidaan kuitenkin integroida esimerkiksi elämänkatsomustietoon tai historiaan. Erillistä uskontoa voidaan opettaa yksityisten oppilaitosten tai uskonnollisten ryhmien toimesta kouluajan ulkopuolella.

Tämä malli on sinänsä ainutlaatuinen, sillä elämänkatsomustieto on ollut oppiaineena Suomen katsomusopetusmallin erikoisuus. Lähimmäksi ET-mallia ollaan todennäköisesti Sloveniassa, jossa alakoulussa on opetettu kaikille yhteistä ”etiikka yhteiskunnassa” -katsomusainetta. Yhteistä etiikkaa on opetettu myös muun muassa Hollannissa ja Tšekissä, mutta näissä valtioissa oppilailla on tietyn reunaehdoin mahdollisuus anoa oman uskonnon mukaista opetusta. (Tomperi 2013. 67–69.)

ET-mallia ovat kannattaneet ainakin luokanopettajaksi opiskelevat ja elämänkatsomustietoa opiskelevien lasten vanhemmat (ks. luku 2.4). Myös FETO ry on julkaissut

kannanoton, jossa se teoriassa kannattaisi ET-mallia. FETO ry ei kuitenkaan nähnyt ET-mallin toteutumista vallitsevassa poliittisessa ilmastossa mahdollisena (Lausunto FETO ry 2017). Lisäksi, kuten Ranskan mallin kohdalla tuli todettua, myös VAL on osoittanut mielenkiintoa ET-malliin. Kallioniemi esittää, että koulu ilman uskonnon opetusta ei sovellu suomalaiseen kontekstiin, sillä suomalaisessa yhteiskunnassa uskonto on osa lapsen ja nuorten ympäröimää todellisuutta (Kallioniemi 2007b, 65–66). Tämän takia Kallioniemi ei pidä Ranskan mallia eikä ET-mallia todellisina vaihtoehtoina Suomen kouluihin. Tätä tukevat myös suomalaisten myönteisyys uskonnon opetusta kohtaan (ks. luku 2.4).

Oman uskonnon mukainen katsomusopetus (Suomen nykymalli)

Kuten luvussa 2.2.1 esitettiin, Suomen nykyinen katsomusopetusmalli perustuu ajatukseen, että kaikki oppilaat osallistuvat oman uskonnon mukaiseen katsomusopetukseen. Uskontosidonnainen opetus ei ole ainutlaatuinen tapa järjestää katsomusopetus, mutta täysin vastaavanlaista mallia ei ole käytössä missään muualla Euroopassa (Tomperi 2013). Lähimäksi nykymallia tulee Saksassa tai Itävallassa käytetty malli, mutta uskontosidonnaista katsomusopetusta on annettu myös esimerkiksi Belgiassa ja Serbiassa (Kallioniemi 2007a, 104–105, Lähnemann & Schreiner 2009, Tomperi 2013). Suomalainen katsomusopetus poikkeaa näiden maiden opetuksesta ainakin elämäntutkimustiedon oppisisällöllä sekä sillä, että enemmistöuskonnon jäsenet eivät saa osallistua uskonnottomille tarkoitettuun vaihtoehtoiseen opetukseen (Tomperi 2013, 67–68.) Suomen malli on sinänsä myös erikoinen, sillä eri lähteet ovat ryhmitelleet mallin eri tavoin sen tunnustuksellisuuden mukaan. Joissain lähteissä nykymalli määritellään tunnustukselliseksi, joissain ei-tunnustukselliseksi ja joissain heikon tunnustukselliseksi (Kallioniemi 2007b, 60–61; Lähnemann & Schreiner 2009; Ubani 2013, 75–79).

2010-luvulla nykymallia ovat kannattaneet useat eri osapuolet, mutta aikaisemman tutkimuksen sekä mediasta saadun kuvan mukaan erityisesti vähemmistöuskontojen edustajat ovat pitäneet nykymallia hyvänä malliratkaisuna (Onniselkä 2011; Helsingin ortodoksisen seurakunnan kannanotto 2015; Vihavainen & Valtavaara 2017; Okulov 2017; ks. luku 2.4). Nykymallissa on havaittu sekä vahvuuksia että heikkouksia. Vahvuutena on ainakin pidetty mallin kunnioitusta oppilaiden katsomuksellisia oikeuksia kohtaan. Oman uskonnon opetusta on lisäksi pidetty tärkeänä vähemmistökatsomusainetta opiskelevan oppilaan kotouttamista, maailmankatsomuksellista identiteettiä ja perinnettä kohtaan (ks. Jamisto

2007, 122; Sakaranaho 2013, 246; luku 2.4). Kielteinen palaute on puolestaan koskenut nykymallin käytännön järjestelyitä ja oppilaiden välisen vuorovaikutuksen puutetta (ks. Jamisto 2007, 122–123; Vahtera & Kuukka 2007, 126–127; Sakaranaho 2013, 242–248; luku 2.4.). Nykymallia on myös kyseenalaistettu viittaamalla sen tunnustuksellisiin piirteisiin (ks. luku 2.4).

Kaikille yhteinen, uskontoa ja etiikkaa yhdistävä katsomusopetus (Ruotsin malli)

Tässä mallissa kaikki oppilaat osallistuvat yhteiseen, tunnustuksettomaan katsomusaineeseen, joka yhdistää uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetukset. Oppilas voi saada katsomusopetuksesta riittävän perustein myös vapautuksen. Tämän tyylinen katsomusopetus on käytössä esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, vaikka käytännön toteutukset vaihtelevat hieman maittain (Mikkola 2017, 12). Ruotsissa yhteiseen katsomusopetukseen siirryttiin asteittain 1960-luvulta lähtien, Tanskassa 1975 ja Norjassa 1997. Ruotsin malli eroaa Tanskan ja Norjan malleista kuitenkin siinä, että se painottaa enemmän yleissivistävää uskontotiedettä. Tanskassa ja Norjassa puolestaan yhteisaine painottaa kristinuskoa muita uskontoja enemmän (ks. Alberts 2007; Rothgangel, Skeie & Jäggle 2014). Alberts (2007) käyttää nimitystä integratiivinen uskonnon opetus, kun kaikki oppilaat opiskelevat yhteistä tunnustuksetonta katsomusainetta, jossa ei painoteta yhtä tiettyä uskontoa tai katsomusta. Mallin yhtenä etuna on vuoropuhelua mahdollistava oppimisympäristö eri katsomusten kesken (Alberts 2007, 1–2). Ruotsin mallia on ehdotettu Suomeen hyvin aktiivisesti etenkin 1960-luvulla ennen peruskoulu-uudistusta, sekä 2000-luvun alussa uskonnonvapauslain astuessa voimaan (Saine 2000, 156–157; Kähkönen 1976, 245). Myös 2010-luvulla Ruotsin mallia on esitetty nykymallin tilalle (ks. esim. Kallioniemi 2013; luku 1; luku 2.4). Vaikka yhteisesti toteutettu katsomusopetus on saanut suomalaisilta myönteisen vastaanoton, se on saanut osakseen myös paljon negatiivista palautetta. Etenkin vähemmistöuskonnon edustajat ovat median mukaan pitäneet Ruotsin mallia huonona ratkaisuna, sillä mallissa oman uskonnon opetus siirtyy koululta muille tahoille (esim. Vihavainen & Valtavaara 2017). Myös FETO ry on tuonut huolensa Ruotsin mallin toteutumisesta julki, sillä se vaarantaa elämänskatsomustiedon aseman (ks. s.15). Suomessa Ruotsin mallia on toteutettu vain Helsingin eurooppalaisessa koulussa, joka on valtuutettu Eurooppa-koulu järjestelmään (Kallioniemi 2013).

Osittain uskontokuntasidonnainen ja osittain kaikille yhteinen uskontoa ja etiikkaa yhdistävä katsomusopetus (Kulosaaren malli)

Tämä malli on nykymallin ja Ruotsin mallin yhdistelmä. Mallista onkin käytetty nimitystä yhdistelmämalli (Matilainen 2016), mutta tässä mallia kutsutaan Kulosaaren malliksi (ks. luku 1, Käpylehto 2015). Mallin vastaavan idean on kuitenkin aiemmin esittänyt ainakin Friedrich Schweitzer, kutsumalla mallia yhteistoiminnalliseksi malliksi (cooperative) tai dialogimalliksi (ks. Räsänen 2006, 24; Kallioniemi 2007b, 68). Kulosaaren mallissa opetus toteutetaan osittain oppilaiden oman uskonnon mukaan ja osittain kaikille yhteisellä katsomusopetuksella. Opetus perustuu valtakunnallisiin opetussuunnitelmiin, joten yhteisiä oppitunteja annetaan ainoastaan silloin, kun opetetaan opetussuunnitelmasta yhteisiä osioita. Yhteisillä tunneilla dialogilla on suuri merkitys. (Käpylehto 2015.) Mallia ei ole tiettävästi käytetty muissa Euroopan maissa, ainakaan valtakunnallisesti. Koska Kulosaaren malli on ollut toiminnassa vasta muutaman vuoden, mallista on tehty toistaiseksi vain vähän tutkimusta. Se on kuitenkin levinnyt muihin kouluihin kovalla vauhdilla ja ainakin oppilaat, vanhemmat ja opettajaksi opiskelevat ovat olleet myönteisiä mallia kohtaan (ks. Käpylehto 2015; luku 1; luku 2.4). Myös Suomen evankelis-luterilainen kirkko on ainakin jollain tasolla hyväksyttänyt Kulosaaren mallin toteutustavan (esim. Mäkinen 2014). Kuten Ruotsin mallin kohdalla, myös Kulosaaren mallia ovat vastustaneet etenkin vähemmistöuskonnon edustajat (luku 2.4).

Vapaaehtoinen uskonotkuntasidonnainen katsomusopetus (vapaaehtoinen nykymalli)

Vapaaehtoinen nykymalli on muunnelma nykymallista, jossa katsomusopetus on oppilaille vapaaehtoista ja/tai valinnaista. Tässä mallissa uskontoon tai elämänskatsomustietoon ei siis välttämättä tarvitse osallistua. Kaikki oppilaat saavat valita katsomusaineen vapaasti tai hakea katsomusaineista kokonaan vapautusta korvaamalla ne muussa opetuksessa. Katsomusaine järjestetään, jos tietyt reunaehdot täyttyvät. Esimerkiksi Espanjassa ja Italiassa uskonto on täysin vapaaehtoinen oppiaine. Vapaaehtoisuudesta huolimatta Italiassa uskontoa opiskelee 90 % ja Espanjassakin 75 % kaikista oppilaista (Tomperi 2013). Virossa on käytössä malli, jossa koulut voivat valita eri toteutusvaihtoehtoja uskonnon opetuksen järjestämiseen. Tunnustukseton uskonnon opetus voidaan Virossa toteuttaa esimerkiksi valinnaisesti pelkästään lukioissa tai sitä ei tarvitse järjestää ollenkaan (Schihalejev 2014).

Ainakin VAL on toivonut kouluihin vapautta valita katsomusaineiden välillä (ks. Ranskan malli). Vaikka vapaaehtoisuuteen ja valinnanvapauteen perustuva malli on saanut oppilailta osittaista kannatusta, opettajien keskuudessa sitä ei ole kannatettu juuri ollenkaan. Suomessa katsomusaineita pidetään kuitenkin tarpeellisina ja tärkeinä oppiaineina (ks. luku 2.4). Kallioniemi esittää, että uskonnon vapaaehtoisuus tai valinnaisuus ei ole moniuskon-toisessa yhteiskunnassa toimiva ratkaisu (2007b, 67–68).

Tunnustuksellinen uskonnon opetus (Kreikan malli)

Kreikan mallilla tarkoitetaan opetusta, jota käytännössä käytettiin Suomessa ennen toista maailmansotaa. Tässä mallissa opetus perustuu valtionuskonnon uskontunnustukseen, joten esimerkiksi uskonnon harjoittaminen tunneilla on täysin sallittua. Vaihtoehtona uskonto-oppiaineelle on erillisestä pyynnöstä opetettu tunnustukseton katsomusaine, tai joissain tapauksissa kokonaan vapautus uskonnon opetuksesta. Toisin kun nykymallissa, enemmistöuskontoon kuuluvat oppilaat eivät ole velvoitettuja osallistumaan uskonnon opetukseen. Malli, jossa tunnustuksellista opetusta annetaan yhteisestä opetussuunnitelmasta käsin ja sille on vaihtoehtoinen oppiaine, on käytössä esimerkiksi Irlannissa ja Kreikassa (Tomperi 2013).

Kreikan mallia ei ole juurikaan kannatettu Suomessa enää vuoden 2003 uskonnonvapauslain jälkeen. Liiallista tunnustuksellisuutta on pidetty pikemmin ongelmallisena kohtana katsomusopetuksessa ja tunnustukseton katsomusopetus on saanut käytännössä kaikilta tahoilta enemmän kannatusta (ks. luku 2.4).

2.4 Keskeisiä tutkimuksia

Tässä luvussa esitellään joitakin keskeisiä tutkimuksia, joissa on tarkasteltu tai selvitetty eri osapuolten näkemyksiä Suomen katsomusopetuksesta ja sen järjestämisestä. Esittelyssä keskitytään vain vuoden 1994 opetussuunnitelmauudistuksen jälkeen tehtyihin tutkimuksiin ja esittely tapahtuu aikajärjestyksessä vanhimmasta tutkimusaineistosta aloittaen.

Risto Aikonen teki selvityksen ortodoksista uskontoa lukuvuonna 1993–94 opettavista opettajista. Kyselyyn vastasi 183 ortodoksista uskontoa opettavaa opettajaa (Aikonen 1997). Uskonnon opetusjärjestelyihin liittyviä näkemyksiä tiedusteltiin kyselyssä avoimilla kysymyksillä. Selvityksen mukaan ortodoksista uskontoa opettavat opettajat olivat sitä mieltä, että ortodoksisen uskonnon opetus kuuluu järjestää samaan aikaan ev.lut. uskonnon kanssa (20 % vastauksista), koulussa ja kouluaikana (20 %) ja mielekkäällä tavalla (15 %). Lisäksi opettajien mielestä ryhmien tulee olla homogeenisiä (11 %) ja opetus kuuluu olla säännöllistä, ettei siitä koidu oppilaalle esimerkiksi lukujärjestysongelmia (10 %). Alle kymmenesosa (8 %) opettajista katsoi, että opetus on hyvä sellaisenaan. Lähes joka kolmas opettaja näki opetuksen tärkeimmäksi tavoitteeksi kasvattaa oppilaista aktiivisia seurakuntajäseniä. (emt., 53–54.)

Markku Pyysiäinen tutki luokanopettajien kokemuksia ja käsityksiä uskonnon opetuksen, elämäntiedon ja eettisen kasvatuksen toteuttamisesta ja järjestelyistä peruskoulun 1–6 luokilla. Kyselyyn vastasi vuosina 1995–96 yhteensä 343 luokanopettajaa (Pyysiäinen 2000). Kyselyssä muun muassa selvitettiin katsomusopetusmallien kannatuksia, katsomusaineiden tärkeyttä ja tarpeellisuutta, opettamiseen liittyviä huonoja sekä hyviä puolia, katsomusaineiden opetuksen painopistettä luokka-asteittain, sekä kasvatusvastuuta. Luokanopettajat olivat jokseenkin samaa mieltä, että katsomusopetusmalli tulisi ala-asteella säilyttää sellaisenaan, eli oppilaan oman uskonnon mukaisena opetuksena. Mallia kannattivat etenkin iäkkäämmät, pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvat ja aktiivisesti seurakuntatoiminnassa käyvät luokanopettajat. Muita esitettyjä mallivaihtoehtoja ei juurikaan kannatettu. Kaikille yhteinen elämäntiedon tieto sai toiseksi eniten kannatusta, mutta siihen siirtymisestä oltiin jokseenkin eri mieltä, kuten oltiin myös vapaaehtoiseen katsomusopetukseen siirtymisestä ja katsomusopetuksen kokonaan poistamisesta. Vähiten kannatusta opettajilta sai Ruotsin malli, jossa siis uskonnot ja elämäntiedon tieto yhdistettäisiin yhteiseksi katsomusaineeksi. Ruotsin mallia kannattivat eniten uudemman

opetuskoulutuksen käyneet, vähemmän työkokemuksen omaavat sekä ne, jotka eivät lainkaan osallistuneet seurakunnalliseen toimintaan (emt., 96–107.) Tutkimuksessa myös selvisi, että opettajat kokivat sekä uskonnon että elämänskatsomustiedon tärkeiksi oppiaineiksi (81–83). Kun opettajilta kysyttiin uskonnon opetukseen liittyvistä ongelmista, kolme eniten mainintoja saanutta asiaa olivat liika tunnustuksellisuus tai uskonnollisuus, oppimateriaalien vanhoillisuus tai puutteellisuus, sekä kotien ja lasten uskontokielteisyys. Elämänskatsomustiedon puolella eniten ongelmiin liittyviä mainintoja saivat oppimateriaalin puutteellisuus tai vaikeataajuisuus, opettajien epäpätevyys ja liian heterogeeniset ryhmät. Uskonnon opetuksen hyvistä asioista eniten mainintoja saivat keskustelun mahdollisuus, mahdollisuus oppilaiden kohtaamiseen ja raamatun suuriin kertomuksiin tutustuminen. Elämänskatsomustiedon puolella hyvistä asioista mainittiin puolestaan opetuksen objektiivisuus, mahdollisuus eettiseen kasvatukseen toteuttamiseen ja uskonnottomuus. (62–66; 86–88.) Lisäksi luokanopettajat olivat jokseenkin eri mieltä siitä, että uskontoa ja elämänskatsomustietoa voi opettaa sama henkilö, katsomusaineita pitäisi olla yhtä paljon kaikilla ala-asteen luokilla ja kouluilla on toissijainen vastuu uskonnollisen kasvatuksen antamisessa. (76; 108–114).

Jaakko Rusaman laatimassa raportissa esitettiin yhdeksäsluokkalaisten katsomusopetukseen liittyviä asenteita. Aineisto kerättiin maanlaajuisesti opetushallituksen toimesta, johon osallistui 2001 keväällä yli 3000 oppilasta. Otokseen kuului muun muassa kaikki Suomen ortodoksista uskontoa opiskelevat peruskoulun päättövaiheessa olevat oppilaat (N=513) (Rusama 2002). Raportin mukaan ev.lut. uskontoon osallistuvat oppilaat pitivät uskontoa hyödyllisenä, muttei kovin tärkeänä aineena, ortodoksiseen uskontoon osallistuvat oppilaat pitivät oppiainetta tarpeellisenä, muttei kovin kiinnostavana ja elämänskatsomustiedon oppilaat suhtautuivat elämänskatsomustietoon varsin myönteisesti, vaikka 71 % vastanneista pitikin ainetta ikävystyttävänä. (emt., 72; 107–108; 141.)

Liisa Odiah tarkasteli pro gradu -työssään kahdentoista Helsingissä opettavan yläkouluun ja lukion evankelis-luterilaisen uskonnon aineenopettajan käsityksiä uskonnon opetuksesta. Haastattelut suoritettiin alkuvuodesta 2003 (Odiah 2007). Tutkimuksessa ilmeni, että suurin osa opettajista piti yhteiseen katsomukseen siirtymistä joko valitettavan väistämättömänä tai toivottavana päämääränä. Nykyistä katsomusopetusmallia kannattaneet opettajat perustelivat kannatustaan uskonnonvapaudella, oppilaan kulttuuri-identiteetin ja elämänskatsomuksen

muodostamisella, sekä laaja-alaisella opetuksella. Nämä opettajat olivat sitä mieltä, että oikeasti toimivaa yhteisopetusta ei voi realistisesti toteuttaa. Yhteistä katsomusopetusta kannattaneet opettajat perustelivat kannatustaan puolestaan nykymallin hankalalla toteutuksella, suvaitsevaisuudella ja yleissivistyksellä. Moni opettajista näki, että yhteismalli sopisi erityisesti lukioon. (emt., 95–107.)

Antti Räsänen tutki suomalaisten käsityksiä uskonnon opetuksen luonteesta ja sisällöstä. Kyselyyn vastasi syksyllä 2004 yhteensä 571 suomalaista (Räsänen 2006). Tulokset osoittivat, että suomalaiset pitivät tunnustuksetonta uskontotietoa parhaana vaihtoehtona kouluihin. Tunnustuksellinen uskonnon opetus ja vapaavalintainen uskonnon opetus saivat suomalaisilta jonkin verran kannatusta, mutta koulu ilman uskonnon opetusta ei saanut kannatusta juuri ollenkaan. Suomalaisten mallikannatuksia selittivät ainakin uskonnollisuus, ikä ja paikkakunnan koko, vaikka uskontotieto oli suosituin vaihtoehto näistä muuttujista riippumatta. Tunnustuksellista uskontoa kannatettiin eniten ”uskovien”, iäkkäämpien ja pienemmän paikkakunnan asukkaiden keskuudessa. Tunnustuksetonta uskontotietoa puolestaan kannattivat vahvemmin ateistit, alle 30-vuotiaat ja suurkaupungin asukkaat. Valtaosa suomalaisista oli joka tapauksessa sitä mieltä, että uskonto-oppiaine on kouluissa tarpeellinen. (emt., 61–75; 100–101.)

Kaarina Lyhykäinen käsitteli artikkelissaan ortodoksisen uskonnon opettajien käsityksiä uskonnon opetuksen tehtävistä. Artikkelin perustui keväällä 2006 kerättyyn aineistoon, johon vastasi 92 ortodoksiseen kirkkoon kuuluvaa uskonnon opettajaa. (Lyhykäinen 2009). Ortodoksista uskontoa opettavat kokivat uskonnon opetuksen kahdeksi tärkeimmäksi tehtäväksi tuen antamisen elämänkysymyksissä ja arvovalinnoissa, sekä oppilaan oman uskonnollisen identiteetin vahvistamisen. Yli 45-vuotiaat opettajat kokivat uskonnollisen identiteetin vahvistamisen tärkeämmäksi kuin alle 45-vuotiaat. Vähiten tärkeäksi tehtäväksi, vaikkakin jokseenkin tärkeäksi, opettajat kokivat uskonnollisen ja hengellisen ymmärtämisen tukemisen. (emt., 473–475.)

Antti Räsänen ja **Martin Ubani** olivat mukana koko Euroopan laajuisessa tutkimusprojektissa, jossa tutkittiin koulun uskonnon opetusta kuudessatoista eri valtiossa (Räsänen & Ubani 2009). Suomen koulujen osalta tutkimusaineisto kerättiin alkuvuonna 2007 ja tutkimusjoukoksi muodostui 161 uskonnon opettajaa kaikilta opetusasteilta (alakoulu, yläkoulu, lukio). Tutkimusjoukosta 144 (89 %) oli evankelis-luterilaisia, 3 (2 %) ortodokseja ja yksi

opettaja (1 %) oli katolilainen. Tutkimuksessa selvisi, että opettajat pitivät uskonnon opetuksen asemaa koulussa kohtalaisen hyvänä, vaikka yli kolmannes opettajista (37 %) näki tilanteen olevan huono. Opettajilta myös tiedusteltiin uskonnon opetuksen tavoitteista, viitaten Hullin (2002) esittämään opetuksen kolmijakoon – *oppia uskonto*, *oppia uskonnosta* ja *oppia uskonnon avulla* (ks. Ubani 2013, 46–48). Opettajista liki kaikki olivat vähintään samaa meiltä siitä, että uskonnon opetuksen tavoite on *oppia uskonnosta*. Noin kaksi kolmasosaa opettajista näki uskonnon opetuksen pyrkimyksenä olevan *oppia uskonnon avulla* ja alle kolmasosa näki sen olevan *oppia uskonto*. (Räsänen & Ubani 2009, 61–66, 307–312.)

Inkeri Rissanen tutki väitöskirjassaan *islamin* uskonnon opetusta suomalaisessa koulussa. Aineisto kerättiin *vuosien 2007–2010* aikana seuraamalla kahta yläluokan ja yhden lukion uskontokurssia, sekä haastattelemalla kurssien *opettajia* (n=3) ja *oppilaita* (n=16) (Rissanen 2014). Rissanen tutkimuksissa kävi ilmi, että huolimatta länsimaisten ja islamin arvojen yhteensovittamisen haasteista, islamin opetus tuki hyvin oppilaiden oman uskonnon identiteettiä (emt., 7–8).

Harriet Zilliacus tutki pienryhmäisten uskontojen ja elämäntietämystiedon opetusta pääkaupunkiseudun alakouluissa. Artikkeliväitöskirjan aineisto kerättiin *vuosina 2009–11* seuraamalla yhden ruotsinkielisen koulun opetuksia, sekä haastattelemalla pääkaupunkiseudun alakouluissa toimivia *pienryhmäisten uskontojen* sekä *elämäntietämystiedon opettajia* (N=31) (Zilliacus 2014). Tutkimuksissa selvisi, että oppilaat kokivat oman uskonnon mukaisen opetuksen pääsääntöisesti myönteisenä, vaikka opetuksen järjestelyissä ja toteutuksessa esiintyi käytännöllisiä ongelmia. Opettaja-haastatteluiden tulokset lisäksi osoittivat, että vaikka oman uskonnon mukainen opetus lisäsi oppilaiden yhteenkuulumisen ja yhteisöllisyyden tunnetta, kouluissa silti tapahtui syrjintää. Zilliacus esitti, että vähemmistökatsomusopetuksen edistämiseksi on edistettävä opettajankoulutusta, oppimateriaalia ja opetusjärjestelyjä. Lisäksi Zilliacus korosti tutkimuksessaan kouluympäristössä syrjinnän vähentämistä, mutta samalla dialogin ja uskontotietouden lisäämistä. Zilliacus myös ehdotti, että identiteetin vahvistaminen pitäisi tehdä oppilaan autonomisuutta ja valinnanvapautta ajatellen, eikä painottaa vain yhtä tiettyä, muuttumatonta traditiota (emt., 79–115.)

Mia Matilainen tarkasteli artikkelissaan opettajaksi opiskelevien näkemyksiä suomalaisesta katsomusopetusmallista ja sen kehitysvaihtoehdoista. Aineisto kerättiin vuosina 2011–13 ja siihen kuului tekstejä ev.lut. uskonnon pää- ja sivuaineopiskelijalta (N=88), sekä uskonnon valinnaiseen kurssiin osallistuneilta luokanopettajilta (n=35) (Matilainen 2016). Artikkelissa selvitettiin, mitä katsomusopetusjärjestelyä opiskelijat kirjoituksissaan kannattivat. Vastauksista löydettiin kolme päämallivaihtoehtoa; nykyinen malli, Ruotsin malli, sekä Kulosaaren malli. Kulosaaren malli jakaantui lisäksi yksityiskohtaisempiin malleihin, joiden toteutustapaa opiskelijat avasivat vielä tarkemmin. Moni esimerkiksi näki, että yhteisopetus sopisi etenkin yläkouluun ja lukioon. Suurin osa aine- (n=42) ja luokanopettajaopiskelijoista (n=13) kannattivat Kulosaaren mallia. Nykymallia (n=19/10) ja Ruotsin mallia (n=18/10) kannatettiin molemmissa opiskelijaryhmissä suurin piirtein yhtä paljon. Opiskelijat näkivät Kulosaaren mallin vahvuutena nimenomaan keskustelun katsomusten välillä. Nykymallin vahvuutena nähtiin oman uskonnon ensisijainen oppiminen, identiteetin vahvistuminen ja tunnustuksettomuus. Nykymallin ongelmia ja haasteina puolestaan nähtiin etenkin pienryhmäisten uskontojen kohdalla opettajien epäpätevyyydet, opetuksen tunnustuksellisuus, käytännön järjestelyt ja resurssit. Lisäksi ongelmana nähtiin keskustelun puute katsomusten välillä sekä oppilaiden jaottelu ryhmiin. Luokanopettajat olivat myös sitä mieltä, että nyky-malli antaa liian vähän tietoa muista katsomuksista alakoulussa. Ruotsin mallin vahvuuksina nähtiin keskustelun mahdollisuus ja tasa-arvoisuus. Ongelmia ja haasteina puolestaan nähtiin Ruotsin mallissa se, että yhteinen katsomusopetus saisi vastustusta eri tahoilta, esimerkiksi vanhemmilta. Lisäksi opiskelijat näkivät, että Ruotsin malli toisi opettajille erilaisia pedagogisia haasteita. Artikkelissa myös esitetään, että opiskelijat eivät halunneet antaa päävastuun uskonnon opetuksesta uskonnollisille yhteisöille, sillä näin ollen uskonnon opetuksen yleissivistävät tavoitteet jäisivät toteutumatta. (emt., 51–57.)

Martin Ubani, Arto Kallioniemi ja Saira Poulter tarkastelivat artikkelissaan luokanopettajaksi opiskelevien näkemyksiä ja käsityksiä uskonnon opetuksesta. (Ubani, Kallioniemi & Poulter 2015). Kyseessä oli jonkinlainen jatkumo kahteen aikaisempaan opiskelijoiden käsityksiä tutkivaan tutkimukseen, joista viimeisin julkaistiin Kirsi Tirrin ja Arto Kallioniemen toimesta vuonna 1999. Keväällä 2012 teetettyyn kyselyyn vastasi eri opettajankoulutuslaitoksista kaiken kaikkiaan 538 luokanopettajaopiskelijaa. Tutkimuksessa selvisi, että noin kolme neljäsosaa (76 %) opiskelijoista koki uskonnon vähintään joksenaikin tärkeäksi ja selvästi alle puolet (43 %) myönteiseksi oppiaineeksi (emt., 87–89). Kaksi suosituinta syytä,

miksi uskonto nähtiin *tärkeänä* oppiaineena, liittyivät eettisyyteen ja eri uskontojen tunnistamiseen. Vastaavasti kaksi suosituinta syytä, miksi uskonto nähtiin *myönteisenä* oppiaineena, liittyivät keskusteluun ja eettisyyteen. Vastaavasti kaksi suosituinta syytä, miksi opiskelijat näkivät uskonnon *negatiivisena*, liittyivät tunnustuksellisuuteen ja raamatukeskeisyyteen. (emt., 81–86.) Tutkimuksen *julkaisemattomat* vastausanalyysit lisäksi osoittivat, että luokanopettajaksi opiskelevat kannattivat eniten opetusmallia, jossa elämänkatsomustiedosta tehtäisiin kaikille yhteinen katsomusaine. Nykymalli ja Ruotsin malli saivat kuitenkin opiskelijoilta lähes yhtä paljon kannatusta. Vapaaehtoinen nykyinen malli oli opiskelijoiden keskuudessa vähemmän suosittu malli ja selvästi vähiten kannatettiin mallia, jossa uskonnon opetusta ei olisi koulussa lainkaan. (Ubani, Kallioniemi & Puolter, ei julkaistu)

Pinja Manninen tutki pro gradussaan *uskonnon opettajaksi opiskelevien* ajatuksia uskonnon opetuksesta. Kyseessä oli laadullinen tapaustutkimus, jossa analysoitiin uskonnon opettajaksi opiskelevien (N=35) *syksyllä 2012* kirjoittamia tenttivastauksia (Manninen 2013). Mannisen mukaan uskonnon opettajaksi opiskelevat kokivat uskonnon muun muassa yleisivistäväksi oppiaineeksi, joka auttaa oppilaita rakentamaan omaa identiteettiä ja maailmankatsomusta. Lisäksi opiskelijoiden mukaan uskonto kasvattaa eettisyyteen. (emt., 53–55.)

Arto Kallioniemi, Olga Schihalejev, Salla Poulter ja **Arniika Kuusisto** tarkastelivat artikkelissaan Suomen ja Viron *yhdeksäsluokkalaisten nuorten* käsityksiä uskonnon opetuksen toteuttamisperiaatteista. Tutkimuksen kyselyyn vastasi *syksyllä 2012* yhteensä 988 oppilasta, joista 41 % olivat suomalaisia. Suomalaisista nuorista 91 % osallistui uskonnon opetukseen (Kallioniemi ym. 2017). Tutkimustuloksissa ilmeni, että suomalaiset nuoret kannattivat eniten uskonnon opetuksen vapaaehtoisuutta, mutta liki yhtä paljon kannatusta sai uskonnon opiskelu oman uskonnon mukaisissa ryhmissä. Kaikille yhteinen katsomusopetus sai suomalaisilta oppilailta selvästi vähemmän kannatusta (emt., 41–43.)

Emmi Majaneva tutki pro gradussaan *yhdeksäsluokkalaisten* asenteita uskonnon opetusta kohtaan. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella eräästä pääkaupunkiseudulla sijaitsevasta koulusta *alkuvuodesta 2013*. Tutkimustulokset osoittivat, että kyseisen koulun yhdeksäsluokkalaisten eivät kokeneet olevan kovin uskonnollisia, mutta vain noin kuudesosa (17 %) koki uskonnon kielteisenä oppiaineena. Lisäksi kolme neljäsosaa oppilaista (75 %)

halusi säilyttää nykyisen katsomusopetusmallin sellaisenaan, 22 % muuttaa sitä ja 4 % halusi joko lakkauttaa uskonnon opetuksen kokonaan tai tehdä sen valinnaiseksi (Majaneva 2013).

Meri Koskinen selvitti pro gradussaan lukiolaisten nuorten käsityksiä uskonnon opetuksesta. Koskinen keräsi aineiston kyselylomakkeella alkuvuodesta 2013, johon vastasivat 226 nuorta Oulun, Seinäjoen ja Jyväskylän lukioista (Koskinen 2013). Koskisen mukaan lukiolaiset eivät pitäneet uskontoa tunnustuksellisenä, vaan mielenkiintoisena oppiaineena, josta ei haluttu luopua (emt., tiivistelmä). Lukiolaiset olivat lisäksi eniten uskontotieto -tyylisen ja valinnaisen opetuksen kannalla. Uskonnoton lukio ei saanut lukiolaisilta juurikaan kannatusta. (emt. 54–57.)

Elisa Hyvärinen tutki pro gradussaan oppilaiden vanhempien käsityksiä ja kokemuksia ortodoksien uskonnon opetuksesta. Aineisto tutkimukseen kerättiin kyselylomakkeella keväällä 2013 ja siihen vastasi 201 vanhempaa, joiden lapset kävivät peruskoulun ortodoksisen uskonnon opetuksessa Helsingissä, Tampereella, Joensuussa, Liperissä, tai Ilomantsissa. Suuri osa kyselyn kysymyksistä käsittelivät uskonnon opetuksen toteuttamista ja järjestämistä (Hyvärinen 2014). Tutkimuksen mukaan melkein kaksi kolmasosaa vanhemmista (64 %) oli täysin samaa mieltä katsomusopetusmallin säilyttämisestä nykyisellään ja noin puolet (51 %) oli täysin eri mieltä siitä, että kouluissa tulisi opettaa uskonnon sijasta filosofiaa ja elämäntutkimustietoa. Ajatusta Kulosaaren mallista vanhemmat eivät kuitenkaan täysin tyrmänneet, sillä 59 % vanhemmista oli malliin siirtymisestä edes jossain määrin samaa mieltä. Kysyttäessä uskonnon opetuksen tuntimäärän sopivuutta, noin viidennes vanhemmista (19 %) oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että tunteja on liian vähän. (emt., 57–60.) Kyselyn ajankohtana uskonnon opetusta annettiin peruskouluissa yhteensä vähintään 11 vuosiviikkotuntia. Hyvärisen tutkimuksessa myös selvisi, että täysin samaa mieltä ortodoksien uskonnon tarpeellisuudesta oli 46 % vanhemmista, oman uskonnon opetuksen tärkeydestä maahanmuuttajalle hänen identiteetin kannalta vastaava osuus oli 41 % ja yli kolme neljäsosaa (76 %) vanhemmista oli täysin samaa mieltä siitä, että ortodoksista uskontoa opettavan opettajan tulisi olla ortodoksi. Avoimissa vastauksissa kävi ilmi, että vanhemmat pitivät opetusta laadukkaana ja olivat pääasiallisesti tyytyväisiä lastensa uskonnon opettajiin, korostaen opettajan pätevyyden tärkeyttä. Täysin ongelmatonta opetus ei kuitenkaan vanhempien mukaan ollut, sillä jotkut vanhemmat näkivät ongelmia opetusjärjestelyissä, kuten hyppytuntien muodostumisessa. (Hyvärinen 2014, 41–62.)

Annika Jonninen teki pro gradu työssään, Risto Aikosen tutkimusta mukaillen (ks. s.20), selvityksen lukuvuoden 2012–13 ortodoksisen uskonnon opettajista. Jonnisen selvitykseen vastasi eri opetusasteilta 54 ortodoksisen uskonnon opettajaa (Jonninen 2014). Kuten Aikosen selvityksessä, myös tässä tutkielmassa selvitettiin katsomusopetusjärjestelyihin ja tavoitteisiin liittyviä opettajien näkemyksiä avoimilla kysymyksillä. Vastauksia tuli molempiin kysymyksiin 37 kappaletta. Vastanneista ortodoksisen uskonnon opettajista 43 % mainitsi nykyisen mallin olevan hyvä sellaisenaan ja 22 % opettajista mainitsi, että opetus tulisi järjestää oppilaan omalla koululla. Muita mainintoja tuli kuusi tai vähemmän ja esimerkiksi Kulosaaren malli mainittiin kahdessa vastauksessa. Yli puolet opetustavoitteisiin vastanneista opettajista (57 %) näki opetuksen tärkeimmäksi tavoitteeksi omaan kirkkoon ja uskontoon tutustumisen. Tavoitteista toiseksi eniten mainintoja (32 %) sai ortodoksisen elämäntavan ja perinteiden opettaminen ja kolmanneksi eniten (24 %) ortodoksisen identiteetin vahvistaminen. Lisäksi 69 % opettajista koki, että oppituntimäärän supistaminen olisi huono ratkaisu, viitaten siis vuonna 2016 voimaantulleisiin tuntijakouudistuksiin. (emt. 61–67.) Jonnisen selvityksessä myös selvisi, että 60 % kaikista vastaajista koki oppilasryhmän heterogeenisyyden opettamisen kannalta vaikeana asiana ja 21 opettajaa tiesi yhteensä 27 ortodoksioppilasta, jotka eivät jostain syystä osallistuneet oman uskontonsa mukaiseen opetukseen (43–61).

Paula Ahonen selvitti pro gradu -tutkielmassaan elämänkatsomustietoa opiskelevien oppilaiden vanhempien näkemyksiä elämänkatsomustiedon opetuksesta ja katsomusopetuksen järjestämisestä. Haastattelupyyntö vanhemmille lähetettiin keväällä 2013 ja tutkimusjoukoksi muodostui erään kaupungin 13 alaikäisen lapsen äitiä (Ahonen 2014). Tutkielman mukaan vanhemmat olivat enimmäkseen tyytyväisiä elämänkatsomustiedon opetukseen ja kokivat, että heidän lapsensa tykkäävät oppiaineesta. Osa vastaajista kuitenkin koki, että opetuksen vaatimustaso oli alhainen. (emt., 30–32.) Melkein kaikki vanhemmat olivat lisäksi sitä mieltä, että katsomusopetusta pitäisi uudistaa ja moni ajatteli, että kaikille oppilaille yhteinen – elämänkatsomustietoa painottava – katsomusaine on kouluihin hyvä vaihtoehto. Noin puolet vastaajista puolestaan halusi poistaa uskonnon opetuksen kouluista kokonaan. Lähes kaikki vanhemmat olivat myös sitä mieltä, että nykymallissa evankelis-luterilaisten oppilaiden kuuluu saada opiskella myös elämänkatsomustietoa. (35–39.)

Vesa Åhs, Saila Poulter ja Arto Kallioniemi esittivät artikkelissaan yläkoulun oppilaiden näkemyksiä Kulosaaren mallista. Kyselyyn osallistui lukuvuosien 2013–2015 aikana 174 oppilasta, joista 40 oppilasta haastateltiin vielä erikseen (Åhs, Poulter & Kallioniemi 2016).

Artikkelin mukaan melkein kaksi kolmasosaa (63 %) oppilaista oli samaa mieltä siitä, että Kulosaaren mallia voisi toteuttaa muissakin kouluissa. Noin kolme neljäsosaa oppilaista koki, että yhteinen opetus auttaa oppilaita ymmärtämään muita katsomuksia (72 % oppilaista oli tämän väitteen kanssa samaa mieltä), uskontoja (71 %), ja että heillä on opetuksen aikana turvallisuuden tunnetta (75 %). Tutkimuksessa myös ilmeni, että elämäncatsomustiedon oppilaat olivat epäilevämpiä yhteisopetusta kohtaan sen uskontopainotteisuuden johdosta. Haastattelutuloksissa kävi myös ilmi, että yhteinen katsomusopetus loi luokkiin yhteenkuuluvuutta ja turvallisuutta, mutta että jotkut pienryhmäisten uskontojen oppilaat kaipasivat enemmän tietoa omasta uskonnostaan. (emt., 214–217.)

Noor Hadi selvitti pro gradussaan *islamin uskonnon opettajien* työssään kokemia haasteita. Hadi haastatteli tutkimusta varten kolmea helsinkiläistä ja kolmea turkulaista, peruskouluissa opettavaa islamin opettajaa. Haastattelut ajoittuivat *keväälle 2015* ja haastateltavina oli sekä suomalaistaustaisia että maahanmuuttajataustaisia opettajia (Hadi 2015). Hadi jaotteli opettajien kokemat haasteet fyysisiin ja psyykkisiin haasteisiin. Fyysisiksi haasteiksi mainittiin muun muassa koulujen välillä matkustaminen ja uskonnon oppituntien huono sijoittuminen lukujärjestyksessä. Psyykkisiksi haasteiksi mainittiin muun muassa oppilasryhmän suuruus ja heterogeenisyys sekä huoltajien kanssa sattuvat jatkuvat konfliktit. Myös pätevyyden puute mainittiin haasteena, sillä se johti vain määräaikaisiin työsopimuksiin. Hadin mukaan epäpätevillä maahanmuuttajataustaisilla opettajilla oli enemmän vaikeuksia opetussuunnitelman noudattamisessa ja sen tulkitsemisessa. (emt., 65–71.)

Kirkon tutkimuskeskus esitti tuoreimmassa nelivuotiskertomuksessaan *suomalaisten* näkemyksiä yhteisestä katsomusopetuksesta. Kysely suoritettiin *syksyllä 2015* (Suomen kirkko vuosina 2012–2015; Katsaukset 2016). Tutkimuksen mukaan 62 % suomalaisista suhtautui erittäin tai melko myönteisesti koulun uskonnon opetukseen. Suhtautuminen oli myönteisempää etenkin naisilla (68 % naispuolisista vastaajista) ja 65–79-vuotiailla (73 %). Uskontokuntiin kuulumattomista uskonnon opetukseen myönteisesti suhtautuneiden osuus oli 26 %. Maakunnittain tarkasteltuna uskonnon opetuksen suhteen myönteisempiä olivat Keski-Pohjanmaalla asuvat (89 %) ja vähiten myönteisiä Pirkanmaalla ja Kainuussa asuvat (55 %). Edes osittain samaa mieltä kaikille yhteisestä katsomusopetuksesta oli tutkimuksen mukaan 63 % suomalaisista. Yhteistä katsomusopetusta kannattivat eniten 25–34 vuotiaat (ryhmästä 72 % oli edes osittain samaa mieltä yhteisopetuksesta) ja uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattomat (71 %). Vähiten yhteistä katsomusopetusta kannattivat

15–17 vuotiaat (52 %) ja muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat (36 %). Maakunnittain katsottuna yhteistä katsomusopetusta kannatettiin eniten Keski-Pohjanmaalla (78 %) ja vähiten Kanta-Hämeessä (47 %). Helsinkiläisistä 70 % oli edes osittain samaa mieltä yhteisestä katsomusopetuksesta. Tutkimuksessa myös selvisi, että suomalaisista 54 % oli sitä mieltä, että jokaisella lapsella on oikeus saada oman uskontonsa opetusta koulussa. Oikeutta oman uskonnon opetukseen kannattivat erityisesti naiset, alle 24- tai yli 65-vuotiaat, Pohjois- ja Itä-Suomessa elävät, sekä herätysliikkeisiin kuuluvat suomalaiset. Lisäksi 67 % luterilaisen kirkon jäsenistä ja 87 % muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvista jäsenistä oli täysin tai osittain samaa mieltä lapsen kristillisen kasvatuksen olevan vanhempien vastuulla. (Suomen kirkko vuosina 2012–2015, 112, 128, 306–309; Katsaukset 2016.)

Matilda Merenmies tutki pro gradussaan uskonnonvapauden toteutumista suomalaisissa peruskouluissa ihmisoikeudellisesta näkökulmasta (Merenmies 2017). Nykymalliin liittyvää uskonnonvapautta oli aiemmin tutkinut myös ainakin Juha Seppo (2003) ja Pete Hokkanen (2014). Merenmiehen mukaan oman uskonnon mukainen katsomusopetus ei täytä kaikkia ihmisoikeuskriteerejä, koska siinä on ainakin kaksi ihmisoikeudellista puutetta. Ensimmäinen puute liittyy oppilaan vähäiseen päätäntävaltaan katsomusainetta valittaessa ja toinen oppilaiden jaotteluun opetusryhmiin uskonnollisen taustan perusteella. (Merenmies 2017, 72–79.) Siinä missä Merenmies esitti ratkaisuksi kaikille yhteistä katsomusopetusta, Hokkanen näki perusoikeusmyönteisimpänä vaihtoehtona Kulosaaren mallia (Hokkanen 2014, 325).

3 Tutkimustehtävä ja sen toteuttaminen

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tehtävänä on tarkastella katsomusaineopettajien näkemyksiä koulun katsomusopetuksesta. Tutkimuksen pääpainopiste on katsomusopetuksen järjestelykysymyksissä ja etenkin niissä kysymyksissä, jotka liittyvät katsomusopetusmalleihin. Muut katsomusopetukseen tai katsomusopetusjärjestelyihin liittyvät kysymykset, joissa käsitellään esimerkiksi mallien ongelmallisuuksia tai haasteita, opettajien opetusvalmiuksia, opetukseen sopivaa aloitusajankohtaa tai tuntimäärää, ovat tutkimuksessa vasta toissijaisia.

Tutkimustehtävän kannalta olennaista on myös selvittää, miten opetettava katsomusaine selittää opettajien näkemyksiä – poikkeavatko esimerkiksi vähemmistöuskonnon opettajien näkemykset ev.lut. uskonnon tai elämänkatsomustiedon opettajien näkemyksistä. Yhtä lailla tutkimuksessa on olennaista selvittää muidenkin taustamuuttujien, kuten sukupuolen, iän ja asuinpaikan selitysosuuksia ja yhteyksiä opettajien näkemyksiin. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten katsomusopetus tulisi katsomusaineopettajien mielestä järjestää?
2. Mitä asioita katsomusaineopettajat pitävät nykyisessä katsomusopetuksessa ongelmallisina?
3. Mitä haasteita katsomusaineopettajat näkevät kaikille yhteisessä katsomusopetuksessa?
4. Missä määrin tarpeelliseksi ja tärkeäksi katsomusaineopettajat kokevat katsomusopetuksen ja minkä kouluarvosanan opettajat antavat nykyiselle katsomusopetukselle?
5. Muuttuvatko katsomusaineopettajien mielestä katsomusaineiden opetusjärjestelyt tulevaisuudessa ja ovatko opettajat mielestään valmiita opettamaan kaikille yhteistä katsomusainetta?

Tutkimus on määrällinen ja kohdeperusjoukkona ovat kaikki Suomessa katsomusaineita opettavat aineenopettajat.

3.2 Kyselylomake ja aineiston keruu

Tutkimusaineiston keruuta varten laadittiin sähköinen kyselylomake (liite 1). Lomake laadittiin alkuvuodesta 2017 Helsingin yliopiston verkkolomakepalvelulla. Laadinnassa käytettiin apuna aikaisempia katsomusopetusta tutkivia tutkimuksia, erityisesti Markku Pyy-siäisen (2000) tutkimusta *Luokanopettaja ja koulun katsomusopetus*. Kyselylomake esiteltiin muun muassa opinnäytetyötä tekeville kasvatustieteen opiskelijoille ja heiltä saatua palautetta käytettiin apuna lomakkeen viimeistelyssä.

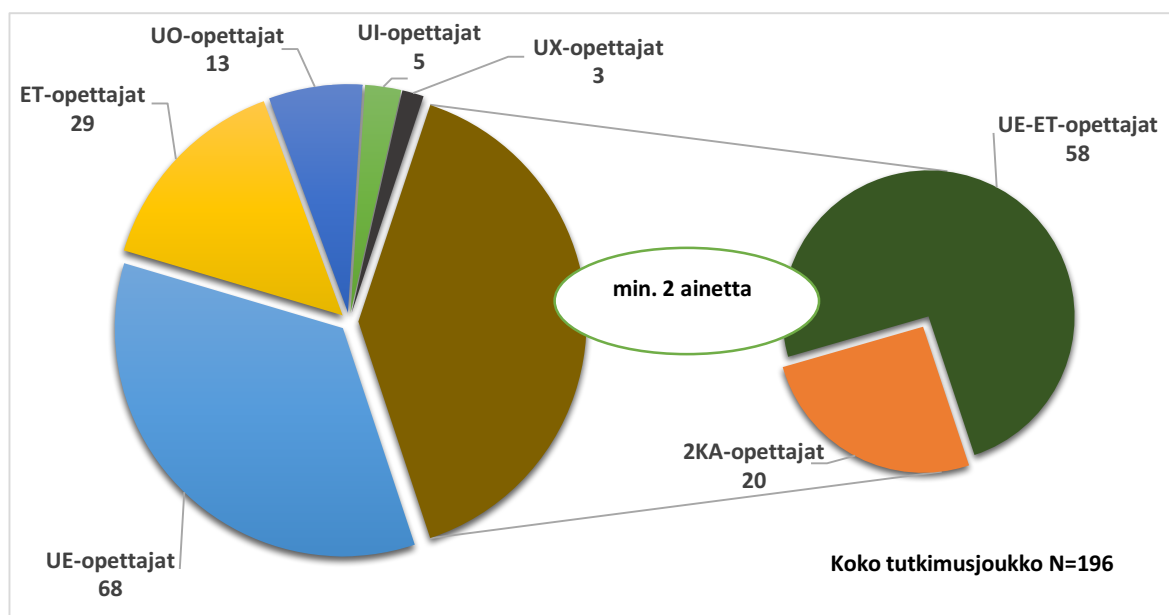
Kyselylomake sisälsi kuusi osiota ja 42 kysymyskohtaa (k1–k42). Kysymyskohdista 17 jakaantui kahteen tai useampaan yksittäiseen kysymykseen (esim. k42c), joten yhteensä kysymyksiä oli kyselyssä 116 kappaletta. Suurin osa kysymyksistä oli valmiiksi strukturoituja monivalintakysymyksiä, eli niissä vastaaja valitsi itsensä tai omaa näkemystä parhaiten kuvaavan vaihtoehdon. Joihinkin kysymyksiin edellytettiin vastaus (ns. pakollinen kysymys), kun taas jotkut kysymykset olivat täysin vapaaehtoisia. Vapaaehtoiseen kysymykseen vastaamatta jättäminen tarkoitti, että vastaaja ei osannut vastata, tai hän ei ollut halukas vastaamaan kysymykseen. Ensimmäisessä osiossa (k1–k22) kysyttiin taustatietoja, kuten ikää, sukupuolta, asuinpaikkaa, uskontokuntaa ja maailmankatsomuksellista identiteettiä. Taustatiedoilla kartoitettiin myös opettajuuteen liittyviä tietoja, kuten työkuva, työkokemusta, ainepätevyyttä, opetusaineita, opetusastetta, opetuskoulujen määrä, koulun oppilasmäärä, sekä tietämystä katsomusopetusjärjestelyistä. Koulujen määrään (k10) vastaajaa pyydettiin vastaamaan kyselyhetkellä olevan opetustilanteen mukaan, mutta muihin opettajuuteen liittyviin kysymyksiin sai vastata *viimeisimmän opetustilanteen perusteella*. Kaikki ensimmäisen osion kysymykset olivat vastaajille pakollisia. Toisessa osiossa (k23–k28) tiedusteltiin näkemyksiä katsomusopetuksen tarpeellisuudesta ja opettamisen vaikeudesta. Toisen osion kysymykset olivat kaikki vapaaehtoisia. Kolmannessa osiossa oli vain yksi kysymyskohta (k29), jossa tiedusteltiin näkemyksiä uskonnollisuuden näkyvyydestä koulussa. Kysymyskohta laadittiin kuitenkin erästä toista tutkimusta varten, joten kysymyksiin saatuja vastauksia ei analysoitu ollenkaan. Neljännessä osiossa (k30–k34) ja viidennessä osiossa (k35–k38) tiedusteltiin näkemyksiä nykymalliin ja yhteismalliin liittyvistä asioista, kuten niiden koulusopivuuksista sekä niiden hyvistä ja huonoista puolista. Osioden neljä kysymystä (k32, k33, k36 ja k37), joissa kysyttiin mallien parhaista ja huonoimmista puolista, olivat avoimia. Niihin vastaaja sai kirjoittaa näkemyksensä useammalla lauseella. Neljännessä osiossa oli vain yksi pakollinen kysymys, jossa kysyttiin kouluarvosanaa nykyiselle katsomusopetusmallille (k34). Myös viidennessä osiossa oli vain yksi pakollinen kysymys.

Siinä tiedusteltiin näkemyksiä omasta valmiudesta opettaa kaikille yhteistä katsomusopetusta. Kuudennessa osiossa tiedusteltiin näkemyksiä katsomusopetuksen toteutuksesta. Kuudennen osion kysymykset koskivat sekä laajempia käytännöntoteutuksia, kuten millä katsomusopetusmallilla kouluissa pitäisi opettaa, että suppeampia käytännöntoteutuksia, kuten millä opetusasteella katsomusopetuksen voisi kouluissa aloittaa. Katsomusopetusmalleja ja katsomusopetuksen aloitusastetta koskevat kysymykset olivat pakollisia.

Kyselyn kohdeperusjoukkona olivat kaikki Suomessa katsomusaineita opettavat aineenopettajat, joten linkki kyselylomakkeeseen päätettiin lähettää SUOL ry:n ja FETO ry:n kautta heidän sähköpostilistoilleen. Muutama viikko kyselyn avaamisen jälkeen kyselylinkki jaettiin myös SUOL ry:n Facebook -jäsensivuille, sekä 19:lle SUOL ry:n alaisuudessa olevan paikalliskerhon vastuuhenkilölle. Paikalliskerhoista neljä (Joensuu, Tampere, Nakkila, Savonlinna) ilmoitti lähettävänsä kyselylinkin eteenpäin heidän omille sähköpostilistoilleen. Koska SUOL ry:n kautta ei tavoitettu pienryhmäisten uskontojen opettajia, kyselylinkki lähetettiin eri yhteyshenkilöiden kautta vielä islamin, katolisen, ja buddhalaisen uskonnon opettajille. Linkki kyselyyn oli auki 2.5 kuukautta ja kaiken kaikkiaan kyselyyn vastasi maaliskuu–toukokuu 2017 välisenä aikana 196 katsomusaineopettajaa.

3.3 Tutkimusjoukon esittely

Tutkimusjoukon muodostivat Suomen peruskouluissa ja lukioissa opettavat 196 katsomusaineopettajaa. Opettajista 185 (94 %) olivat aineenopettajia, 8 (4 %) luokanopettajia ja 3 (2 %) olivat jonkun muun ammatin harjoittajia. Yhteensä 141 opettajaa opetti ev.lut. uskontoa, 99 elämänkatsomustietoa ja 41 yhtä tai useampaa vähemmistöuskontoa. Kuviosta 1 näkee opettajien määrät *opetusaineryhmittäin* jaoteltuna. Pelkästään ev.lut. uskontoa opetti 68 opettajaa (UE-opettajat), pelkästään elämänkatsomustietoa opetti 27 opettajaa (ET-opettajat), pelkästään ortodoksista uskontoa opetti 13 opettajaa (UO-opettajat), pelkästään islamin uskontoa 5 opettajaa (UI-opettajat) ja pelkästään jotain muuta pienryhmäistä uskontoa opetti 3 opettajaa (UX-opettajat). Niistä 78 opettajasta, jotka opettivat kahta tai useampaa katsomusainetta, 58 opetti pelkästään ev.lut. uskontoa ja elämänkatsomustietoa (UE-ET-opettajat) ja 20 opettajaa opetti vähintään kahta katsomusainetta, mutta ainakin yhtä vähemmistöuskontoa (2KA-opettajat).

Kuvio 1: Tutkimusjoukon määrä opetusaineryhmittäin

2KA-opettajien opettamat aineet on esitetty tarkemmin taulukossa 5. Esimerkiksi yksi opettajista (tallennustunnus 95) opetti kaikkia mahdollisia vaihtoehtoja: ev.lut. uskontoa (UE), elämäkatsomustietoa (ET), ortodoksista uskontoa (UO), islamin uskontoa (UI) ja yhtä tai useampaa muuta pienryhmäistä uskontoa (UX). Taulukossa 5 on myös esitetty opettajien kokonaismäärät *opetusaineittain*. Kaiken kaikkiaan ev.lut. uskontoa opettavia opettajia (UE:ta opettavia opettajia) oli tutkimusjoukossa 141 kappaletta, ET:tä opettavia opettajia 99, UO:ta opettavia opettajia 28, UI:ta opettavia opettajia 11 ja muuta pienryhmäistä uskontoa opettavia opettajia 8 kappaletta. Osa opettajista oli aikaisemmin työurallaan opettanut muitakin katsomusaineita, esimerkiksi yli puolet UE-opettajista oli joskus opettanut ET:tä ja ET-opettajista noin kolmasosa UE:ta. Vähemmistöuskontoja olivat aikaisemmin urallaan opettaneet vain muutamat UE- ja UE-ET-opettajat.

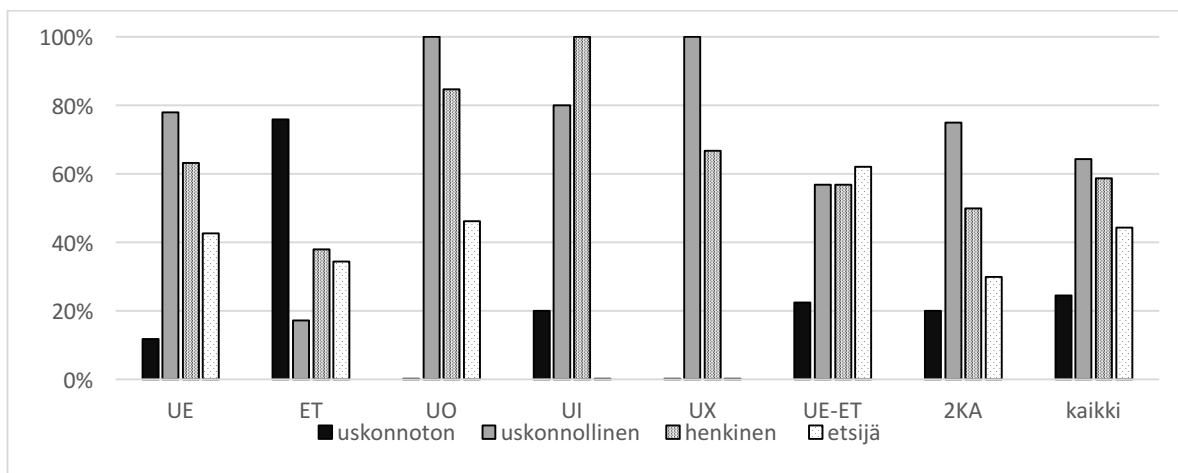
Taulukko 5: 2KA-opettajien (n=20) opetusaineet ja opettajien kokonaismäärät opetusaineittain

	74 149 160 166	48 150	136 143 146	79	161	108 134 145 170	104	186	99	2	95	2KA (n)	kaikki (n)
UE	x	x				x	x	x	x	x	x	15	141
ET			x	x		x	x		x	x	x	12	99
UO	x		x		x	x		x	x		x	15	28
UI		x		x			x			x	x	6	11
UX					x			x	x	x	x	5	8

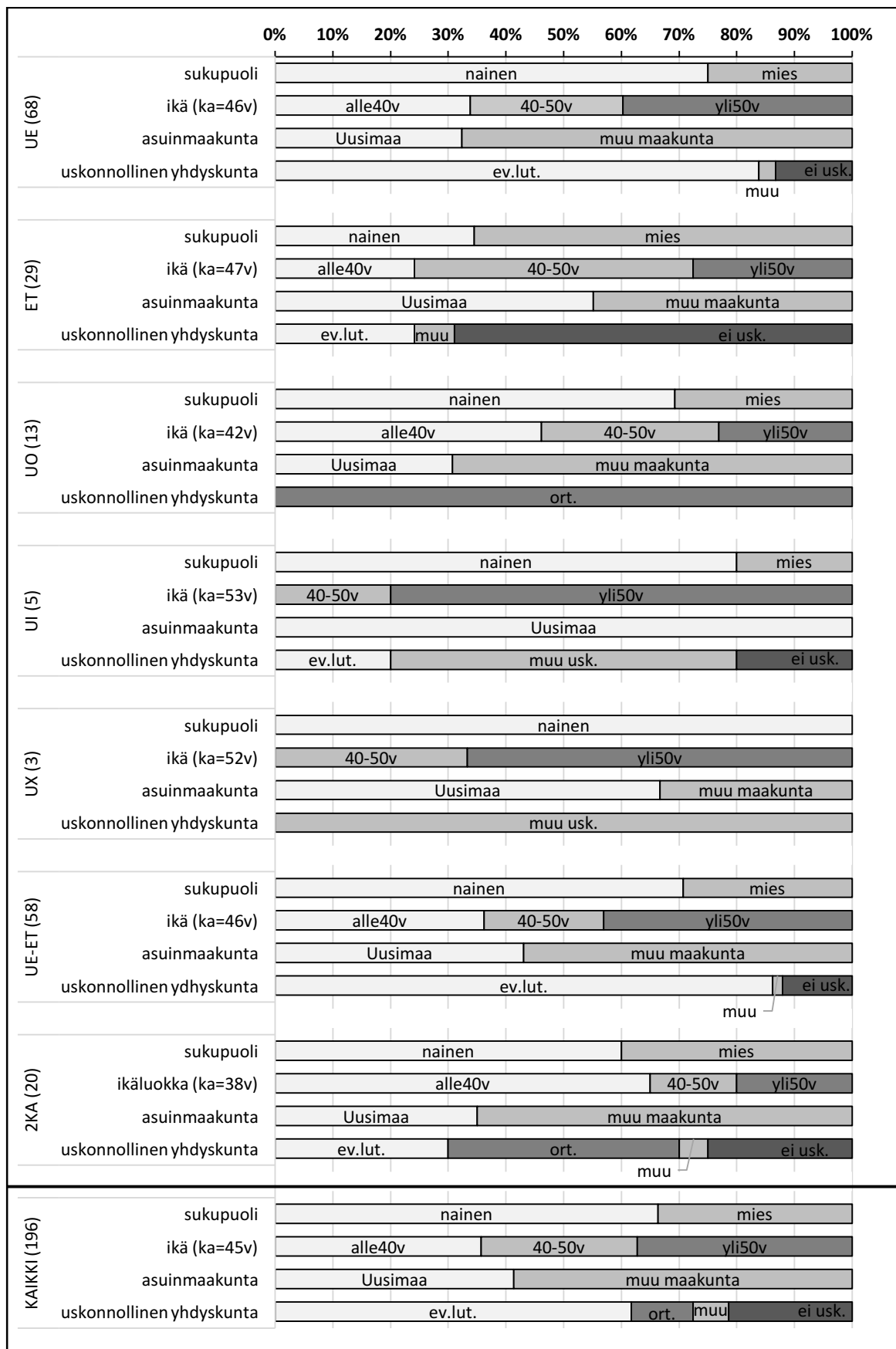

Kaikkien kyselyyn vastanneiden opettajien keski-ikä oli 45 vuotta ja joukosta kaksi kolmasosaa (66 %) oli naisia (kuvio 3). Katsomusaineopettajat olivat edustettuina kaikista Suomen maakunnista paitsi Ahvenanmaalta. Suurin osuus opettajista asui Uudellamaalla (41 %) ja toiseksi eniten Pirkanmaalla (11 %). Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului kaikista opettajista 62 %, ortodoksiseen kirkkoon 11 %, muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan 6 % ja noin viidennes (21 %) opettajista ei kuulunut mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan. Opetusaineryhmittäin tarkasteltuna ET-opettajat olivat ainoa miesenemmistöinen (66 %) ryhmä ja 2KA-opettajat olivat keski-ikältään (38 vuotta) nuorimpia. Keski-ikältään vanhimmat olivat puolestaan UI- ja UX-opettajat, joista kukaan ei ollut alle 40-vuotias. UI-opettajista kaikki asuivat Uudellamaalla, kun UE-opettajista Uudellamaalla asui vain vajaa kolmannes (32 %) ja UO-opettajien kohdalla osuus oli vielä pienempi (31 %). Opettajien uskonnollinen yhdyskunta ja opetettava aine vastasivat toisiaan kohtalaisen hyvin. UE-opettajista 84 % kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ET-opettajista 69 % ei kuulunut mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, UO-opettajista kaikki kuului ortodoksiseen kirkkoon, UI-opettajista kolme (60 %) kuului muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan ja UX-opettajista kaikki kolme kuuluivat muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan.

Maailmankatsomuksellisten identiteettien osuuksia voi tarkastella kuviosta 2. Tutkimusjoukosta 64 % määritteli itsensä uskonnolliseksi, 59 % henkiseksi, 44 % etsijäksi ja 24 % uskonnottomaksi. Opetusaineryhmittäin tarkasteltuna eniten uskonnollisuutta ja henkisyyttä esiintyi UO- UI- ja UX-opettajien keskuudessa. Myös UE-opettajista selvästi suurin osa oli uskonnollisia (78 %) ja henkisiä (63 %). ET:tä opettavat (UE- ja UE-ET-opettajat) olivat selvästi vähemmän uskonnollisia kuin muut opettajat. Esimerkiksi noin kolme neljästä (76 %) ET-opettajasta määritteli itsensä uskonnottomaksi.

Kuvio 2: Maailmankatsomuksellisten identiteettien %-osuudet tutkimusjoukossa

Kuvio 3: Tutkimusjoukon jakaumat sukupuolen, ikäluokan, asuinmaakunnan ja uskonnollisen yhdyskunnan mukaan

Taulukossa 6 on esitetty tutkimusjoukkoon kuuluvien opettajien määrät ja prosenttiosuudet kahdeksassa opetukseen liittyvässä taustamuuttujassa. Taulukosta voi nähdä, että koko tutkimusjoukosta yli puolet (55 %) opetti katsomusaineita pääasiallisesti lukiossa. Lukiossa pääasiallisesti opettavat olivat pääosin isokokoisten opetusaineryhmien opettajia (UE, ET, UE-ET), kun taas pienikokoisten opetusaineryhmien opettajat (UO, UI, UX, 2KA) opettivat enimmäkseen ala- tai yläkoulussa. Todellisuudessa moni opettajista opetti kuitenkin useammalla kuin yhdellä asteella. Pelkästään alakoulussa opetti vain 2 opettajaa, pelkästään yläkoulussa 36 opettajaa ja pelkästään lukiossa 75 opettajaa. Kolme opettajaa (2 %) ilmoitti opettavansa pääasiallisesti jossain muussa oppilaitoksessa tai järjestössä. Kaikilla kyselyyn vastanneilla katsomusaineopettajilla oli edes jossain määrin opetuskokemusta ja se jakaantui koko tutkimusjoukon kesken melko tasaisesti. Vähemmistöuskontoa opettavista opettajista tosin vain pienellä osalla oli yli 20 vuoden työkokemus. Luokanopettajan pätevyys oli alle kymmenesosalla (8 %) opettajista. Uskontoa opettavista opettajista (n=167) valtaosalla (96 %) oli uskonnon opettajan pätevyys, mutta ET:tä opettavista opettajista (n=99) ET-opettajan pätevyys oli vain kolmasosalla (67 %). Kaiken kaikkiaan 21 opettajaa (11 %) ei vastaushetkellä opettanut katsomusaineita yhdessäkään koulussa. ”Passiivisia” opettajia saattoi olla tutkimusjoukossa kuitenkin enemmän, sillä yhteensä 30 opettajaa (15 %) oli merkinnyt viimeksi opettavansa lukuvuonna 2015–2016 tai aiemmin. Yli viisi vuotta sitten opettaneita oli kuitenkin vain kaksi (1 %) UE-opettajaa (k19). UE:ta opettavista ”aktiivisista” opettajista (n=126) yhdessä koulussa opetti noin kaksi kolmasosaa (65 %), kun taas muuta kuin UE:ta opettavista ”aktiivisista” opettajista (n=49) yhdessä koulussa opetti vain kolmasosa (33 %). Näistä opettajista 29 % opetti vähintään kymmenessä koulussa. Koulut, joissa koko tutkimusjoukon opettajat opettivat, olivat enimmäkseen yli 300 oppilaan kouluja (55 %). Vain kaksi opettajaa opetti alle 50 oppilaan koulussa ja 19 opettajaa alle 150 oppilaan koulussa. Tämän takia opettajat jaoteltiin vain alle ja yli 300 oppilaan kouluryhmiin. ET-opettajia lukuun ottamatta, kaikkien opetusaineryhmien opettajista vähintään puolet opetti katsomusaineita keskimäärin yli 10 viikkotuntia. ET-opettajista yksikään ei yltänyt vastaavaan viikkotuntimäärään ja suurin osa (62 %) ET-opettajista opetti viikossa itse asiassa vain 1–3 viikkotuntia. Kaiken kaikkiaan 13 (7 %) opettajaa opetti katsomusaineita vähemmän kuin yhden tunnin viikossa. Niitä opettajia, jotka olivat urallaan edes joskus opettaneet katsomusaineita kaikille oppilaille yhteisesti, oli koko tutkimusjoukossa 34 (17 %). Neljä viidestä (80 %) UI-opettajasta oli joskus tai harvoin opettanut yhteistä katsomusainetta. Usein tai lähes aina yhteistä katsomusainetta olivat opettaneet yhteensä yhdeksän (5 %) opettajaa.

Taulukko 6: Tutkimusjoukkoon kuuluvien opettajien määrät ja osuudet (%) opettamiseen liittyvissä taustamuuttujissa^a

		UE (n=68)	ET (n=29)	UO (n=13)	UI (n=5)	UX (n=3)	UE-ET (n=58)	2KA (n=20)	kaikki N=196
pääasiallinen opetusaste f (%)	<i>alakoulu</i>	2 (3)	1 (3)	9 (69)	5 (100)	1 (33)	1 (2)	7 (35)	26 (13)
	<i>yläkoulu</i>	24 (35)	6 (21)	1 (8)	0 (0)	1 (33)	20 (34)	8 (40)	60 (31)
	<i>lukio</i>	41 (60)	22 (76)	2 (2)	0 (0)	1 (33)	37 (64)	4 (20)	107 (55)
	<i>muu aste</i>	1 (1)	0 (0)	1 (8)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1 (5)	3 (2)
kaikki opetusasteet f (%)	<i>alakoulu</i>	3 (4)	2 (3)	12 (92)	5 (100)	3 (100)	7 (12)	14 (70)	46 (23)
	<i>yläkoulu</i>	35 (51)	12 (41)	12 (92)	5 (100)	3 (100)	32 (55)	20 (100)	60 (31)
	<i>lukio</i>	49 (72)	25 (86)	7 (54)	1 (20)	1 (33)	40 (69)	14 (70)	137 (70)
	<i>muu aste</i>	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1 (5)	1 (1)
työkokemus f (%)	<i>enintään 10 v.</i>	19 (28)	8 (28)	6 (46)	1 (20)	1 (33)	20 (34)	16 (80)	71 (36)
	<i>11–20 v.</i>	21 (31)	11 (38)	5 (38)	4 (80)	2 (67)	17 (29)	1 (5)	61 (31)
	<i>yli 20 v.</i>	28 (41)	10 (34)	2 (15)	0 (0)	0 (0)	21 (36)	3 (15)	64 (32)
pätevyys f (%)	<i>luokanopettaja</i>	6 (9)	1 (3)	4 (31)	1 (20)	0 (0)	1 (2)	3 (15)	16 (8)
	<i>uskonnon opettaja</i>	66 (97)	4 (14)	10 (77)	2 (40)	3 (100)	58 (100)	19 (95)	162 (83)
	<i>ET-opettaja</i>	16 (23)	25 (86)	2 (15)	1 (20)	0 (0)	38 (66)	4 (20)	86 (44)
koulumäärä^b f (%)	<i>0 koulua</i>	10 (15)	3 (10)	2 (15)	0 (0)	0 (0)	3 (5)	3 (15)	21 (11)
	<i>1 koulua</i>	41 (71)	16 (55)	2 (15)	0 (0)	0 (0)	36 (62)	5 (25)	100 (51)
	<i>2 koulua</i>	17 (25)	7 (24)	0 (0)	1 (20)	1 (33)	14 (24)	4 (20)	44 (22)
	<i>3+ koulua</i>	0 (0)	3 (10)	9 (69)	4 (80)	2 (67)	5 (9)	8 (40)	31 (16)
koulun oppilasmäärä f (%)	<i>alle 300</i>	23 (34)	10 (34)	3 (23)	2 (40)	0 (0)	17 (29)	8 (40)	63 (32)
	<i>yli 300</i>	43 (63)	17 (59)	3 (23)	2 (40)	0 (0)	37 (64)	5 (25)	107 (55)
	<i>erikokoiset koulut / ei osaa sanoa</i>	2 (3)	2 (7)	7 (54)	1 (20)	3 (100)	4 (7)	7 (35)	26 (13)
tunti/vk f (%)	<i>0–10h</i>	28 (41)	29 (100)	5 (38)	1 (20)	1 (33)	29 (50)	7 (35)	100 (51)
	<i>yli 10h</i>	38 (56)	0 (0)	8 (62)	4 (80)	2 (67)	29 (50)	13 (65)	94 (48)
	<i>ei osaa sanoa</i>	2 (3)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	2 (1)
opettanut yhteisopetusta f (%)	<i>ei koskaan</i>	55 (81)	27 (93)	12 (92)	1 (20)	2 (67)	50 (86)	12 (60)	159 (81)
	<i>joskus/ harvoin</i>	9 (13)	2 (7)	1 (8)	4 (80)	1 (33)	6 (10)	2 (10)	25 (13)
	<i>usein/ lähes aina</i>	2 (3)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	2 (3)	5 (25)	9 (5)
	<i>ei osaa sanoa</i>	2 (3)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1 (5)	3 (2)

a) tilanne viimeisimmän opetustilanteen mukaan

b) tilanne vastaushetkellä (kevät 2017)

3.4 Analyysimenetelmät ja tutkimuksen luotettavuus

Tässä alaluvussa käydään läpi tutkimusaineiston analyysimenetelmät ja tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta. Analyysimenetelmät käydään läpi ensin kokonaisvaltaisemmin, jonka jälkeen ne esitetään yksityiskohtaisesti tulosluvun alalukujen mukaisessa järjestyksessä. Analyysimenetelmäosuuden jälkeen keskitytään tutkimuksen luotettavuuteen, jossa tarkastellaan mittavälineen validiteettia ja reliabiliteettia.

Kyselylomakkeista saatua tutkimusaineistoa analysoitiin deduktiivisesti, eli laajempia näkemyksiä käsittelevistä katsomusopetuksen järjestelykysymyksistä edettiin kohti yksityiskohtaisempia näkemyksiä käsitteleviin kysymyksiin. Toisin sanoen, aineiston analysointi aloitettiin tarkastelemalla katsomusopetusmallien kannatuksia (luku 4.1), jonka jälkeen jatkettiin nykymallin ja yhteismallin koulusopivuuksia käsittelevien näkemysten tarkastelulla (luku 4.2) ja päätteeksi käytiin yksityiskohtaisemmin läpi opettajien näkemyksiä katsomusopetuksen toteuttamistavoista (luku 4.3).

Kyselylomakkeista saatua tutkimusaineistoa analysoitiin Statistical Package for the Social Sciences -ohjelman (SPSS) avulla. Aineistosta käytiin läpi ensin tunnusluvut, jotka olivat tässä tutkimuksessa havaintomäärät eli frekvenssit (f), keskiarvot (ka) ja prosenttiosuudet (%). Tulosten raportoinnissa koettiin tärkeäksi esittää juuri näitä kolmea tunnuslukua, sillä ne havainnollistivat hyvin opettajien näkemyksiä. Tunnuslukuista näki suoraan, kuinka moni (f) ja miten suuri osuus (%) opettajista oli nähnyt tarkasteltavan asian tietyllä tavalla ja miten tämä asia nähtiin kokonaisvaltaisesti (ka) annetussa vastaajaryhmässä. Luvuissa 4.1 ja 4.2 keskiarvojen yhteydessä raportoitiin myös keskihajonnat (s). Kun puolestaan haluttiin selvittää, oliko vastaajaryhmien näkemysten välillä tilastollisesti merkitsevää eroa, kuinka voimakas oli kahden taustamuuttujan välinen yhteys, tai oliko esimerkiksi uskonnollisuudella tai työkokemuksella yhteyttä opettajien näkemyksiin, käytettiin ”vaativampia” tilastollisia testejä ja analyyseja. Vaativimmissa testeissä käytettiin sekä parametrisia, että parametrittomia menetelmiä. Parametrisia, eli jakaumaoletuksiin perustuvia menetelmiä olivat yksisuuntainen varianssianalyysi (ANOVA), sekä Pearsonin (tulomomentti-) korrelaatiokertoimen merkitsevyyden testaus. Parametrittomia menetelmiä puolestaan olivat Moodin mediaanitesti, Fischerin tarkka-testi, Mann-Whitneyn U-testi, Kruskal-Wallis testin testi, sekä Spearmanin (järjestys-) korrelaatiokertoimen merkitsevyyden testaus. Avoimia vastauksia, joissa kysyttiin nykymallin ja yhteismallin parhaimpia ja huonoimpia puolia, ei analysoitu tarkemmin, vaan niitä käytettiin vain tilastollisten tulosten

tukemiseen. Kuten mainittu, kolmannen osion kysymys (k29) ei kuulunut tämän tutkimuksen rajaukseen. Myös kysymykset k11a–g ja k27, jotka olivat suunnattu erityisesti luokanopettajille, jätettiin tutkimusjoukon koostumuksen takia analyysin ulkopuolelle. Analyysin ulkopuolelle jäivät myös kaikki puuttuvat havainnot, eli jos vastaaja ei ollut vastannut vapaaehtoiseen kysymykseen ollenkaan. Tuloksiin raportoitiiin kaikki tilastollisesti vakuuttavat tulokset ($p \leq 0.05$). Taulukkoon 7 on jaoteltu ne merkitsevyystasot, joita tässä tutkimuksessa käytettiin tilastollisen vakuuttavuuden sekä korrelaation voimakkuuden esittämisessä.

Taulukko 7: *p*-arvojen ja korrelaatiokertoimien merkitsevyystasot

<i>p</i> -arvo	merkitsevyystaso	<i>p</i> tai <i>r</i>	merkitsevyystaso
$p \leq 0.001$	erittäin merkitsevä	$0.30 \leq p/r < 0.50$	kohtalainen korrelaatio
$0.001 < p \leq 0.01$	merkitsevä	$0.50 \leq p/r < 0.70$	melko voimakas korrelaatio
$0.01 < p \leq 0.05$	melkein merkitsevä	$0.70 \leq p/r \leq 1.00$	voimakas korrelaatio

Raportoinnissa katsomusaineopettajia analysoitiin joko yhtenä kokonaisuutena, eli *koko tutkimusjoukkona* ($N=196$), *opetusaineryhmittäin* tai *opetusaineittain*. Opetusaineryhmittäin tehty jaottelu oli lähtökohtaisesti sama kuin tutkimusjoukon esittelyssä (luku 3.3): vain ev.lut. uskontoa opettavat (UE-opettajat), vain elämänskatsomustietoa opettavat (ET-opettajat), vain ortodoksista uskontoa opettavat (UO-opettajat), vain islamin uskontoa opettavat (UI-opettajat), vain ”muuta pienryhmäistä uskontoa” opettavat (UX-opettajat), vain ev.lut. uskontoa ja elämänskatsomustietoa opettavat (UE-ET-opettajat), sekä kahta tai useampaa katsomusainetta opettavat vähemmistöuskonnon opettajat (2KA-opettajat). Joissain analyyseissa opetusaineryhmiä muokattiin yhdistämällä kaksi opetusaineryhmää yhdeksi opetusaineryhmäksi (esim. UO/UX-opettajat) tai laajimmalla kolme laajennettua opetusaineryhmää. Opetusaineryhmien laajentaminen tapahtui niin, että UE-ET ja 2KA-opettajat sijoitettiin kolmen kriteerin perusteella joko UE-opettajiin, ET-opettajiin tai vähemmistöuskonnon opettajiin. Kriteerit, jonka perusteella jaottelu tehtiin, olivat 1) opetettavat aineet, 2) uskonnollinen yhdyskunta ja 3) uskonnollisuus. Uskonnollisuuteen liittyvät kriteerit valittiin siksi, koska ne vastasivat kohtalaisen hyvin yhtä katsomusainetta opettavan opettajan opetettavaa ainetta (ks. s.34). UE-opettajiin täten lisättiin kaikki UE:ta opettavat opettajat, jotka kuuluivat evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ET-opettajiin kaikki ET:tä opettavat opettajat, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan ja vähemmistöuskonnon

opettajiin kaikki jotain vähemmistöuskontoa opettavat opettajat, jotka eivät kuuluneet evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Jos opettaja ei voitu tämän perusteella vielä yksiselitteisesti jaotella mihinkään opetusaineryhmään, jaottelu tehtiin uskonnollisuuden perusteella. Uskonnollisuuteen perustuvassa jaottelussa ei-uskonnolliset opettajat lisättiin nimenomaan ET-opettajiin. Näillä kriteereillä kaikki UE-ET ja 2KA-opettajat saatiin lisättyä johonkin kolmesta laajennetusta opetusaineryhmästä. Opettajien määrät laajennetuissa opetusaineryhmissä olivat seuraavat: UE-opettajat n=126, ET-opettajat n=36, vähemmistöuskonnon opettajat n=34. Jotta opetusaineryhmän ja laajennetun opetusaineryhmän opettajat eivät menisi raporttia lukiessa sekaisin, *laajennetun opetusaineryhmän* jälkeen viitataan selkeyden vuoksi ryhmän kokoon. Kolmas tapa jakaa opettajat opetettavan aineen mukaan oli jakaa opettajat *opetusaineittain*. *Opetusaineittain* tehdyssä jaottelussa vastaajaryhmään yhdistettiin kaikki yhtä tiettyä katsomusainetta opettavat opettajat, esimerkiksi (kaikki) UE:ta opettavat opettajat (n=141). Tällöin eri vastaajaryhmissä esiintyi myös samoja opettajia, sillä esimerkiksi kaikista UE:ta opettavista opettajista joku saattoi opettaa UE:n lisäksi myös ET:tä tai UO:ta tai kenties molempia (ks. s.33).

Näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä (luku 4.1)

Katsomusaineopettajien näkemyksiä tarkasteltiin *koko tutkimusjoukossa, opetusaineittain* jaoteltuna, sekä kahdella tavoin *opetusaineryhmittäin* jaoteltuna (tavallinen ja laajennettu). Vastaajaryhmien väliset näkemyserojen merkitsevyydet laskettiin Moodin mediaanitestillä. Mediaanitesti koettiin sopivimmaksi menetelmäksi, sillä otoksen osajoukon koko oli kolmessa ryhmässä alle 15, suurimmissa ryhmissä sidoslukujen määrä oli korkea ja jakaumat eivät olleet normaalisti jakautuneita (ks. Metsämuuronen 2011, 923–951; 1052–1054; 1074–1081; 1115–1127). Tämän jälkeen selvitettiin opetusaineryhmiin jaoteltujen opettajien näkemysten riippuvuuksia annettuihin taustamuuttujiin. Tarkastelun kohteena olivat pääasiallisesti yksitoista taustamuuttujaa. Tilastollisen analyysin ja raportoinnin selkeyden takia taustamuuttujat jaoteltiin yleensä kahteen luokkaan. Taustamuuttujat ja kaksiluokkaiseksi muutettujen taustamuuttujien väliset Spearmanin korrelaatiokertoimet on listattu taulukkoon 8. Jaottelemisen yhteydessä pyrittiin luomaan toisistaan selvästi poikkeavia luokkia siten, että havaintomäärät pysyisivät molemmissa luokissa mahdollisimman korkealla. Viiden taustamuuttujan kohdalla (T3, T6, T8, T9 ja T11) kaksiluokkainen jaottelu johti

joidenkin havaintojen muuttamiseen puuttuviksi. Puuttuvat havainnot olivat niiltä vastajilta, jotka eivät joko osanneet vastata kysymykseen ollenkaan tai eivät mielestään kuuluneet mihinkään annettuun luokkaan.

Taulukko 8: Taustamuuttujien korrelaatiot koko tutkimusjoukossa

<i>Taustamuuttujat</i>	<i>T1</i>	<i>T2</i>	<i>T3</i>	<i>T4</i>	<i>T5</i>	<i>T6</i>	<i>T7</i>	<i>T8</i>	<i>T9</i>	<i>T10</i>
<i>Sukupuoli (nainen) (T1)</i>	1.0									
<i>Ikä (yli 50 vuotta) (T2)</i>	-.10	1.0								
<i>Pääasiallinen opetusaste (lukio) (T3)</i>	.06	-.01	1.0							
<i>Identiteetti (uskonnollinen) (T4)</i>	.01	.22	-.22	1.0						
<i>Asuinpaikka (pk-seutu) (T5)</i>	.03	-.07	.01	-.20	1.0					
<i>Opetuskoulujen määrä (≥ 2) (T6)</i>	-.12	.13	-.21	.15	-.08	1.0				
<i>Työkokemus (enintään 5 vuotta) (T7)</i>	.04	-.33	-.02	-.17	.15	.05	1.0			
<i>Opettanut yhteistä ainetta (kyllä) (T8)</i>	.16	.03	-.16	-.08	.08	.06	-.08	1.0		
<i>Opetusmäärä / viikko ($\leq 3h$) (T9)</i>	-.14	-.05	.15	-.14	-.01	-.03	.01	-.09	1.0	
<i>Ainemäärä (vähintään 2) (T10)</i>	.03	-.00	-.04	-.05	-.00	.00	.10	.04	-.06	1.0
<i>Koulun oppilasmäärä (yli 300) (T11)</i>	.02	.05	-.18	-.02	.35	-.24	-.12	-.03	-.08	-.00

Kun taustamuuttujat oli luokiteltu, niiden riippuvuuksia opettajien näkemyksiin analysoitiin ristiintaulukoinnin avulla. Ristiintaulukointia varten opettajat jaettiin eri mieltä oleviin ja edes jokseenkin samaa mieltä oleviin opettajiin (ks. taulukko 9 s.43). Riippuvuuk-sien osoittamisessa käytettiin Fischerin tarkka -testiä (Fischer's Exact-test). Fischerin tarkka -testi valittiin sen takia, koska sillä voitiin käsitellä pienempiä havaintomääriä kuin esimerkiksi khiin neliö -testillä (ks. Metsämuuronen 2005, 336). Tulosten raportoinnissa huomioitiin ainoastaan ne monikenttätaulukot, joilla oli jokaisessa kenttäsarakeessa vähin-tään viisi havaintoa.

Näkemykset nykymallin ja yhteismallin koulusopivuuksista (luku 4.2)

Nykymallin ja yhteismallin koulusopivuuksista tehtiin kaksi summamuuttujaa. Summa-muuttujat muodostettiin harkinnanvaraisesti niistä muuttujista, jotka nähtiin kuvaavan yksiselitteisesti kyseisten mallien koulusopivuuksia. Muuttujille tehtiin lisäksi faktoriana-lyysi, mikä puolsi summamuuttujien muodostamista. Faktorianalyysia ei kuitenkaan koettu

tärkeäksi raportoida, sillä summamuuttujien reliabiliteetit olivat hyvin voimakkaita. Reliabiliteetin voimakkuuden määrittelemisessä käytettiin Cronbachin alfa -kerrointa. Opetusaineryhmien välisiä näkemyseroja mallien koulusopivuuksista tutkittiin Kruskal-Wallis testillä. Tämän jälkeen tehtyjen summamuuttujien avulla tutkittiin taustamuuttujien (T1–T11) yhteyksiä opettajien näkemyseroihin. Siinä opettajat jaoteltiin toisistaan riippuviin vastaajaryhmiin *opetusaineittain*, eli kaikkia tietyn katsomusaineen opettajia tutkittiin erillään. Näkemyserojen laskemiseen käytettiin yksisuuntaista varianssianalyysia (ANOVA) ja U-testiä. Ei-parametrinen Kruskal-Wallis ja Mann Whitney-U -testien käyttäminen parametrin ANOVAn sijaan johtui etenkin pienistä havaintomääristä (ks. Metsämuuronen 2011, 923–951). Summamuuttujien jakaumien normaaliutta tutkittiin niin histogrammien avulla, kuin jakaumien vinouksilla (skewness) ja huipukkuuksilla (kurtosis). Kaikki jakaumat eivät olleet kaikkien vastaajaryhmien kohdalla normaalisti jakautuneita, mutta aina kun F-testistä saatiin samoja tuloksia kuin ei-parametrisillä testeillä, raportoinnissa päätettiin käyttää F-testin tuloksia. ANOVAn käyttämisen etuna oli se, että siitä saatiin raportoitua myös taustamuuttujien selitysosuudet (η^2).

Näkemykset nykyisestä ja tulevasta katsomusopetuksesta (luku 4.3)

Tulosluvun viimeisessä alaluvussa analysointimenetelmät perustuivat pääosin tunnuslukujen (havaintomäärä, prosenttiosuus, keskiarvo) tarkasteluun. Vastaajaryhmiltä saadut Likertasteikollisten näkemysten keskiarvot tulkittiin taulukon 9 mukaisesti niin, että jokainen näkemys sai tietyn kuvailumääritteen. Tunnuslukujen lisäksi tulosraporttiin lisättiin myös joidenkin opettajien avoimien kysymysten vastauksia. Avoimet vastaukset valittiin sen perusteella, minkä arvosanan opettaja oli antanut nykyiselle katsomusopetusmallille (k34). Pelkästään tunnuslukujen ja avoimien vastausten tarkastelu nähtiin riittävänä analyysimenetelmänä, sillä monimutkaisemmat tilastolliset testit ei koettu näissä kysymyksissä enää tarpeelliseksi lisämetodiksi – analyysi siitä, oliko kahden vastaajaryhmän näkemysten välillä tilastollisesti merkitsevää eroa, olisi voinut joissain tapauksissa viedä huomion varsinaisesta tutkimusongelmasta muualle. Esimerkiksi juuri mainitussa arvosanakysymyksessä (k34) kiitettävän ja tyydyttävän arvosanan välillä ei olisi välttämättä löytynyt tilastollisesti merkitsevää eroa, mutta sanallisesti ilmaistuna ero voidaan silti mieltää merkittäväksi. Lisäksi minkään vastaajaryhmän näkemykset eivät olleet ristiriidassa aikaisempiin

tutkimustuloksiin nähden. Taustamuuttujien yhteyksiä opettajien näkemyksiin olisi toki ollut mielenkiintoista analysoida tarkemmin, mutta tämä menettely olisi laajentanut analysoitavaa aineistoa huomattavasti. On kuitenkin muistettava, että tämän tutkimuksen tarkoitus oli ensisijaisesti tarkastella opettajien näkemyksiä katsomusopetusmalleista ja vasta toissijaisesti keskittyä muihin näkemyksiin.

Taulukko 9: Likert-asteikon jaottelu ja näkemysten kuvailut

Likert-asteikon arvo	näkemyksen kuvailu	ristiintaulukointia varten tehty näkemysten kuvailu
$1 \leq x < 1.50$	<i>täysin eri mieltä</i>	(edes jokseenkin) eri mieltä
$1.50 \leq x < 2.50$	<i>(pääosin) eri mieltä</i>	
$2.50 \leq x < 3.00$	<i>jokseenkin eri mieltä</i>	
$3.00 \leq x < 3.50$	<i>jokseenkin samaa mieltä</i>	(edes jokseenkin) samaa mieltä
$3.50 \leq x < 4.50$	<i>(pääosin) samaa mieltä</i>	
$4.50 \leq 5.00$	<i>täysin samaa mieltä</i>	

Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitiin *reliabiliteetin* ja *validiteetin* kautta. Reliabiliteetti viittaa kvantitatiivisessa tutkimuksessa käyttövarmuuteen, johdonmukaisuuteen ja toistettavuuteen. Jos reliabiliteetti on hyvä, tutkimus voitaisiin toistaa samoilla menetelmillä ja saada vastaavanlaisia tuloksia (ks. esim. Cohen, Manion & Morrison 2007, 146). Kun taas puhutaan validiteetista, sillä perinteisesti tarkoitetaan tutkimusmenetelmän pätevyyttä – eli onko mittari tarpeeksi ”pätevä” mitattavan asian mittaamiseen? (emt., 133). Tässä tutkimuksessa reliabiliteettia tarkasteltiin mittarin sisäisellä johdonmukaisuudella. Sisäinen johdonmukaisuus on hyvä keino mitata tutkimuksen reliabiliteettia, jos ei aio suorittaa mitausta uudestaan (emt., 147). Arvioitaessa puolestaan tämän tutkimuksen validiteettia, tarkastelu kohdistui etenkin ulkoiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti kertoo sen, ovatko tutkimuksesta saadut tulokset kuinka yleistettävissä (emt. 136–137). Tutkimuksen sisäistä validiteettia ei arvioida sen tarkemmin, sillä tutkimusasetelma oli hyvin yksinkertainen; katsomusaineopettajien näkemyksiä selvitettiin itse katsomusaineopettajilta. Lisäksi iso osa kysymyksistä oli otettu aikaisemmasta tutkimuksesta.

Reliabiliteetin tarkastelussa tarkoituksena oli siis arvioida sitä, olivatko opettajat vastanneet kysymyksiin johdonmukaisesti. Vaikka vastaajina olivatkin opettajat, joita

lähtökohtaisesti voidaan ammattinsa perusteella pitää hyvinkin johdonmukaisina, reliabiliteettiä voitiin mitata tilastollisesti myös summamuuttujien Cronbachin alfa -kertoimella. Hyvää sisäistä johdonmukaisuutta puolsivat molempien summamuuttujien (S1 ja S2) erittäin voimakkaat Cronbachin alfa -kertoimet ($\alpha=0.93$ ja $\alpha=0.93$). Johdonmukaisuutta vahvistivat myös summamuuttujien ja vastaavaa asiaa mittaavien muuttujien voimakkaat korrelaatiot (ks. s.63–64). Vastausten johdonmukaisuus vaikutti olevan hyvä huolimatta siitä, että muutama opettaja koki jotkut kysymykset epäselviksi tai huonosti muotoilluiksi. Muutama opettaja myös koki haastavaksi vastata katsomusaineita koskeviin kysymyksiin yleisesti, eikä vaan oman opetusasteen ja oppiaineen näkökulmasta. Tutkimuksen läpinäkyvyyden lisäämiseksi, kaikki kyselyn reliabiliteettiin liittyvät opettajien kommentit avattiin tuloksia raportoidessa.

Tutkimuksen ulkoista *validiteettia* arvioitiin kahdesta eri näkökulmasta. Ensin tarkasteltiin tutkimusjoukon kokoa, edustavuutta ja kyselyn vastausprosenttia. Toiseksi tarkasteltiin vastaajien pyyteettömyyttä ja rehellisyyttä vastata kyselyssä esitettyihin kysymyksiin.

Jotta tutkimusjoukko olisi edustava, kuuluisi sen oltava tarpeeksi suuri ja vastaavan perusjoukkoa (Nummenmaa 2009, 26). Tässä tutkimuksessa tutkimusjoukko koostui kaiken kaikkiaan 196 katsomusaineopettajasta. Vaikka koko tutkimusjoukon koko oli riittävän suuri tutkimuksessa käytettyihin tilastollisiin analyyseihin, vastaajaryhmiin jaettaessa otoskoot saattoivat olla hyvinkin pieniä. Pienen otoskoon ongelmallisuus korostui etenkin UO-, UI- ja UX-opettajien opetusaineryhmissä, sillä näiden ryhmien kohdalla näkemyserojen tilastollinen merkitsevyys väheni huomattavasti ja joitain tilastollisia analyyseja ei voitu käyttää ollenkaan. Toisaalta, jos näitä opettajia olisi käsitelty kaikissa analyyseissa vain yhtenä ryhmänä, etenkin UI-opettajien näkemykset olisivat jääneet UO- ja UX-opettajien näkemysten varjoon. Tutkimuksessa koettiin kuitenkin tärkeäksi saada eri katsomusaineita opettavien opettajien näkemyksiä tasapuolisesti esitettyä.

Tutkimuksen kohderyhmä oli *Suomessa katsomusaineita opettavat opettajat*. Käytännössä se tarkoitti uskonnon tai elämänkatsomustiedon aineenopettajia. Tässä tutkimuksessa heitä edustivat pääosin SUOL ry:hyn kuuluvat uskonnon opettajat, FETO ry:hyn kuuluvat elämänkatsomustiedon opettajat, sekä muutama sähkötalouden opettajat, jotka vastasivat perusjoukon määritelmää. Loppujen lopuksi kyselyyn vastasi yhtä tai useampaa katsomusainetta opettavia opettajia, joista valtaosalla oli

aineenopettajan pätevyys ja vähintään muutaman vuoden opetuskokemus (ks. s.37). Vastauksia analysoitaessa mikään ei viitannut siihen, että kyselyyn olisi vastattu perusjoukon ulkopuolelta tai saman vastaajan toimesta kahteen otteeseen.

SUOL ry:stä saatujen tietojen mukaan liitossa oli kyselyvuonna (2017) 658 päätoimista uskonnon opettajaa, joista 25 % oli miehiä ja 27 % asui pääkaupunkiseudulla. Lisäksi opetusasteen ilmoittaneista yhdistyksen jäsenistä 52 % opetti lukiossa, 27 % peruskoulussa, 20 % molemmilla asteilla ja 2 % muualla. SUOL ry:n mukaan lukion opettajien enemmistöä selittävät liiton laatimat ylioppilaskokeiden pisteytysohjeet, jotka ovat olleet monelle opettajalle tärkeimpiä syitä kuulua liittoon. FETO ry:stä saatujen tietojen mukaan yhdistyksessä oli kyselyvuonna vähän alle 100 elämäkatsomustietoa opettavaa opettajaa, joista noin puolet oli miehiä, noin kolmannes asui pääkaupunkiseudulla ja alle puolet opetti peruskoulussa (FETO ry:n jäsenmäärät 2017). *Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016* raportin mukaan, johon vastasi 337 ev.lut. uskonnon lehtoria ja ev.lut. uskontoa päätoimisesti opettavaa opettajaa, 60 % opettajista toimi perusopetuksessa ja 40 % lukiokoulutuksessa. Lisäksi raportin mukaan 97 % pääosin ev.lut. uskontoa opettavista peruskoulun opettajista olivat päteviä antamaan opetusta hoitamassaan tehtävässä ja lukion opettajista vastaava pätevyysosuus oli 100 %. Peruskoulussa ortodoksista uskontoa opettavista päätoimisista opettajista (34 vastaajaa) pätevien opettajien osuus oli 91 % ja elämäkatsomustietoa opettavista (6 vastaajaa) 83 %. (Opettajat Suomessa 2016.)

Tutkimusjoukon vertaaminen SUOL ry:n, FETO ry:n, tai vuoden 2016 raportin opettajiin ei ollut yksiselitteistä, sillä tämän tutkimuksen kyselyssä ei tiedusteltu vastaajan jäsenyhdistystä, pääasiallista oppiainetta tai päätoimisuutta. Silti vertaamalla osuuksia keskenään, tutkimusjoukon edustavuudesta voitiin suorittaa edes viitteellinen arviointi.

Ensin tutkimusjoukon ev.lut. ja ortodoksista uskontoa opettavia opettajia verrattiin SUOL ry:n jäseniin. Tutkimusjoukossa oli yhteensä 158 ev.lut. uskontoa tai ortodoksista uskontoa opettavaa opettajaa, joista kaikki periaatteessa olisivat voineet olla SUOL ry:n jäseniä. Näistä opettajista miehiä oli 28 %, Uudenmaan asukkaita 37 %, pääkaupunkiseudulla työssä käyviä 29 %, lukiossa pääasiallisesti opettavia 53 %, peruskoulussa 45 % ja ei kummassakaan 2 %. Näitä osuuksia vertailemalla tutkimusjoukko vastasi kohtuullisen hyvin SUOL ry:n jäseniä.

Seuraavaksi verrattiin tutkimusjoukon elämäkatsomustietoa opettavia opettajia (n=99) FETO ry:n elämäkatsomustiedon opettajiin. Moni tutkimusjoukon elämäkatsomustietoa opettavasta opettajasta saattoi hyvin todennäköisesti vastata myös SUOL ry:n kautta, mutta periaatteessa kaikki olisivat voineet vastata myös FETO ry:n jäsenenä. Näistä

99 opettajasta miehiä oli 40 %, Uudenmaan asukkaita 45 %, pääkaupunkiseudulla työssä käyviä 36 %, lukiossa pääasiallisesti opettavia 61 %, peruskoulussa 38 % ja ei kummassakaan 1 %. Nämäkin osuudet vastasivat jokseenkin FETO ry:n lukuja, vaikka miesten osuus vaikutti olevan tässä tutkimusjoukossa hieman pienempi ja pääkaupunkiseudulla asuvien osuus puolestaan hieman suurempi.

Lopuksi vielä verrattiin tutkimusjoukkoa *Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016* raportin opettajiin. UE:ta opettavia opettajia oli tutkimusjoukossa kaiken kaikkiaan 141 kappaletta, joista 41 % opetti pääasiallisesti peruskoulussa ja 59 % lukiossa. Lisäksi 96 % peruskoulussa pääasiallisesti opettavista opettajista oli päteviä uskonnon opettajia ja lukion opettajista osuus oli 100 %. Peruskoulussa UO:ta opettavista pätevien opettajien osuus oli 86 % ja ET-opettajista 86 %. Vaikka vuoden 2016 raportin ja tutkimusjoukon sukupuolijakaumat eivät täysin vastanneet toisiaan, pätevyysosuudet olivat UO:ta opettavien ja ET-opettajien kohdalla samansuuntaiset ja ev.lut. uskontoa opettavien kohdalla käytännössä samat.

Kaiken kaikkiaan tutkimusjoukon voisi täten nähdä edustavan katsomusaineopettajia melko hyvin ainakin ev.lut. uskontoa ja elämäkatsomustietoa opettavien kohdalla. Ortodoksista uskontoa opettavien opettajien kohdalla edustavuutta voi pitää osittain hyvänä, mutta ryhmän koko olisi voinut olla selvästi suurempi. Esimerkiksi Risto Aikosen tekemään selvitykseen ortodoksisen uskonnon opettajista vastasi 183 opettajaa ja Annika Jonnisen pro gradu -työn vastaavanlaiseen selvitykseen 57 opettajaa (Aikonen 1997; Jonninen 2014).

Muiden uskontojen opettajien kohdalla (islam, buddhalainen, katolinen) tutkimusjoukon edustavuutta on hankala arvioida, sillä otoksen osajoukkojen koot olivat hyvin pieniä. *Opettajat suomessa 2013* -raportin mukaan päätoimisia muun kuin ev.lut. ja ortodoksisen uskonnon opettajia oli kevätlukukaudella 2013 noin 60 opettajaa, joista noin kolmasosalla oli aineenopettajan pätevyys (Opettajat Suomessa 2013). Vuonna 2016 pelkästään islamin uskontoa opettavia opettajia arvioitiin Suomessa olevan noin 50, joista 15 arvioitiin muodollisesti päteviksi (Mansikka 2016, Onniselkä 2017, 97). Tässä tutkimusjoukossa oli vain viisi pelkästään islamin uskontoa opettavaa opettajaa, joista uskonnon aineenopettajan pätevyys oli kahdella ja kolme pelkästään jonkun muun uskonnon opettajaa, joista kaikki olivat päteviä aineenopettajia.

Kyselyn vastausprosentti riippuu laskentatavasta. Kun vastausprosentti lasketaan SUOL ry:n ja FETO ry:n vastauskelpoisten jäsenten mukaan, se on 20–25 %. Laskettaessa vastausprosentti kaikkien päätoimisesti katsomusaineita opettavien opettajien arvioidun

määrän mukaan, se on 15–20 %. Vaikka vastausprosentti on alhainen, sitä tasapainottaa kuitenkin heterogeeninen vastaajajoukko. Loppujen lopuksi tutkimusjoukon voidaan ajatella edustavan kevään 2017 katsomusaineopettajia ainakin kohtalaisesti.

Tutkimuksen ulkoista validiteettia arvioitaessa tärkeä oli myös huomioida vastaajien pyyteettömyyttä ja rehellisyyttä vastata kyselyyn. Kysely saattoi tuntua hyvin henkilökohtaiselta ja herättää voimakkaitakin tunteita. Avointen vastausten ja loppukommenttien perusteella kysely ei selvästikään ollut vastaajille yhdentekevä. Kolme vastaajaa esimerkiksi kommentoi, että kysely oli asenteellinen yhteistä katsomusopetusta kohtaan. Vaikka tutkimusjoukkona olivat akateemisesti koulutetut opettajat, joista valtaosalla oli todennäköisesti kokemusta myös tieteellisistä tutkimuksista, pitää muistaa, että olosuhteiden johdosta joitakin näkemyksiä saatettiin tunnekuohussa esittää voimakkaimpina kuin tavallisesti. Jotkut vastaajat saattoivat ajatella joidenkin vastausten kenties vaikuttavan heidän työasemaansa. Tätä asiaa ei voi laskea tai tarkistaa reliabiliteettikertoimilla, sillä vastausten ollessa muuten yhteneväiset, reliabiliteettikertoimet ovat tietysti korkeita. Tämä asia on täten hyvä tiedostaa tutkimusta lukiessa ja tuloksia tarkastellessa.

4 Tutkimustulokset

4.1 Näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä (katsomusopetusmallit)

Tässä alaluvussa tarkastellaan katsomusaineopettajien näkemyksiä katsomusopetuksen eri malleista. Kyselylomakkeessa esitettiin seitsemän katsomusopetusmallia (Liite 1, k42.a–g), joiden mahdollisesta toteutumisesta opettajat saivat esittää näkemyksensä viisiportaisella Likert-asteikolla (1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä). Kaikkien mallivaihtoehtojen tarkemmat käytännön toteutukset on esitetty tarkemmin luvussa 2.3. Kaikki seitsemän kysymystä olivat pakollisia, joten jos vastaaja ei osannut sanoa mielipidettään, hänellä oli mahdollisuus valita ”en osaa sanoa” -vaihtoehto. Tämä vaihtoehto koodattiin puuttuvaksi tiedoksi, eikä sitä huomioitu analyysissa.

Taulukko 10: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
k42.a. Ranskan malli	160	18	1	3	6	1.3	0.8	188
k42.b. ET-malli	112	25	17	16	24	2.0	1.5	194
k42.c. nykymalli	31	27	30	33	72	3.5	1.5	193
k42.d. Ruotsin malli	65	34	23	26	41	2.7	1.6	189
k42.e. Kulosaaren malli	59	23	39	41	26	2.7	1.4	188
k42.f. vapaaehtoinen nykymalli	130	30	16	9	5	1.6	1.0	190
k42.g. Kreikan malli	149	17	16	5	7	1.5	1.0	194

Taulukossa 10 on esitetty **koko tutkimusjoukon** (N=196) näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä. *Nykymallin* säilyttäminen sai opettajilta eniten kannatusta (ka=3.5). Reilu kolmasosa (37 %) väitteeseen vastanneista katsomusaineopettajista oli täysin samaa mieltä siitä, että nykymalli pitäisi säilyttää kouluissa ja edes jokseenkin samaa mieltä olevien osuus oli 70 %. *Kulosaaren malliin* ja *Ruotsin malliin* siirtyminen (molemmat ka=2.7) olivat käytännössä yhtä suosittuja vaihtoehtoja, vaikka suurempi osuus opettajista oli edes jokseenkin

samaa mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä (57 %), kuin Ruotsin malliin siirtymisestä (48 %). Neljänneksi suosituin vaihtoehto oli siirtyminen *ET-malliin* (ka=2.0).

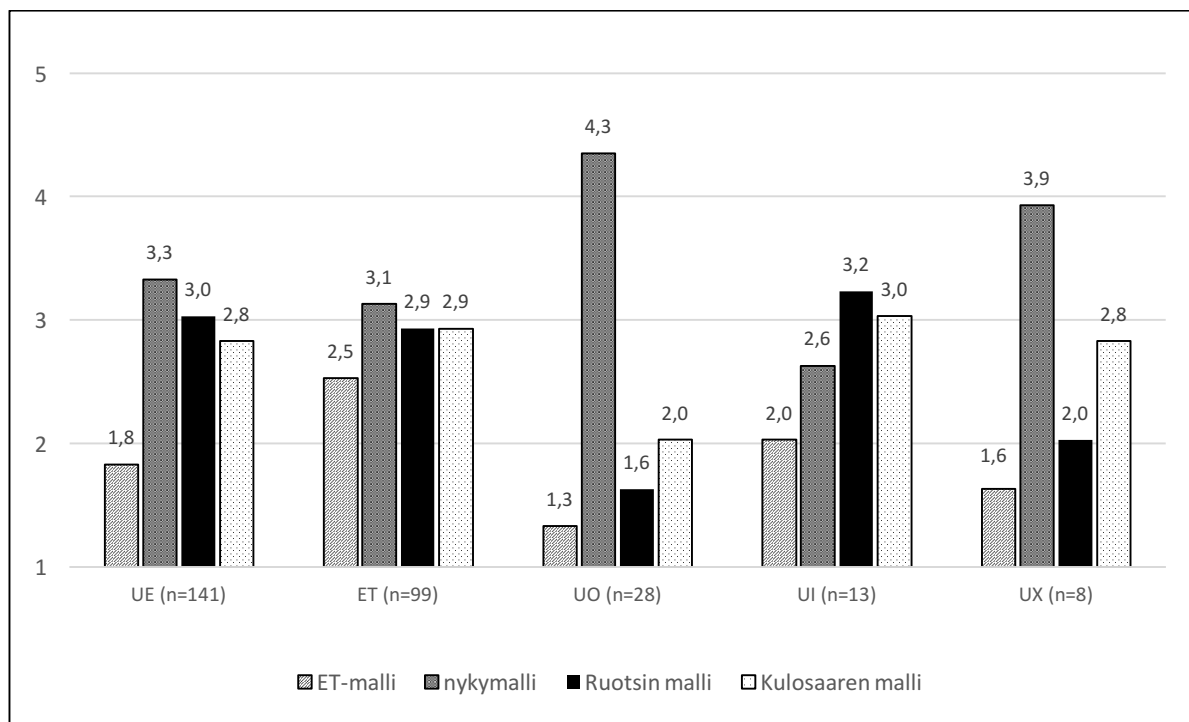
Siirtyminen *Ranskan malliin*, *vapaaehtoiseen nykymalliin* ja *Kreikan malliin* olivat vähiten suosittuja vaihtoehtoja, eivätkä kyseiset vaihtoehdot saaneet juurikaan kannatusta myöskään miltään opetusaineisiin luokitellulta opettajaryhmältä. Siirtyminen vapaaehtoiseen nykymalliin, eli malliin, jossa ”oman uskonnon” katsomusopetus olisi oppilaalle vapaaehtoista, sai ET-opettajilta enemmän kannatusta kuin esimerkiksi siirtyminen Ruotsin malliin, mutta tästäkin vaihtoehdosta oltiin ET-opettajien keskuudessa jokseenkin eri mieltä (ka=2.6). Edes jokseenkin samaa mieltä Ranskan mallin kanssa, eli että kouluissa ei kuuluisi olla lainkaan erillisiä katsomusaineita, oli kaikista vastanneista 10 opettajaa (5 %). Vapaaehtoisella nykymallilla myönteisten määrä oli vastaavasti 30 opettajaa (16 %) ja Kreikan mallilla 28 opettajaa (15 %). Epäsuosion johdosta näiden kolmen mallin kannatuksia käsitellään vain lyhyesti seuraavassa kappaleessa. Analyysi tapahtui raportoimalla niiden opettajien havaintomääriä, jotka olivat kyseisten mallien kanssa edes jokseenkin samaa mieltä, sekä kuvailemalla näitä opettajia taustamuuttujien avulla.

Kuten mainittu, *vapaaehtoiseen nykymalliin* siirtymistä kannattivat erityisesti ET-opettajat. Kaikista vapaaehtoiseen nykymalliin siirtymisen kanssa edes jokseenkin samaa mieltä olevista opettajista (n=30), ET-opettajia oli 12, UE- ja UE-ET-opettajia oli molempia 7, UO-opettajia 3 ja UI-opettajia 1. Joukon sukupuolijakauma oli 13 naista ja 17 miestä, keski-ikä 46 vuotta ja opettajat asuivat kymmenellä eri maakunnalla. Kolmea opettajaa lukuun ottamatta kaikilla vastaajilla oli yli 5 vuoden työkokemus. *Kreikan malliin* siirtymistä kannattivat uskonnolliset ja keskivertoa iäkkäämmät vastaajat. Mallin kanssa edes jokseenkin samaa mieltä olevien opettajien (n=28) keski-ikä oli 51 vuotta ja kahta opettajaa lukuun ottamatta kaikki määrittelivät itsensä uskonnolliseksi. Kannattajajoukosta UE-opettajia oli 13, UE-ET-opettajia 10, ET- ja UO-opettajia kumpaakin 2 ja UI-opettajia 1. Sukupuolijakauma oli joukossa 16 naista ja 12 miestä ja opettajat asuivat 12:lla eri maakunnalla. Pääosin yläkoulussa opetti tasan puolet opettajista ja kaikilla paitsi yhdellä opettajalla oli yli viiden vuoden työkokemus. *Ranskan malliin* siirtymisestä edes jokseenkin samaa mieltä olevat opettajat (n=10) muodostivat varsin heterogeenisen joukon. Joukosta UE-ET-opettajia oli 4, ET-opettajia 3, UE-opettajia 2 ja UX-opettajia 1. Opettajista 7 määritteli itsensä uskonnottomaksi. Joukon sukupuolijakauma oli 7 naista ja 3 miestä, keski-ikä 48 vuotta ja opettajat asuivat viidellä eri maakunnalla. Joukon opettajat myös opettivat erikokoisissa kouluissa ja eri opetusasteilla.

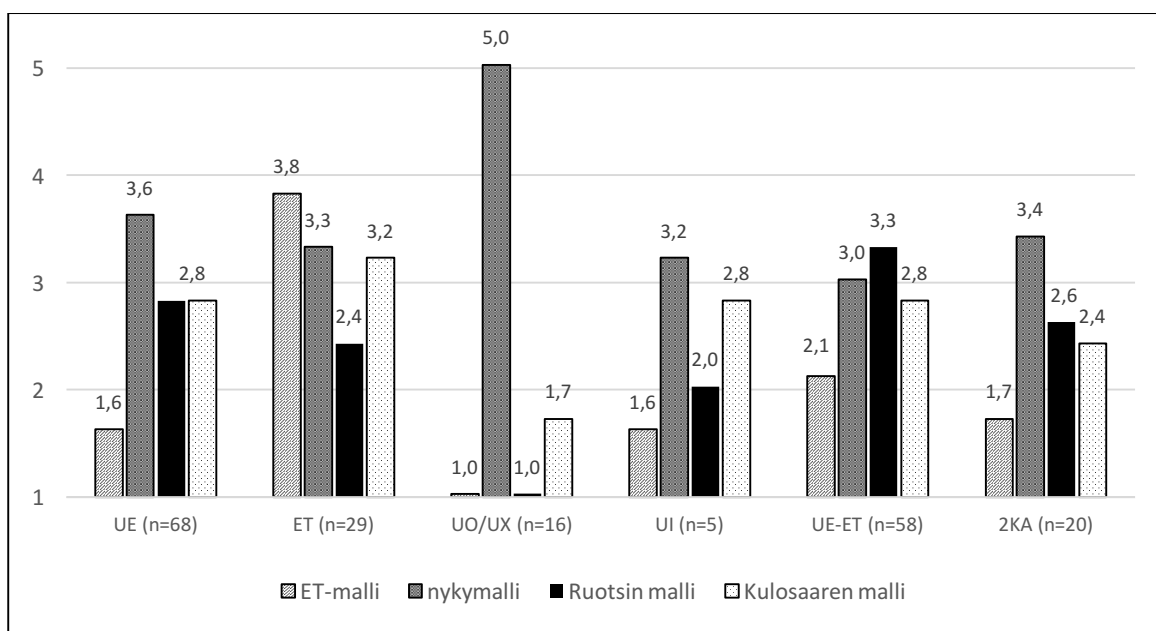
Tästä eteenpäin analyyseissa keskityttiin vain neljään suosituimpaan malliin: *ET-malliin*, *nykymalliin*, *Ruotsin malliin* ja *Kulosaaren malliin*. Analyysia jatkettiin niin, että opettajat jaettiin **opetusaineittain** viiteen ryhmään. Ryhmät olivat: kaikki UE:ta opettavat (n=141), kaikki ET:tä opettavat (n=99), kaikki UO:ta opettavat (n=28), kaikki UI:ta opettavat (n=11), sekä kaikki muuta uskontoa (UX) opettavat opettajat (n=8). Koska tällä tavalla jaoteltuna eri ryhmissä esiintyi myös samoja vastaajia, ryhmien välinen vertailu ei ollut mahdollista. Tässä jaottelussa kuitenkin voitiin havaita, missä määrin tiettyä katsomusainetta opettavat opettajat kannattivat mitään katsomusopetusmallia.

Kuviosta 4 näkee, että UI:ta opettavia opettajia lukuun ottamatta kaikki vastaajaryhmät kannattivat eniten nykymallin säilyttämistä. Eniten nykymallia kannattivat UO:ta opettavat (ka=4.3) ja muuta uskontoa (UX) opettavat (ka=3.9). UI:ta opettavat opettajat kannattivat eniten Ruotsin malliin siirtymistä (ka=3.2) ja toiseksi eniten Kulosaaren malliin siirtymistä (ka=3.0). Ruotsin malli oli lisäksi toiseksi suosituin malli UE:ta opettavien keskuudessa ja ET:tä opettavat näkivät Ruotsin mallin yhdessä Kulosaaren mallin kanssa toiseksi parhaana vaihtoehtona nykymallin jälkeen. Vaikka Kulosaaren mallia ei nähty missään vastaajaryhmässä parhaana vaihtoehtona, sen kannatus oli tasaisempaa kuin esimerkiksi Ruotsin mallilla. ET-malli sai puolestaan vähiten kannatusta kaikissa vastaajaryhmissä, myös ET:tä opettavilta opettajilta.

Kuvio 4: Opetusaineittain jaoteltujen opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

Seuraavaksi opettajien näkemyksiä katsomusopetusjärjestelyistä analysoitiin **opetusaineryhmittäin** (vain UE:ta opettavat, vain ET:tä opettavat, vain UO:ta opettavat, vain UI:ta opettavat, vain jotain muuta uskontoa (UX) opettavat, vain UE:ta ja ET:tä opettavat ja vähintään kahta katsomusainetta opettavat vähemmistöuskonnon opettajat (2KA). Kuviosta 5 näkee, että nykymallin säilyttäminen oli suosituin vaihtoehto viidessä opetusaineryhmässä; UE-, UO- UI-, UX- ja 2KA-opettajien ryhmissä. Kuviossa UO- ja UX-opettajat on yhdistetty yhteiseksi ryhmäksi, sillä molempien ryhmien näkemykset olivat keskiarvoiltaan täysin yhteneväiset. ET-opettajat kannattivat eniten ET-malliin siirtymistä ja UE-ET-opettajat kannattivat eniten Ruotsin malliin siirtymistä. ET-mallia kannatettiin vähiten kuudessa opetusaineryhmässä ja Ruotsin mallia kolmessa opetusaineryhmässä. Kulosaaren malli ei ollut missään opetusaineryhmässä eniten suosituin, mutta ei myöskään vähiten suosituin mallivaihtoehto.

Kuvio 5: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä opetusaineryhmittäin

Opetusaineryhmien välisiä näkemyseroja tutkittiin mediaanitestillä, sillä kyseinen tutkimusaineisto oli haastava havaintomäärien ja sidoksien suhteen (ks. s.40–42). Mediaanitestin p-arvoissa oli käytetty Bonferroni-korjausta. Testiä varten UO- ja UX-opettajat yhdistettiin UO/UX-opettajiksi, sillä UX-opettajia oli vain kolme kappaletta ja molempien opettajaryhmien näkemykset olivat yhteneväiset. Lisäksi laskettaessa nykymallin säilyttämisen näkemyseroja, mielipideasteikko käännettiin ensin toisinpäin. Tämä siksi, jotta

yhteisen mediaanin kanssa yhtä suuren arvon saaneet näkemykset sijoittuisivat vertailunelikentässä yhteistä mediaania korkeamman (eikä matalamman) tuloksen saaneeseen kenttään. Raportoinnissa alkuperäinen Likert-asteikko otettiin taas käyttöön.

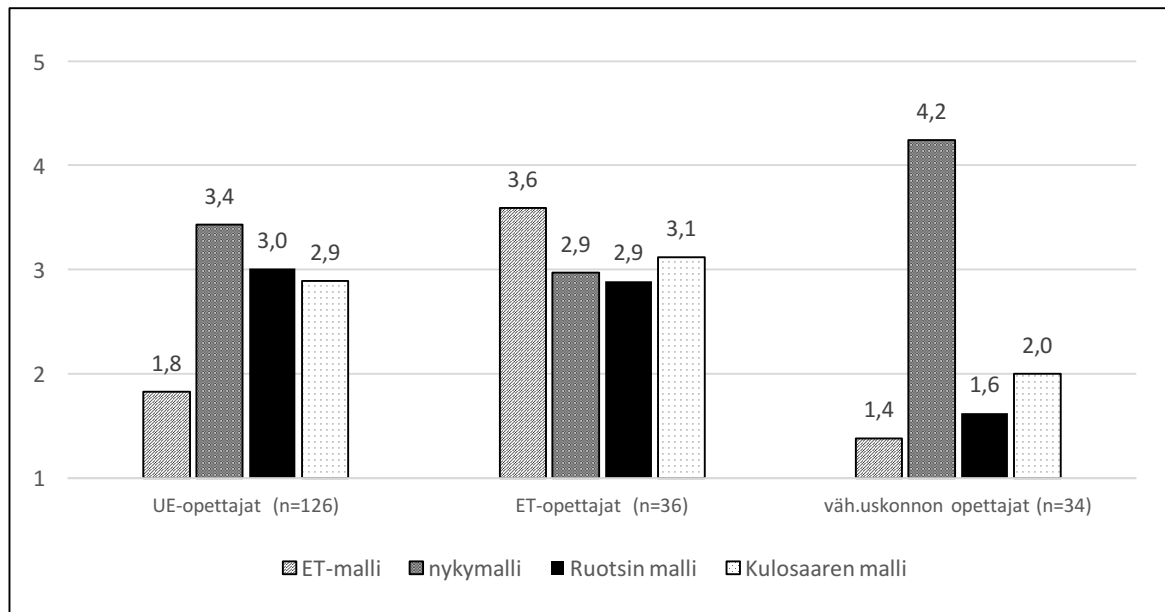
Mediaanitestin mukaan *ET-malliin* siirtymisen näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia viiden opetusaineryhmän välillä ($X^2(194)=41.9$, $p=0.000$). ET-opettajat kannattivat ET-malliin siirtymistä enemmän kuin UE-opettajat ($X^2=25.0$, $p=0.000$), UO/UX-opettajat ($X^2=23.8$, $p=0.000$), UE-ET opettajat ($X^2=16.4$, $p=0.001$) ja 2KA-opettajat ($X^2=11.4$, $p=0.011$). Lisäksi UE-ET-opettajat kannattivat ET-malliin siirtymistä enemmän kuin UO/UX-opettajat ($X^2=13.5$, $p=0.004$).

Nykymallin säilyttämiseen liittyvät näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia vain UO/UX-opettajien ja muiden opetusaineryhmien välillä ($X^2(193)=21.1$, $p=0.001$). UX/UO-opettajat kannattivat nykymallin säilyttämistä enemmän kuin ET-opettajat ($X^2=23.0$, $p=0.000$), UI-opettajat ($X^2=21.0$, $p=0.000$), UE-opettajat ($X^2=19.4$, $p=0.000$), UE-ET-opettajat ($X^2=17.9$, $p=0.000$) ja 2KA-opettajat ($X^2=11.1$, $p=0.013$).

Ruotsin malliin siirtymiseen liittyvät näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia yhtä lailla vain UO/UX-opettajien ja muiden opetusaineryhmien välillä ($X^2(189)=24.8$, $p=0.000$). UO/UX-opettajat kannattivat Ruotsin malliin siirtymistä vähemmän kuin UE-ET-opettajat ($X^2=20.1$, $p=0.000$), UE-opettajat ($X^2=15.6$, $p=0.001$), ET-opettajat ($X^2=14.4$, $p=0.002$), UI-opettajat ($X^2=11.2$, $p=0.012$), sekä 2KA-opettajat ($X^2=10.2$, $p=0.021$).

Opetusaineittain jaoteltujen katsomusaineopettajien näkemyserot *Kulosaaren malliin* siirtymisestä eivät olleet mediaanitestin mukaan tilastollisesti vakuuttavia ($Md(188)=8.0$, $p=0.158$).

Seuraavaksi analysoitiin katsomusaineopettajien näkemyseroja ***laajennetuissa opetusaineryhmissä*** (kuvio 6). Tätä varten seitsemän opetusaineryhmän määrä supistettiin niin, että jäljelle jäi kolme laajennettua opetusaineryhmää; UE-opettajat ($n=126$), ET-opettajat ($n=36$) ja vähemmistöuskonnon opettajat ($n=34$) (ks. menetelmät). Vertailemalla kuvioita 5 ja 6 voidaan huomata, että UE-opettajien ($n=126$) näkemykset pysyivät melko samoina, vaikka opettajien määrä melkein kaksinkertaistui. Myös ET-opettajien ($n=36$) näkemykset pysyivät pääpiirteittäin samoina, mutta näkemykset keskiarvot nykymallista ja Ruotsin mallista lähestyivät toisiaan. Vähemmistöuskonnon opettajien näkemykset muistuttivat eniten UO- ja UX-opettajien näkemyksiä, joten UI-opettajien näkemykset jäivät tässä jaottelussa taka-alalle.

Kuvio 6: Opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä laajennetuissa opetusaineryhmissä

Laajennettujen opetusaineryhmien välisiä näkemyseroja tutkittiin sidoksien takia myös mediaanitestillä. Mediaanitestin mukaan *ET-malliin* siirtymisen näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia kaikkien kolmen laajennetun opetusaineryhmän välillä ($X^2(194)=36.4$, $p=0.000$). ET-opettajat ($n=36$) kannattivat ET-malliin siirtymistä enemmän kuin vähemmistöuskonnon opettajat ($n=34$) ($X^2=32.9$, $p=0.000$) ja UE-opettajat ($n=126$) ($X^2=23.1$, $p=0.000$). Lisäksi UE-opettajat ($n=126$) kannattivat ET-malliin siirtymistä enemmän kuin vähemmistöuskonnon opettajat ($n=34$) ($X^2=6.5$, $p=0.032$).

Nykymallin säilyttämisen kohdalla vähemmistöuskonnon opettajien ($n=34$) näkemykset erosivat tilastollisesti vakuuttavasti kahden muun laajennetun opetusaineryhmän näkemyksistä ($X^2(193)=18.5$, $p=0.000$). Vähemmistöuskonnon opettajat ($n=34$) kannattivat nykymallin säilyttämistä enemmän kuin ET-opettajat ($n=36$) ($X^2=15.9$, $p=0.000$) ja UE-opettajat ($n=126$) ($X^2=12.6$, $p=0.001$).

Ruotsin malliin siirtymiseen liittyvät näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia yhtä lailla vähemmistöuskonnon opettajien ($n=34$) ja kahden muun laajennetun opetusaineryhmän välillä ($X^2(189)=18.7$, $p=0.000$). Vähemmistöuskonnon opettajat ($n=34$) kannattivat nykymallin säilyttämistä enemmän kuin UE-opettajat ($n=126$) ($X^2=18.7$, $p=0.000$), sekä ET-opettajat ($X^2=12.4$, $p=0.001$).

Myös *Kulosaaren malliin* siirtymiseen liittyvät näkemyserot olivat tilastollisesti vakuuttavia vähemmistöuskonnon opettajien ($n=34$) ja kahden muun laajennetun opetusaineryhmän välillä ($X^2(188)=8.0$, $p=0.019$). Näkemyserot olivat tässä tapauksessa

melkein merkitseviä. Vähemmistöuskonnon opettajien ja ET-opettajien (n=36) välillä näkemys oli tilastollisesti hieman merkitsevämpi ($X^2=7.4$, $p=0.019$) kuin vähemmistöuskonnon opettajien ja UE-opettajien (n=126) välillä ($X^2=6.3$, $p=0.037$).

Seuraavaksi tarkastellaan niitä näkemyseroja, jotka löytyivät **opetusaineryhmien sisällä**. Samalla tarkastellaan näkemysten riippuvuuksia taustamuuttujiin. Raportointijärjestys on sama kuin tutkimusjoukon esittelyssä.

Vain UE:ta opettavat opettajat (UE-opettajat)

Taulukko 11: UE-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	47	9	5	3	4	1.6	1.2	68
<i>k42.c. nykymalli</i>	8	10	8	15	26	3.6	1.4	67
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	16	14	14	10	12	2.8	1.4	66
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	18	9	14	17	8	2.8	1.4	66

Vain UE:ta opettavat opettajat (n=68) kannattivat eniten *nykymallin* säilyttämistä kouluissa (ka=3.6, taulukko 11). Liki kolme neljästä (73 %) väittämään vastanneesta UE-opettajasta oli edes jokseenkin samaa mieltä siitä, että nykyinen malli kuuluisi säilyttää kouluissa. Ristiintaulukoitaessa UE-opettajien näkemyksiä nykymallin säilyttämisestä eri taustamuuttujissa, huomattiin, että näkemykset riippuivat tilastollisesti vakuuttavasti ikäluokasta ja siitä, määrittelikö vastaaja itsensä uskonnolliseksi. Yli 50-vuotiaat ja uskonnolliset opettajat olivat myönteisempiä nykymallin säilyttämistä kohtaan. Uskonnollisista UE-opettajista (n=52) nykymallin säilyttämisen puolella oli 83 %, kun ei-uskonnollisista UE-opettajista (n=15) osuus oli 40 %. Fischerin tarkka-testin mukaan tällä tavalla jakaantunut monikenttä-tilaus on tilastollisesti hyvin epätodennäköinen ($p=0.002$). Ikäluokka-jaotellussa alle 40-vuotiaista (n=23) 57 % oli samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä, 40–50-vuotiaista (n=17) osuus oli 71 % ja yli 50-vuotiaista (n=27) osuus oli 89 % ($p=0.033$).

Siirtyminen *Ruotsin malliin* ja siirtyminen *Kulosaaren malliin* olivat UE-opettajien mielestä yhtä hyviä vaihtoehtoja ($ka=2.8$). Erona kannatuksessa oli kuitenkin se, että myönteisten osuus Kulosaaren malliin siirtymisessä oli hieman korkeampi (59 %), kuin Ruotsin malliin siirtymisessä (55 %). Kummankaan mallin kohdalla UE-opettajien näkemykset eivät olleet riippuvaisia minkään annetun taustamuuttujan suhteen tilastollisesti vakuuttavasti.

ET-malliin siirtyminen oli UE-opettajien keskuudessa neljänneksi suosituin vaihtoehto ($ka=1.6$) ja edes jokseenkin samaa mieltä ET-malliin siirtymisestä oli hieman reilu kuudesosa UE-opettajista (18 %). Näkemykset riippuivat opetusmäärästä ja siitä, oliko UE-opettaja edes joskus opettanut kaikille yhteistä katsomusopetusta. Yli puolet (55 %) katsomusopetusta yhteisesti opettaneista UE-opettajista ($n=11$) oli samaa mieltä ET-malliin siirtymisestä, kun taas ei koskaan yhteistä katsomusainetta opettaneista ($n=55$) samaa mieltä oli alle kymmenesosa (9 %) ($p=0.002$). Kolme tuntia viikossa tai sen alle opettavista UE-opettajista ($n=7$) 57 % oli samaa mieltä ET-malliin siirtymisestä, kun yli kolme tuntia opettavista ($n=59$) osuus oli 12 % ($p=0.035$).

Vain ET:tä opettavat opettajat (ET-opettajat)

Taulukko 12: ET-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	4	3	3	4	15	3.8	1.5	29
<i>k42.c. nykymalli</i>	4	4	8	5	7	3.3	1.4	28
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	12	6	2	3	5	2.4	1.6	28
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	4	4	7	8	5	3.2	1.3	28

Vain ET:tä opettavat opettajat (n=29) kannattivat eniten *ET-malliin* siirtymistä (ka=3.8, taulukko 12). Yli kolme neljäsosaa (76 %) vastanneista ET-opettajista oli edes joksinkin samaa mieltä siitä, että koulujen katsomusopetus kuuluisi toteuttaa ET-mallin tapaan.

Nykymallin säilyttäminen oli ET-opettajien mielestä toiseksi paras vaihtoehto (ka=3.3) ja *Kulosaaren malliin* siirtyminen kolmanneksi paras vaihtoehto (ka=3.2). ET-opettajista yhtä suuri osa (71 %) oli edes joksinkin samaa mieltä sekä nykymallin säilyttämisestä että Kulosaaren malliin siirtymisestä. Ristiintaulukoitaessa ET-opettajien näkemyksiä, ET-mallin, nykymallin tai Kulosaaren mallin myönteellisyys ei riippunut tilastollisessa mielessä vakuuttavasti mistään annetusta taustamuuttujasta.

Ruotsin malliin siirtyminen oli ET-opettajien keskuudessa viidenneksi suosituin vaihtoehto (ka=2.4) ja Ruotsin malliin siirtymisestä edes joksinkin samaa mieltä oli 36 % vastanneista ET-opettajista. Näkemykset siirtyä Ruotsin malliin riippuivat opettajan opetuskoulun oppilasmäärästä ja ikäluokasta. Alle 300 oppilaan koulussa opettavista ET-opettajista (n=10) 70 % oli samaa mieltä Ruotsin malliin siirtymisestä, kun yli 300 oppilaan koulussa opettavista (n=16) samaa mieltä oli 19 % (p=0.015). Ikäluokka oli yhteydessä ET-opettajien näkemyksiin tilastollisesti vakuuttavasti, kun ET-opettajat jaettiin alle ja yli 50-vuotiaisiin. Enintään 50-vuotiaista (n=21) melkein puolet (48 %) oli edes joksinkin samaa mieltä Ruotsin malliin siirtymisestä, kun yli 50-vuotiaista (n=7) samaa mieltä ei ollut yksikään opettaja (0 %) (p=0.030).

Vain UO:ta opettavat opettajat (UO-opettajat)

Taulukko 13: UO-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	13	0	0	0	0	1.0	0.0	13
<i>k42.c. nykymalli</i>	0	0	0	0	13	5.0	0.0	13
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	13	0	0	0	0	1.0	0.0	13
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	8	1	2	1	0	1.7	1.1	12

UO-opettajista (n=13) kaikki (100 %) olivat täysin samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä kouluissa (ka=5.0, taulukko 13). UO-opettajat olivat myös täysin eri mieltä siitä, että katsomusopetus kuuluisi järjestää ET-mallin tai Ruotsin mallin tapaan (ka=1.0). Myöskään Kulosaaren malli ei saanut tältä ryhmältä juurikaan kannatusta (ka=1.7). UO-opettajien yksimielisyydestä ja havaintomäärien vähyydestä johtuen tilastollisesti vakuuttavia riippuvuuksia näkemyksissä ei löytynyt. Siksi tarkastelu keskittyi niihin kolmeen UO-opettajaan, joiden näkemykset erosivat Kulosaaren mallin kohdalla muista UO-opettajista. Nämä kolme UO-opettajaa poikkesivat muista UO-opettajista ainakin sen suhteen, että he olivat aiemmin uransa aikana opettaneet myös muita katsomusaineita. Muita katsomusaineita aiemmin uransa aikana opettaneita oli UO-opettajien keskuudessa yhteensä viisi kappaletta. Kahdesta UE:ta aikaisemmin opettaneesta opettajasta yksi oli Kulosaaren malliin siirtymisestä ”pääosin eri mieltä” ja toinen oli ”jokseenkin samaa mieltä”. Kolmesta ET:tä aikaisemmin opettaneista yksi oli Kulosaaren malliin siirtymisestä ”täysin eri mieltä”, yksi oli ”jokseenkin samaa mieltä” ja yksi oli ”pääosin samaa mieltä”. Kaikki loput kahdeksan UO-opettajaa, jotka eivät olleet opettaneet uransa aikana muita katsomusaineita, olivat täysin eri mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä.

Vain UI:ta opettavat opettajat (UI-opettajat)

Taulukko 14: UI-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	4	0	0	1	0	1.6	1.3	5
<i>k42.c. nykymalli</i>	0	1	2	2	0	3.2	0.8	5
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	2	2	0	1	0	2.0	1.2	5
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	2	0	1	1	1	2.8	1.8	5

Vain UI:ta opettavat opettajat (n=5) kannattivat eniten nykyisen mallin säilyttämistä (ka=3.2, taulukko 14). Edes jokseenkin samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä oli neljä viidestä (80 %) UI-opettajasta. Kulosaaren malliin siirtyminen jakoi vahvasti mielipiteitä, mutta sitä kannatettiin toiseksi eniten (ka=2.8). Sekä Ruotsin malliin siirtymisestä, että ET-malliin siirtymisestä edes jokseenkin samaa mieltä oli yksi opettaja, mutta Ruotsin malliin siirtyminen oli silti UI-opettajien keskuudessa hieman suositumpi vaihtoehto (ka=2.0) kuin ET-malliin siirtyminen (ka=1.6). Havaintomäärien vähyydestä johtuen tilastollisesti merkitseviä eroja UI-opettajien näkemysten välillä ei ollut mielekästä raportoida. UI-opettajien näkemyseroja voitiin kuitenkin hieman selittää tutkimalla eri tavoin vastanneita opettajia taustamuuttujien avulla.

Yksi UI-opettaja oli ollut pääosin eri mieltä nykymallin säilyttämisestä, mutta pääosin samaa mieltä ET-malliin, Ruotsin malliin ja Kulosaaren malliin siirtymisestä. Tämä vastaaja oli poikennut muista vastaajista muun muassa siten, että hän ei ollut määritellyt itsensä uskonnolliseksi vaan uskonottomaksi ja hänellä oli ET-opettajan pätevyys. Täysin samaa mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä ollut UI-opettaja oli poikennut muista vastaajista siten, että hän oli aikaisemmin urallaan opettanut sekä UE:ta että jotain muuta uskontoa. Ne kolme UI-opettajaa, jotka eivät olleet opettaneet muita katsomusaineita aikaisemmin urallaan, olivat olleet eniten samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä ja eniten eri mieltä Ruotsin malliin siirtymisestä. Yksi näistä kolmesta opettajasta oli tosin ollut edes jokseenkin samaa mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä.

Vain muuta pienryhmäistä uskontoa opettavat opettajat (UX-opettajat)

Kuten UO-opettajat, myös UX-opettajat (n=3) olivat täysin samaa mieltä siitä, että nykymalli kuuluisi säilyttää kouluissa (ka=5.0). ET-malliin siirtyminen ja Ruotsin malliin siirtyminen ei saanut UX-opettajilta myöskään yhtään kannatusta (ka=1.0). Yksi UX-opettaja oli jokseenkin samaa mieltä Kulosaaren malliin siirtymisessä, mutta kaksi muuta UX-opettajaa ei kannattanut malliin siirtymistä lainkaan (ka=1.7). Kulosaaren malliin siirtymisestä jokseenkin samaa mieltä ollut UX-opettaja poikkesi kahdesta muusta UX-opettajasta ainakin siten, että hän oli nuorempi, hänen pääasiallinen opetusaste oli lukio, hän oli alle 50-vuotias ja hän oli aiemmin uransa aikana opettanut myös UE:ta. Yksi ero kyseisen opettajan ja kahden muun opettajan välillä oli myös se, että hän opetti kahdessa koulussa, kun kaksi muuta opettajaa opettivat kymmenessä tai useammassa koulussa.

Vain UE:ta ja ET:tä opettavat opettajat (UE-ET-opettajat)

Taulukko 15: UE-ET-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	28	12	7	5	5	2.1	1.3	57
<i>k42.c. nykymalli</i>	13	11	10	10	13	3.0	1.5	57
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	9	11	7	9	19	3.3	1.5	55
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	16	7	11	12	9	2.8	1.5	55

Vain UE:ta ja ET:tä opettavat opettajat (n=58) olivat eniten *Ruotsin malliin* siirtymisen kannalla (ka=3.3, taulukko 15). Edes jokseenkin samaa mieltä katsomusopetusmallin muuttamisesta Ruotsin malliin oli liki kaksi kolmasosaa (64 %) kaikista vastanneista UE-ET-opettajista. Ristiintaulukoinnissa UE-ET-opettajien näkemykset riippuivat kahdesta taustamuuttujasta; asuinmaakunnasta ja ikäluokasta. Uudellamaalla asuvat ja alle 40-vuotiaat UE-ET-opettajat olivat myönteisempiä Ruotsin malliin siirtymistä kohtaan. Uudenmaan UE-ET-opettajista (n=24) 88 % oli samaa mieltä Ruotsin malliin siirtymisestä kuin muiden maakuntien opettajista (n=31) myönteisten osuus oli 45 % (p=0.002). Ikäluokka-jaottelussa alle 40-vuotiaista UE-ET-opettajista (n=21) Ruotsin malliin siirtymistä kannatti 81 %, kun taas yli 40-vuotiaista (n=34) osuus oli 53 % (p=0.046). UE-ET-opettajien ryhmässä alle 40-vuotisuus ja Uudellamaalla asuminen korreloivat keskenään kohtalaisesti (p=.36).

Nykymallin säilyttäminen oli UE-ET-opettajien keskuudessa toiseksi suosituin vaihtoehto (ka=3.0). Yli puolet (58 %) vastanneista UE-ET-opettajista oli edes jokseenkin samaa mieltä siitä, että katsomusopetusmalli kuuluisi säilyttää nykyisellään. Näkemykset riippuivat ikäluokasta, kun ristiintaulukoitaessa verrattiin alle ja yli 50-vuotiaiden UE-ET-opettajien näkemyksiä. Enintään 50-vuotiaista (n=33) 45 % kannatti nykymallin säilyttämistä, kun yli 50-vuotiaista (n=24) osuus oli 75 % (p=0.032).

Kulosaaren malliin siirtyminen sai UE-ET-opettajilta kolmanneksi eniten kannatusta (ka=2.9) ja 58 % vastanneista oli edes jokseenkin samaa mieltä katsomusopetusjärjestelyn

muuttamisesta Kulosaaren malliin. Tämä näkemys ei riippunut mistään annetusta taustamuuttujasta tilastollisesti merkitsevällä tavalla.

ET-malliin siirtyminen oli neljänneksi suosituin vaihtoehto UE-ET-opettajien näkemysten mukaan ($ka=2.1$) ja edes jokseenkin samaa mieltä malliin siirtymisestä oli 30 % vastanneista. Näkemykset riippuivat UE-ET-opettajien kohdalla tilastollisesti vakuuttavasti ikäluokasta, uskonnollisesta identiteetistä ja asuinmaakunnasta. Alle 40-vuotiaat, ei-uskonnolliset ja Uudellamaalla asuvat UE-ET-opettajat olivat myönteisempiä ET-mallia kohtaan. Alle 40-vuotiaista opettajista ($n=21$) 52 % kannatti siirtymistä ET-malliin, kun yli 40-vuotiaista ($n=36$) kannattajia oli 17 % ($p=0.007$). Uskonnollisista UE-ET-opettajista ($n=33$) ET-malliin siirtymistä kannatti 15 %, kun ei-uskonnollisista ($n=24$) osuus oli tasan puolet (50 %) ($p=0.008$). UE-ET-opettajien keskuudessa uskonnollinen identiteetti ja yli 40-vuotisuus korreloivat keskenään melko voimakkaasti ($p=.58$). Uudenmaan opettajista ($n=25$) ET-malliin siirtymistä kannatti 48 %, kun muissa maakunnissa asuvien opettajien ($n=32$) osuus oli 16 % ($p=0.010$).

Kahta tai useampaa ainetta opettavat vähemmistöuskonnon opettajat (2KA-opettajat)

Taulukko 16: 2KA-opettajien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
<i>k42.b. ET-malli</i>	13	1	2	3	0	1.7	1.2	19
<i>k42.c. nykymalli</i>	6	1	2	1	10	3.4	1.8	20
<i>k42.d. Ruotsin malli</i>	10	1	0	3	5	2.6	1.8	19
<i>k42.e. Kulosaaren malli</i>	9	2	3	2	3	2.4	1.6	19

Vähintään kahta katsomusainetta opettavat vähemmistöuskontojen opettajat ($n=20$) kannattivat eniten *nykymallin* säilyttämistä ($ka=3.4$, taulukko 16). Edes jokseenkin samaa mieltä tämän vaihtoehdon kanssa oli melkein kaksi kolmasosaa (65 %) vastanneista. Ristiintaulukoinnissa 2KA-opettajien näkemykset riippuivat uskonnollisesta identiteetistä ja siitä, oliko opettaja opettanut kaikille yhteistä katsomusainetta aikaisemmin. Uskonnolliset ja ei

koskaan yhteistä katsomusainetta opettaneet opettajat olivat myötemielisempiä nykymallia kohtaan. Uskonnollisista 2KA-opettajista (n=15) 80 % oli samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä, kun ei-uskonnollisista opettajista (n=5) myötemielisten osuus oli 20 % (p=0.031). Yhteistä katsomusainetta edes joskus opettaneista 2KA-opettajista (n=7) 29 % oli samaa mieltä nykymallin säilyttämisestä, kun ei koskaan yhteistä katsomusainetta opettaneista (n=12) osuus oli 83 % (p=0.045). Uskonnollinen identiteetti ja yhteisen katsomusaineen opetuskokemus korreloivat keskenään melko voimakkaasti ($\rho=-.53$).

Ruotsin malliin siirtyminen oli 2KA-opettajien keskuudessa toiseksi suosituin (ka=2.6) ja *Kulosaaren malliin* siirtyminen kolmanneksi suosituin vaihtoehto (ka=2.4). Kummankin vaihtoehdon kanssa edes jokseenkin samaa mieltä oli 42 % vastanneista opettajista. Opettajien näkemykset siirtyä Ruotsin malliin riippuivat kahdesta taustamuuttujasta, kun uskonnollinen yhdyskunta otettiin yhdeksi ylimääräiseksi taustamuuttujaksi. Kulosaaren malliin siirtymiseen liittyvät näkemykset eivät puolestaan riippuneet yhdestäkään annetusta taustamuuttujasta. Myötemielisiä Ruotsin malliin siirtymisestä olivat ortodoksiseen uskontokuntaan kuulumattomat ja ei-uskonnolliset opettajat. Ortodoksiseen uskontokuntaan kuuluvista opettajista (n=8) yksikään (0 %) ei ollut samaa mieltä ruotsin malliin siirtymisestä, kun ortodoksiseen uskontokuntaan kuulumattomista (n=11) osuus oli 73 % (p=0.003). Uskonnollisista 2KA-opettajista (n=14) kolme (21 %) oli samaa mieltä ruotsin malliin siirtymisestä, kun ei-uskonnollisista (n=5) samaa mieltä olivat kaikki (100 %) (p=0.005). 2KA-opettajien keskuudessa uskonnollinen identiteetti ja ortodoksiseen uskontokuntaan kuuluminen korreloivat keskenään kohtalaisesti ($\rho=.47$).

Neljänneksi eniten kannatusta sai *ET-malliin* siirtyminen (ka=1.7), jonka kanssa edes jokseenkin samaa mieltä oli 26 % vastanneista 2KA-opettajista. Näkemykset riippuivat siitä, olivatko opettajat opettaneet kaikille yhteistä katsomusainetta joskus aiemmin. Yhteistä katsomusainetta edes joskus opettaneista (n=7) neljä (57 %) oli samaa mieltä ET-malliin siirtymisestä, kun ei koskaan yhteistä katsomusainetta opettaneista (n=12) samaa mieltä olevia vastaajia oli yksi (8 %, p=0.038).

Tutkittaessa opetusaineiden yhteyksiä 2KA-opettajien näkemyksiin, 2KA-opettajat jaettiin opetusaineittain viiteen vastaajaryhmään: UE:ta opettavat (n=15), UO:ta opettavat (n=15), ET:tä opettavat (n=12), UI:ta opettavat (n=6) ja muuta uskontoa opettavat 2KA-opettajat (n=5). Koska jokainen opettaja opetti vähintään kahta katsomusainetta, eri alaryhmissä esiintyi samoja opettajia ja esimerkiksi yksi opettaja (opettaja 95) kuului kaikkiin vastaajaryhmiin (ks. taulukko 5 s.33).

Ristiintaulukoitaessa 2KA-opettajien näkemyksiä ja heidän opettamiaan katsomusaineita, tilastollisesti vakuuttavia riippuvuuksia löytyi kaksi kappaletta. UI:ta opettavat opettajat olivat myönteisempiä Ruotsin malliin siirtymistä kohtaan ja UE:ta opettavat opettajat olivat myönteisempiä Kulosaaren malliin siirtymistä kohtaan. Niistä opettajista, jotka opettivat islamin uskontoa (n=6), samaa mieltä Ruotsin malliin siirtymisestä oli 83 %, kun taas niistä opettajista, jotka eivät opettaneet islamin uskontoa (n=13), myönteisten osuus oli 23 % (p=0.041). Evankelis-luterilaista uskontoa opettavista opettajista (n=14) samaa mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä oli 57 %, kun luterilaista uskontoa ei-opettavista opettajista (n=5) samaa mieltä ei ollut yksikään opettaja (0 %) (p=0.045).

Nykymallin säilyttäminen oli suosituin vaihtoehto kolmessa opetusaineisiin jaetussa vastaajaryhmässä (taulukko 17). 2KA-opettajista nykymallin säilyttämistä kannattivat eniten UO:ta opettavat (ka=3.7), ET:tä opettavat (ka=3.3) ja UE:ta opettavat opettajat (ka=3.1). UI:ta opettavat kannattivat eniten Ruotsin malliin siirtymistä (ka=4.1) ja muuta uskontoa (UX) opettavat Kulosaaren malliin siirtymistä (ka=3.4). Kun opetusaineittain jaoteltujen 2KA-opettajien näkemyksiä verrattiin opetusaineittain jaoteltujen yhden katsomusaineen opettajien näkemyksiin, tehtiin kaksi huomiota. Ensiksi, *yhden katsomusaineen opettajat* kannattivat nykymallin säilyttämistä 2KA-opettajia enemmän kaikissa vastaajaryhmissä lukuun ottamatta ET:tä opettavien ryhmää ja toiseksi, samoissa neljässä vastaajaryhmässä 2KA-opettajat kannattivat Ruotsin, Kulosaaren ja ET-malliin siirtymistä *yhden katsomusaineen opettajia* enemmän. ET:tä opettavien vastaajaryhmässä näiden neljän mallin kannatus oli *yhden katsomusaineen opettajilla* joko yhtä suuri tai suurempi kuin 2KA-opettajilla.

Taulukko 17: Opetusaineittain jaoteltujen 2KA-opettajien* ja opetusaineryhmien näkemykset katsomusopetusjärjestelyistä

	UE* (15)	UE (68)	UO* (15)	UO (13)	ET* (12)	ET (29)	UI* (6)	UI (5)	UX* (5)	UX (3)
k42.b. ET-malli	1.9	1.6	1.6	1.0	1.7	3.8	2.3	1.6	2.0	1.0
k42.c. nykymalli	3.1	3.6	3.7	5.0	3.3	3.3	2.2	3.2	3.2	5.0
k42.d. Ruotsin malli	2.9	2.8	2.1	1.0	2.4	2.4	4.2	2.0	2.8	1.0
k42.e. Kulosaaren malli	2.9	2.8	2.2	1.7	2.5	3.2	3.2	2.8	3.4	1.7

4.2 Näkemykset nykymallin ja yhteismallin koulusopivuudesta

Jatkoanalyysieja varten katsomusopetusmallien koulusopivuuksista tehtiin kaksi (keskiarvo)summamuuttujaa. Nykyisen katsomusopetusmallin koulusopivuudesta tehtiin yksi summamuuttuja (S1) ja kaikille yhteisen katsomusopetuksen koulusopivuudesta toinen summamuuttuja (S2). Summamuuttujien yhteydessä on kuitenkin tärkeä huomioida kolme asiaa. Ensiksi, kaikille yhteisellä katsomusopetuksella ei tutkimuksessa pyritty viittamaan mihinkään tiettyyn katsomusopetusmalliin, jossa katsomusopetusta annetaan kaikille yhteisesti, kuten ET-malliin, Ruotsin malliin tai Kulosaaren malliin. Kaikille yhteisellä katsomusopetuksella pyrittiin viittamaan yleisesti opetukseen, jossa kaikille luokan oppilaille, uskonnollisesta yhdyskunnasta tai katsomuksellisesta vakaumuksesta riippumatta, annetaan yhteistä katsomusopetusta. Tällainen katsomusopetus voi olla esimerkiksi ET- tai uskontotietopohjaista tai jokseenkin molempia, mutta sen tarkempaa toteuttamistapaa ei haluttu sen tarkemmin määritellä. Mallia, jossa katsomusopetus annetaan yleisesti kaikille yhteisesti, kutsutaan tässä tutkimuksessa *yhteismalliksi*. Toinen tärkeä huomio summamuuttujien tarkastelussa on se, että kuten katsomusopetusmallien kannatusta mittaavissa kysymyksissä, myös tässä vastaajat saattoivat olla samaa mieltä useamman kuin yhden mallin kanssa. Toisin sanoen, sama vastaaja on voinut olla täysin samaa mieltä sekä nykymallin, että yhteismallin sopivuudesta. Kolmanneksi, summamuuttujat muodostettiin eri asioita mittaavista muuttujista, joten niiden vertaaminen keskenään ei ole täysin yksiselitteistä. Summamuuttujat eivät siis kerro varmuudella, kumpi malleista oli opettajien mielestä kouluhin sopivampi. Niiden avulla voitiin kuitenkin luotettavasti selvittää, miten opettajien näkemykset nykymallin tai yhteismallin sopivuudesta jakaantuivat eri vastaajaryhmissä ja oliko vastaajaryhmien näkemysten välillä tilastollisesti merkitseviä eroja.

Nykyisen katsomusopetusmallin koulusopivuutta kuvaava summamuuttuja laadittiin yhdistämällä muuttujat k30a.– g (taulukko 18). Muuttujien k30e. – g. vastausarvot käännettiin niin, että skaalat vastasivat toisiaan. Seitsemän muuttujan summamuuttujan reliabiliteetti oli korkea ($\alpha=0.93$) ja korrelaatio nykymallin säilyttämisen kannatusta mittaavaan muuttujaan (42c) oli voimakas ($r=.81$). Katsomusaineopettajat olivat siis varsin yhtä mieltä nykymallin sopivuudesta ($ka=3.44$, $s=1.10$, $n=196$) ja sen säilyttämisestä kouluissa ($ka=3.46$, $s=1.50$, $n=193$).

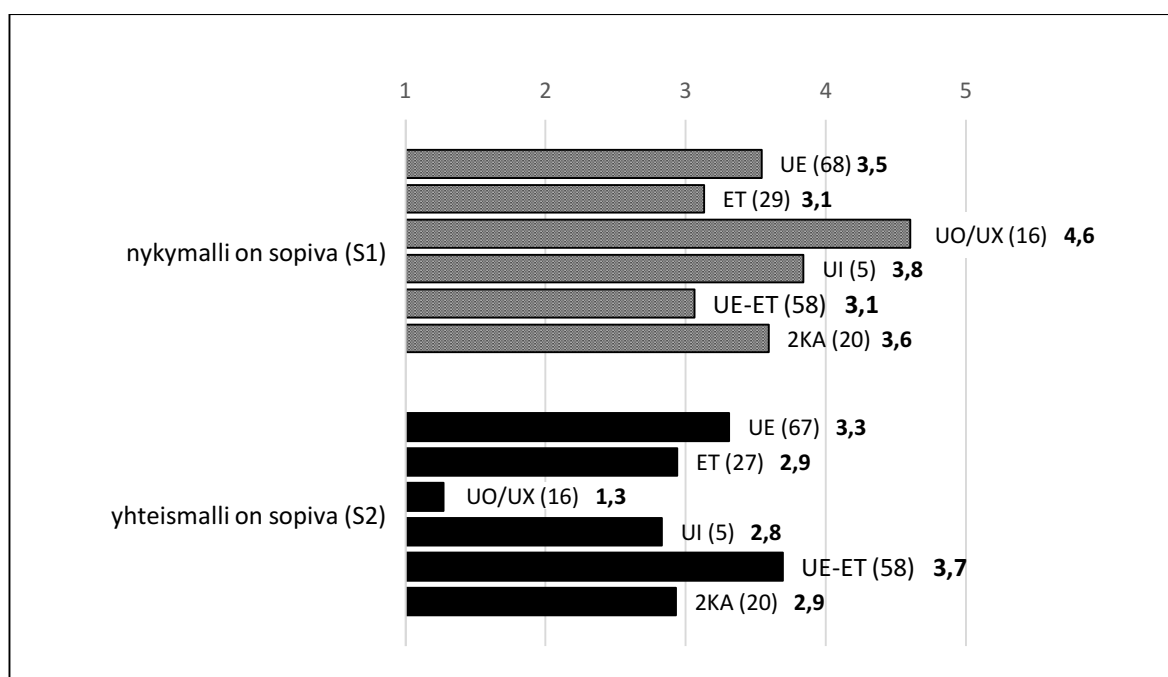
Taulukko 18: Summamuuttujien (S1 ja S2) muodostaneet muuttujat

	täysin eri mieltä	pääosin eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	pääosin samaa mieltä	täysin samaa mieltä	ka	s	n
nykymallin koulusopivuus (S1)								
<i>k30.a. nykymalli tukee hyvin uskonnonvapautta</i>	9	23	33	51	79	3.9	1.2	195
<i>k30.b. nykymalli on kaikille oppilaille tasa-arvoinen</i>	33	48	35	49	31	3.0	1.3	196
<i>k30.c. nykymalli tukee oppilaiden identiteettiä</i>	6	23	35	67	63	3.8	1.1	194
<i>k30.d. nykymalli auttaa vähemmistöuskontojen asemaa</i>	12	22	43	46	69	3.7	1.2	192
<i>k30.e. nykymalli ei sovi nykypäivään</i>	70	45	17	30	32	2.5	1.5	194
<i>k30.f. nykymallia pitäisi uudistaa</i>	35	33	34	40	50	3.2	1.5	192
<i>k30.g. nykymalli on liian hankala toteuttaa</i>	55	45	44	27	24	2.6	1.4	195
yhteismallin koulusopivuus (S2)								
<i>k35.a. yhteismalli tukee hyvin uskonnonvapautta</i>	49	29	36	38	40	3.0	1.5	192
<i>k35.b. yhteismalli on kaikille oppilaille tasa-arvoinen</i>	49	28	36	35	45	3.0	1.5	193
<i>k35.c. yhteismalli mahdollistaa tärkeän dialogin oppilaiden kesken</i>	25	26	39	45	57	3.4	1.4	192
<i>k35.d. yhteismalli edistää oppilaiden suvaitsevaisuutta eri katsomuksia kohtaan</i>	33	23	46	42	46	3.2	1.4	190

Yhteismallin koulusopivuutta kuvaava summamuuttuja (S2) laadittiin yhdistämällä muuttujat k35a.– d (taulukko 18). Neljän muuttujan summamuuttujan reliabiliteetti oli niin ikään korkea ($\alpha=0.93$) ja tulomomenttikertoimet kaikkiin yhteistä katsomusopetusta edustavien mallien kannatuksiin olivat seuraavat: ET-malliin siirtyminen $r=.24$, Ruotsin malliin siirtyminen $r=.80$, Kulosaaren malliin siirtyminen $r=.22$. Yhteismallin sopivuuden summamuuttujan alhaiset korrelaatiot ET-mallin ja Kulosaaren mallin kannatuksen kanssa tulkittiin siten, että näkemykset yhteismallin sopivuudesta vastasivat eniten Ruotsin malliin siirtymisen kannatuksia. Yhteismallin sopivuuden summamuuttujan (S2) keskiarvo oli kuitenkin Likert-asteikolla noin puoli mielipideyksikköä korkeampi kuin Ruotsin mallin kannatuksen keskiarvo. Toisin sanoen, opettajat olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta ($ka=3.15$, $s=1.31$, $n=193$) kuin Ruotsin malliin siirtymisestä ($ka=2.70$, $s=1.58$, $n=189$).

Eri katsomusaineita opettavien opettajien välisten näkemyserojen tutkimista varten ainoastaan ”muuta uskontoa” (UX) opettavat opettajat (n=3) ja ainoastaan UO:ta opettavat opettajat (n=13) yhdistettiin yhteiseksi UO/UX – opetusaineryhmäksi (n=16). Tällä tavalla opetusaineryhmiin jaottelu oli tilastollisesti perusteltua, sillä molemmat opetusaineryhmät olivat yhtä mieltä niin nykymallin säilyttämisestä, kuin nykymalliin siirtymisestä.

Kuten kuviosta 7 näkyy, opetusaineryhmittäin jaoteltujen katsomusaineopettajien näkemykset nykymallin koulusopivuudesta mukailivat heidän näkemyksiään nykymallin säilyttämisestä. *Täysin samaa mieltä* siitä, että nykymalli on sopiva kouluihin, olivat UO/UX-opettajat (ka=4.61), *pääosin samaa mieltä* olivat UI-opettajat (ka=3.84), 2KA-opettajat (ka=3.59), sekä UE-opettajat (ka=3.55), ja *jokseenkin samaa mieltä* olivat ET-opettajat (ka=3.13) ja UE-ET-opettajat (ka=3.06). UI-opettajien näkemykset nykymallin sopivuudesta ja säilyttämisestä poikkesivat toisistaan eniten, mutta heilläkin näkemykset olivat samansuuntaisia (ka=3.84 ja ka=3.20).

Kuvio 7: Opetusaineryhmittäin jaoteltujen opettajien näkemykset nykymallin ja yhteismallin mallin koulusopivuudesta

Opetusaineryhmittäin jaoteltujen katsomusaineopettajien näkemykset yhteismallin mallin sopivuudesta mukailivat kutakuinkin heidän näkemyksiään Ruotsin malliin siirtymisestä (Kuvio 7). *Pääosin samaa mieltä* yhteismallin sopivuudesta olivat UE-ET-opettajat (ka=3.7), *jokseenkin samaa mieltä* olivat UE-opettajat (ka=3.3), *jokseenkin eri mieltä* 2KA-

opettajat (ka=2.9), ET-opettajat (ka=2.9), sekä UI-opettajat (ka=2.8), ja täysin eri mieltä olivat UO/UX-opettajat (ka=1.3). Kuten koko tutkimusjoukon kohdalla, myös kaikki opetusaineryhmät olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta kuin Ruotsin malliin siirtymisestä, mikä toisaalta puolsi ajatusta siitä, että yhteismalli ei edustanut vain yhtä tiettyä katsomusopetusmallia.

Opetusaineryhmittäin jaoteltujen katsomusaineopettajien välisiin näkemyseroihin käytettiin Kruskal-Wallis testia, jonka p-arvoihin oli käytetty Bonferroni-korjauksia. Testin mukaan eri katsomusaineita opettavien opettajien näkemykset poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi sekä nykymallin, että yhteismallin kohdalla.

Nykymallin kohdalla (S1) näkemysten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($X^2(196) = 32.5$, $p=0.000$) siten, että järjestyksen keskiarvo oli UE-opettajilla 102.6 (Md=3.6), UE-ET-opettajilla 78.9 (Md=2.9), ET-opettajilla 81.4 (Md=3.1), UO/UX-opettajilla 163.8 (Md=4.8), UI-opettajilla 118.7 (Md=4.0), ja eri KA-opettajilla 109.0 (Md=3.8). Parivertailussa erot löytyivät UE-ET- ja UO/UX-opettajien välillä ($p=0.000$), ET- ja UO/UX-opettajien välillä ($p=0.000$), sekä UE- ja UO/UX-opettajien välillä ($p=0.002$). Tämä tarkoittaa, että UO/UX-opettajat olivat enemmän samaa mieltä nykymallin koulusopivuudesta, kuin UE-, UE-ET- ja ET-opettajat. Muiden ryhmien näkemysten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Tulos tukee hyvin aiempaa mediaanitestia, jossa tarkasteltiin opetusaineryhmien näkemyseroja nykymallin säilyttämisestä. Mediaanitestissä tilastollisesti vakuuttavat näkemyserot löytyivät edellisten lisäksi myös UO/UX-opettajien ja UI-opettajien, sekä UO/UX-opettajien ja 2KA-opettajien välillä (ks. s.52).

Yhteismallin kohdalla (S2) näkemysten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ($X^2(193) = 42.7$, $p=0.000$) siten, että järjestyksen keskiarvo oli UE-opettajilla 102.7 (Md=3.3), UE-ET-opettajilla 120.2 (Md=3.8), ET-opettajilla 87.35 (Md=3.0), UO/UX-opettajilla 20.3 (Md=1.3), UI-opettajilla 81.4 (Md=2.3), ja 2KA-opettajilla 88.8 (Md=2.5). Parivertailussa erot löytyivät UO/UX- ja UE-ET-opettajien välillä ($p=0.000$), UO/UX-opettajien ja UE-opettajien välillä ($p=0.000$), UO/UX- ja ET-opettajien välillä ($p=0.002$) ja UO/UX- ja 2KA-opettajien välillä ($p=0.004$). Toisin sanoen, UO/UX-opettajat olivat enemmän eri mieltä yhteismallin koulusopivuudesta, kuin UE-ET-, UE, ET- ja 2KA-opettajat. Muiden ryhmien näkemysten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Myös tämä tulos tukee hyvin mediaanitestia, jossa tarkasteltiin opetusaineryhmien näkemyseroja Ruotsin malliin siirtymisestä. Mediaanitestissä tilastollisesti vakuuttavat näkemyserot löytyivät edellisten lisäksi myös UO/UX-opettajien ja UI-opettajien välillä (ks. s.52).

Seuraavaksi tarkastellaan, millä tavalla **taustamuuttujat** (T1 – T11) olivat yhteydessä katsomusaineopettajien näkemyseroihin. Tässä analyysissä opettajat jaettiin *opetusaineittain* viiteen ryhmään (ks. s.39–40). Jako toisistaan riippuviin ryhmiin tehtiin kolmesta syystä. Ensiksi, tällä tavalla pystyttiin tutkimaan, mitkä olivat kaikkien tietyn katsomusaineen opettajien näkemykset mallien koulusopivuuksista. Toiseksi, jako auttoi selvittämään, oliko opetusaineiden määrällä (T10) yhteyttä opettajien näkemyksiin muillakin kuin 2KA-opettajilla. Kolmanneksi, havaintomäärältään korkeammat ryhmät mahdollistivat UE:ta opettavien opettajien ja ET:tä opettavien opettajien kesken käyttämään ANOVA-varianssianalyysia U-testin sijaan (ks. menetelmät). Tarkasteluun valittiin kaikki yksitoista taustamuuttujaa, vaikka muutama niistä ei selittänyt näkemysten välistä vaihtelua juuri ollenkaan tai todella vähän. Lisäksi monet taustamuuttujat korreloivat keskenään varsin voimakkaasti, etenkin pienissä vastaajaryhmissä.

Opetusaineittain jaoteltujen katsomusaineopettajien näkemykset nykymallin ja yhteismallin koulusopivuudesta on esitetty taulukossa 19. Taulukon perusteella voi tehdä pari huomiota. Ensinnäkin, *opetusaineen mukaan* jaoteltujen opettajien näkemykset poikkesivat jossain määrin *opetusaineryhmittäin* jaoteltujen opettajien näkemyksistä (kuvio 7). Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi UI:ta tai UO:ta opettavien näkemykset nykymallin sopivuudesta riippuivat siitä, opettivatko he kahta tai useampaa katsomusainetta. Toiseksi, UE:ta, ET:tä tai UI:ta opettavat opettajat olivat taulukon mukaan hieman enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta kuin nykymallin sopivuudesta. Vastaavasti UO:ta tai muuta uskontoa opettavat opettajat olivat selvästi enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta kuin yhteismallin sopivuudesta.

Taulukko 19: Opetusaineittain jaoteltujen opettajien näkemykset nykymallin (S1) ja yhteismallin (S2) koulusopivuudesta

	nykymallin sopivuus			yhteismallin sopivuus		
	ka	s	n	ka	s	n
<i>kaikki UE (n=141)</i>	3.3	1.1	141	3.5	1.2	140
<i>kaikki ET (n=99)</i>	3.1	1.1	99	3.4	1.3	97
<i>kaikki UO (n=28)</i>	4.3	1.0	28	2.0	1.3	28
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.0	1.2	11	3.4	1.2	11
<i>kaikki UX (n=8)</i>	4.1	1.2	8	2.6	1.6	8

Taustamuuttujien (T1–T11) yhteyksiä analysoitiin jokainen taustamuuttuja erikseen, mutta ainoastaan tilastollisesti vakuuttavat muuttujat päätettiin raportoida.

Sukupuoli (T1)

Sukupuolella oli tilastollisesti vakuuttava yhteys UO:ta ja UI:ta opettavien opettajien näkemyksiin mallien koulusopivuuksissa. UO:ta opettavat miesopettajat (n=9) olivat enemmän samaa mieltä *nykymallin sopivuudesta* (ka=4.8) kuin UO:ta opettavat naisopettajat (n=19, ka=4.0). Näkemysero oli tilastollisesti melkein merkitsevä (U(28)=125.5, Z=2.0, p=0.048). Vastaavasti UI:ta opettavat miesopettajat (n=4) olivat enemmän samaa mieltä *yhteismallin sopivuudesta* (ka=4.4) kuin UI:ta opettavat naisopettajat (n=7, ka=2.8). Myös tämä näkemysero oli tilastollisesti melkein merkitsevä (U(11)=25.0, Z=2.1, p=0.042).

Ikä (T2)

Tarkastellessa näkemyksiä nykymallin koulusopivuudesta, yli ja alle 50-vuotiaiden opettajien näkemysten välillä (taulukko 20) löytyi tilastollisesti vakuuttava ero kolmessa vastaajaryhmässä: UE:ta opettavien, ET:tä opettavien ja UI:ta opettavien ryhmissä (U=3.5, Z=-2.0). Näissä vastaajaryhmissä yli 50-vuotiaat olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta kuin enintään 50-vuotiaat. Ikä selitti UE:ta opettavien opettajien näkemysten välistä vaihtelua 10 %. UE:ta opettavilla enintään 50-vuotisuus ja enintään viiden vuoden työkokemus korreloivat keskenään kohtalaisesti ($\rho=.36$). UI:ta opettavilla puolestaan yli 50-vuotisuus korreloi uskonnollisen identiteetin kanssa kohtalaisesti ($\rho=.31$) ja yhden opetusaiheen kanssa voimakkaasti ($\rho=.83$). Jälkimmäinen korrelaatio kertoo sen, että yli 50-vuotiaat UI:ta opettavat opettajat opettivat hyvin todennäköisesti vain islam uskontoa.

Taulukko 20: Iän yhteys opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (SI)

	enintään 50 vuotta			yli 50 vuotta			F/df1	p	eta ²
	ka	s	n	ka	s	n			
<i>kaikki UE (n=141)</i>	3.1	1.1	86	3.8	0.9	55	15.26	0.000	0.099
<i>kaikki ET (n=99)</i>	2.9	1.1	66	3.5	1.0	33	6.64	0.011	0.064
<i>kaikki UO (n=28)</i>	4.1	1.1	21	4.7	0.5	7	-	0.272	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	2.4	0.8	7	4.0	1.0	4	-	0.042	-
<i>kaikki UX (n=8)</i>	3.3	1.2	4	4.9	0.1	4	-	0.643	-

Yhteismallin koulusopivuudesta enemmän samaa mieltä olivat enintään 50-vuotiaat UE:ta opettavat opettajat (taulukko 21). Yhteismallin kohdalla ikä selitti UE:ta opettavien opettajien näkemysten välistä vaihtelua 5 %. Muissa opetusaineisiin jaotelluissa vastaajaryhmissä ei löytynyt tilastollisesti vakuuttavaa näkemyseroa, tosin uskontoa opettavien opettajien välillä näkemysero oli viitteellinen.

Taulukko 21: Iän yhteys opettajien näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)

	enintään 50 vuotta			yli 50 vuotta			F/df1	p	eta ²
	ka	s	n	ka	s	n			
<i>kaikki UE (n=140)</i>	3.7	1.2	86	3.1	1.2	54	7.39	0.007	0.051
<i>kaikki ET (n=97)</i>	3.5	1.2	64	3.1	1.4	33	3.06	0.083	0.031
<i>kaikki UO (n=28)</i>	2.0	1.3	21	2.1	1.4	7		0.717	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.6	1.4	7	3.0	0.8	4		0.315	-
<i>kaikki UX (n=8)</i>	3.6	1.42	4	1.6	1.0	4		0.057	-

Pääasiallinen opetusaste (T3)

Pääasiallisella opetusasteella oli tilastollisesti vakuuttava yhteys ainoastaan ET:tä opettavien opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta. Peruskoulussa ET:tä opettavat opettajat (n=38) olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta (ka=3.4) kuin lukiossa ET:tä opettavat opettajat (n=60, ka=2.9). Näkemysero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($F(1,98)=5.12$, $p=0.026$). Pääasiallinen opetusaste selitti ET:tä opettavien opettajien näkemysten välistä vaihtelua 5 %. Muissa opetusaineisiin jaotelluissa vastaajaryhmissä ei löytynyt tilastollisesti vakuuttavaa näkemyseroa kummankaan mallin kohdalla.

Uskonnollinen identiteetti (T4)

Tarkastellessa uskonnollisten ja ei-uskonnollisten opettajien näkemyseroja (taulukko 22), tilastollisesti merkitsevä ero näkemysten välillä löytyi neljässä opetusaineisiin jaotellussa ryhmässä: kaikkien UE:ta, ET:tä, UO:ta ($U=51.5$, $Z=2.3$) ja UI:ta opettavien ryhmässä ($U=30$, $Z=2.7$). Näissä vastaajaryhmissä uskonnolliset opettajat olivat enemmän samaa mieltä nykymallin koulusopivuudesta kuin ei-uskonnolliset opettajat. Uskonnollisen identiteetin selitysosuudet opettajien näkemyseroihin olivat varsin korkeita niin UE:ta opettavilla (16 %) kuin ET:tä opettavilla opettajilla (12 %). UI:ta opettavilla uskonnollinen identiteetti

korreloi kohtalaisesti yhden opetusaineen kanssa ($r=.47$) sekä kuten aikaisemmin tuli ilmi, yli 50-vuotisuuden kanssa.

Taulukko 22: Uskonnollisuuden yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1)

	uskonnollinen			ei-uskonnollinen			F/df1	p	eta ²
	ka	s	n	ka	s	n			
<i>kaikki UE (n=141)</i>	3.6	1.0	97	2.7	1.0	44	25.57	0.000	0.159
<i>kaikki ET (n=99)</i>	3.5	1.0	48	2.8	1.0	51	13.45	0.000	0.122
<i>kaikki UO (n=28)</i>	4.5	0.8	26	1.9	0.4	2	-	0.005	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.7	0.9	6	2.0	0.6	5	-	0.004	-
<i>kaikki UX (n=8)</i>	4.4	0.9	7	2.1	-	1	-	0.250	-

Yhteismallin kohdalla tilastollisesti vakuuttava ero näkemysten välillä löytyi kolmesta vastaajaryhmästä (taulukko 23): UE:ta opettavilla, UO:ta opettavilla ($U=50.5$, $Z=2.2$) ja UI:ta opettavilla ($U=27.0$, $Z=2.2$). Näissä ryhmissä ei-uskonnolliset opettajat olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin koulusopivuudesta kuin uskonnolliset opettajat. UO:ta opettavien ryhmässä uskonnollinen identiteetti ja yhteisen katsomusaineen opetuskokemus korreloivat keskenään melko voimakkaasti ($r=-.68$).

Taulukko 23: Uskonnollisuuden yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)

	uskonnollinen			ei-uskonnollinen			F/df1	p	eta ²
	ka	s	n	ka	s	n			
<i>kaikki UE (n=140)</i>	3.3	1.1	96	3.9	1.3	44	9.05	0.003	0.062
<i>kaikki ET (n=97)</i>	3.2	1.2	48	3.6	1.4	49	1.83	0.179	0.019
<i>kaikki UO (n=28)</i>	1.8	1.1	26	4.9	0.2	2	-	0.011	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	2.7	0.9	6	4.9	1.1	5	-	0.030	-
<i>kaikki UX (n=8)</i>	2.3	0.9	7	4.8	-	1	-	0.250	-

Asuinmaakunta (T5)

Asuinmaakunnalla oli tilastollisesti vakuuttava yhteys ainoastaan UE:ta opettavien opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta. Muualla kuin Uudellamaalla asuvat UE:ta opettavat opettajat (n=87) olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta (ka=3.5) kuin Uudellamaalla asuvat UE:ta opettavat opettajat (n=54, ka=3.1). Näkemysero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($F(1,141)=5.37$, $p=0.022$). Asuinmaakunta selitti UE:ta opettavien opettajien näkemysten välistä vaihtelua 4 %. Muissa opetusaineisiin jaotelluissa vastaajaryhmissä ei löytynyt tilastollisesti vakuuttavaa näkemyseroa kummankaan mallin kohdalla.

Opetuskoulujen määrä (T6)

Opetuskoulujen määrällä ei ollut tilastollisesti vakuuttavaa yhteyttä opettajien näkemyksiin kummankaan mallin koulusopivuuksista, kun verrattiin yhdessä koulussa opettavien näkemyksiä vähintään kahdessa koulussa opettavien opettajien näkemyksiin. Ne vastaajat, jotka eivät opettaneet vastaushetkellä yhdessäkään koulussa, ei otettu mukaan analyysiin.

Työkokemus (T7)

Työkokemuksella oli tilastollisesti vakuuttava yhteys ainoastaan UE:ta opettavien opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta. Yli 5 vuoden työkokemuksen omaavat UE:ta opettavat opettajat (n=117) olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta (ka=3.4) kuin enintään 5 vuoden työkokemuksen omaavat UE:ta opettavat opettajat (n=24, ka=2.8). Näkemysero oli tilastollisesti merkitsevä ($F(1,141)=7.12$, $p=0.009$) ja työkokemuksen selitysosuus näkemysten vaihteluille oli 5 %. Lisäksi UE:ta opettavilla enintään 5 vuoden työkokemus ja enintään 50-vuotisuus korreloivat keskenään kohtalaisesti.

Yhteisen katsomusaineen opetuskokemus (T8)

Sillä, että oli edes joskus urallaan opettanut kaikille yhteistä katsomusainetta, oli tilastollisesti vakuuttava yhteys UE:ta opettavien opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (taulukko 24). UE:ta opettavista opettajista ei koskaan yhteistä katsomusainetta opettaneet olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta kuin ne, jotka

olivat yhteistä katsomusainetta opettaneet edes joskus. Muuta uskontoa (kaikki UX) opettavien opettajien välillä näkemysero oli vain viitteellinen.

Taulukko 24: Yhteisen aineen opetuskokemuksen yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1)

	on kokemusta yhteisopetuksesta			ei ole kokemusta yhteisopetuksesta					
	ka	s	n	ka	s	n	F/df1	p	eta ²
<i>kaikki UE (n=138)</i>	2.9	1.0	25	3.4	1.1	113	5.14	0.025	0.036
<i>kaikki ET (n=98)</i>	2.8	1.1	15	3.2	1.1	83	1.68	0.198	0.017
<i>kaikki UO (n=27)</i>	3.3	1.7	4	4.5	0.8	23	-	0.095	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.1	1.1	9	2.2	1.5	2	-	0.582	-
<i>kaikki UX (n=7)</i>	3.3	1.3	3	5.0	0.1	4	-	0.057	-

Yhteismallin kohdalla tilastollisesti vakuuttava ero näkemysten välillä löytyi ainoastaan UO:ta opettavien vastaajaryhmässä (taulukko 25). UO:ta opettavista opettajista edes joskus yhteistä katsomusainetta opettaneet (n=4) olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta (ka=3.4) kuin ne, jotka eivät olleet koskaan sitä opettaneet (n=23, ka=1.7). Näkemysero oli tilastollisesti merkitsevä (U(27)=9.5, Z=-2.5, p=0.008). Huomioitavaa on se, että niistä UO:ta opettavista, jotka eivät olleet koskaan opettaneet yhteistä katsomusainetta, kaikki olivat vastanneet olevansa uskonnollisia. Uskonnollinen identiteettihän korreloi yhteisen katsomusaineen opetuskokemuksen kanssa melko voimakkaasti.

Taulukko 25: Yhteisen aineen opetuskokemuksen yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)

	on kokemusta yhteisopetuksesta			ei ole kokemusta yhteisopetuksesta					
	ka	s	n	ka	s	n	F/df1	p	eta ²
<i>kaikki UE (n=138)</i>	3.8	1.0	25	3.4	1.2	112	2.82	0.095	0.020
<i>kaikki ET (n=98)</i>	3.8	1.3	15	3.3	1.3	81	2.14	0.147	0.022
<i>kaikki UO (n=27)</i>	3.4	1.7	4	1.7	1.1	23	-	0.008	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.3	1.2	9	3.7	1.9	2	-	0.727	-
<i>kaikki UX (n=7)</i>	3.3	1.2	3	1.7	0.9	4	-	0.400	-

Opetusmäärä viikossa (T9)

Viikoittaisella opetusmäärällä ei ollut tilastollisesti vakuuttavaa yhteyttä opetusaineittain jaoteltujen opettajien näkemyksiin mallien koulusopivuuksista. ET:tä opettavilla opettajilla näkemysero nykymallin koulusopivuudesta oli kuitenkin viitteellinen ($F(1,99)=3.73$, $p=0.056$). ET:tä opettavista yli kolme tuntia viikossa opettavat opettajat ($n=62$) olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta ($ka=3.3$) kuin ne opettajat, jotka opettivat viikossa enintään kolme tuntia ($n=37$, $ka=2.9$). Kaksi vastaajaa ei osannut sanoa heidän opetusmäärää, joten heitä käsiteltiin tässä analyysissä poissaolevina.

Opetusaineiden määrä (T10)

Ainemäärällä oli tilastollisesti vakuuttava yhteys opettajien näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta UE:ta ja UI:ta opettavien opettajien ryhmissä (taulukko 26). Pelkästään UE:ta opettavat opettajat olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta kuin UE:n lisäksi muitakin katsomusaineita opettavat opettajat. Vastaavasti pelkästään UI:ta opettavat olivat enemmän samaa mieltä nykymallin sopivuudesta kuin UI:n lisäksi muitakin katsomusaineita opettavat opettajat ($U=27.5$, $Z=2.3$). Kuten aikaisemmin todettiin, UI:ta opettavilla yksi opetusaine korreloi uskonnollisuuden kanssa kohtalaisesti ja yli 50-vuotisuuden kanssa voimakkaasti.

Taulukko 26: Ainemäärän yhteys näkemyksiin nykymallin koulusopivuudesta (S1)

	1 opetusaine			2 tai useampi opetusaine			F/df1	p	eta ²
	ka	s	n	ka	s	n			
<i>kaikki UE (n=141)</i>	3.5	1.0	68	3.1	1.1	73	5.85	0.023	0.036
<i>kaikki ET (n=99)</i>	3.1	1.0	29	3.1	1.1	70	0.00	0.947	0.000
<i>kaikki UO (n=28)</i>	4.5	0.8	13	4.0	1.2	15	-	0.413	-
<i>kaikki UI (n=11)</i>	3.8	1.0	5	2.2	0.7	6	-	0.017	-
<i>kaikki UX (n=8)</i>	4.9	0.2	3	3.6	1.2	5	-	0.071	-

Opetusaineiden määrällä oli tilastollisesti vakuuttava yhteys opettajien näkemyksiin myös yhteismallin koulusopivuudesta (taulukko 27). Tilastollisesti vakuuttavat

näkemyserot löytyivät ET:tä ja UO:ta opettavien opettajien vastaajaryhmissä. ET:n lisäksi muitakin katsomusaineita opettavat opettajat olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta kuin pelkästään ET:tä opettavat opettajat. Vastaavasti UO:n lisäksi muitakin katsomusaineita opettavat opettajat olivat enemmän samaa mieltä yhteismallin sopivuudesta kuin pelkästään UO:ta opettavat opettajat ($U=39.5$, $Z=-2.7$).

Taulukko 27: Ainemäärän yhteys näkemyksiin yhteismallin koulusopivuudesta (S2)

	1 opetusaine			2 tai useampi opetusaine					
	ka	s	n	ka	s	n	F/df1	p	eta ²
<i>kaikki UE (N=140)</i>	3.3	1.1	67	3.6	1.3	73	1.89	0.172	0.014
<i>kaikki ET (N=97)</i>	2.9	1.2	27	3.5	1.3	70	4.34	0.040	0.044
<i>kaikki UO (N=28)</i>	1.3	0.3	13	2.7	1.5	15	-	0.006	-
<i>kaikki UI (N=11)</i>	2.8	0.7	5	3.8	1.4	6	-	0.177	-
<i>kaikki UX (N=8)</i>	1.2	0.3	3	3.4	1.4	5	-	0.286	-

Opetuskoulun oppilasmäärä (T11)

Kun verrattiin alle ja yli 300 oppilaan kouluissa opettavien opettajien näkemyksiä mallien koulusopivuuksista, tilastollisesti vakuuttavaa yhteyttä ei löytynyt mistään vastaajaryhmästä kummankaan mallin sopivuuden kohdalta. Yhteensä 26 opettajaa eivät osanneet sanoa koulun oppilasmäärää tai he eivät vastaushetkellä opettaneet missään koulussa. Näitä vastaajia käsiteltiin tässä analyysissä poissaolevina.

4.3 Näkemykset ja käsitykset nykyisestä ja tulevasta katsomusopetuksesta

Tässä alaluvussa käydään läpi katsomusaineopettajien näkemyksiä ja käsityksiä nykyisestä ja tulevasta katsomusopetuksesta ja niihin liittyvistä järjestelykysymyksistä. Alaluku on jaettu kuuteen osioon. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan opettajien näkemyksiä katsomusopetuksen tarpeellisuudesta ja tärkeydestä. Toisessa osiossa käydään läpi opettajien näkemyksiä nykymallista esitetyistä ongelmista. Kolmannessa osiossa tarkastellaan opettajien näkemyksiä katsomusopetusjärjestelyä askarruttavista asioista. Neljännessä osiossa keskitytään näkemyksiin katsomusaineille suunnitellusta tuntimäärästä ja katsomusopetuksen aloitusajankohdasta. Viidennessä osiossa tarkastellaan opettajien näkemyksiä katsomusopetuksen tulevaisuudesta ja valmiudesta opettaa kaikille yhteistä katsomusainetta. Kuudennessa osiossa tarkastellaan opettajien antamia kouluarvosanoja nykyiselle katsomusopetusmallille ja samalla käydään läpi muutaman opettajan avoimia vastauksia nykymallin hyvistä ja huonoista puolista. Kaikissa kuudessa osiossa opettajien näkemykset käydään läpi tarkastelemalla näkemyksiä joko koko tutkimusjoukossa tai opetusaineryhmittäin. Raportoinnissa näkemysten keskiarvo on pyöristetty lähimpään Likertasteikon kokonaislukuun ja nimetty asianmukaisella kuvailevalla näkemyksellä (ks. s. 42–43).

Katsomusopetuksen tarpeellisuus ja tärkeys

Analysoitaessa koko tutkimusjoukon käsityksiä (n=196) katsomusopetuksen tarpeellisuudesta (k23–k26), sekä uskonnon opetus, että ET-opetus koettiin pääasiallisesti tarpeelliseksi kaikilla koulun opetusasteilla (alakoulu, yläkoulu, lukio). Yläkoulun ja lukion katsomusopetus koettiin jopa erittäin tarpeelliseksi. Opetusaineryhmittäin tarkasteltuna vain ET-opettajat (n=29) kokivat uskonnon opetuksen alakoulussa jokseenkin tarpeettomaksi ja yläkoulussa ja lukiossa vain jokseenkin tarpeelliseksi. Loput kuusi opetusaineryhmää kokivat sekä uskonnon opetuksen että ET:n opetuksen joko tarpeelliseksi tai erittäin tarpeelliseksi.

Kun selvitettiin opettajien näkemyksiä siitä, miten tärkeäksi heidän koulunsa oppilaat kokevat katsomusaineopetuksen (k28), näkemykset vaihtelivat riippuen opetusaineryhmästä. Esimerkiksi ET-opettajat näkivät oppilaiden kokevan ET-opetuksen tärkeäksi, kun taas muiden katsomusaineiden opetukset jokseenkin tarpeettomaksi ja UX-opetuksen jopa

yhdentekeväksi. UX-opettajat puolestaan näkivät oppilaiden kokevan kaikkien eri uskontojen opetukset jopa erittäin tärkeiksi, mutta ET-opetuksen yhdentekeväksi. UI-opettajat taas näkivät oppilaiden kokevan UE-opetuksen yhdentekeväksi, mutta kaikkien muiden katsomusaineiden opetukset jokseenkin tärkeäksi tai tärkeäksi. UE-opettajat ja UE-ET-opettajat näkivät oppilaiden kokevan kaikkien katsomusaineiden opetukset jokseenkin tärkeäksi, paitsi UE-ET-opettajien kohdalla muun uskonnon (UX) opetus koettiin jokseenkin tarpeettomaksi. 2KA-opettajat puolestaan näkivät oppilaiden kokevan UE-opetuksen jokseenkin tärkeäksi ja muiden katsomusaineiden opetuksen tärkeäksi.

Nykymalliin liittyvät ongelmat

Katsomusaineopettajien näkemykset nykymallista esitetyistä ongelmista on koottu taulukkoon 28. Taulukossa on 13 ongelmakohtaa (k31.a–m), joihin opettaja on voinut esittää näkemyksensä viisiportaisella Likert-asteikolla (1=ei lainkaan ongelmallinen – 5=erittäin ongelmallinen). Taulukkoon on tummennettu ne näkemykset, jotka olivat opettajien mielestä edes jokseenkin ongelmallisia. Kuusi vastaajaa oli kommentoinut, että kysymyksen asettelu oli ollut epäselvä tai harhaanjohtava. Tämä johtui avoimien kommenttien mukaan siitä, että jotkut kohdat olisivat kyllä olleet toteutuessaan ongelmallisia, mutta vastaushetkellä niitä ei tarvinnut kokea ongelmalliseksi. Vastaajilta siis pyydettiin näkemyksiä ongelmakohtiin, jotka eivät välttämättä pitäneet heidän mielestään paikkansa. Vaikka kysymysasettelu saattoi tuntua joissain tapauksissa epäselvältä tai harhaanjohtava, loppujen lopuksi yhtään vastausta ei jouduttu poistamaan. Esimerkiksi jos joku vastaaja oli vastannut uskonnon oppituntien liiasta tunnustuksellisuudesta ”ei lainkaan ongelmallinen”, se tulkittiin niin, että vastaajan mielestä uskonnon tunnit eivät sillä hetkellä olleet niin tunnustuksellisia, että se olisi lainkaan ongelma. Kaksimielisen kysymysasettelun johdosta analyysissa pyrittiin varmistamaan, että näkemykset ovat johdonmukaisia aikaisempien vastausten kanssa.

Ongelmakohtien raportointijärjestys asetettiin sen mukaan, kuinka moni opetusaineryhmä oli pitänyt kohtaa missä määrin ongelmallisena. Raportoinnissa edettiin ongelmien suuruusjärjestyksessä, eli ensin raportoitiin ne kohdat, jotka koettiin useimmassa opetusaineryhmässä vähintään jokseenkin ongelmalliseksi.

Taulukko 28: Opettajien näkemykset nykymallista esitettyihin ongelmakohtiin (1=ei ongelmallinen – 5=ongelmallinen)

<i>nykymallista esitetyt ongelmakohdat</i>	<i>UE</i>	<i>ET</i>	<i>UO</i>	<i>UI</i>	<i>UX</i>	<i>UE-ET</i>	<i>2KA</i>	<i>N=196</i>
<i>k31.a. ev.lut. oppilailla pakollinen UE-opetus</i>	2.5	4.1	2.0	2.6	1.0	3.3	2.8	3.0
<i>k31.b. jotkut oppilaat eivät saa oman uskonnon mukaista opetusta</i>	3.4	4.0	3.6	3.5	3.3	3.7	3.6	3.6
<i>k31.c. uskonnon oppituntien liiallinen tunnustuksellisuus</i>	1.9	3.5	1.5	2.5	1.0	2.6	1.8	2.3
<i>k31.d. uskonnon oppituntien liian vähäinen tunnustuksellisuus</i>	1.6	1.4	2.6	2.0	2.0	1.3	1.7	1.6
<i>k31.e. vähemmistöuskontojen opettajien epäpätevyys</i>	4.0	3.9	3.2	3.6	3.3	4.2	3.9	4.0
<i>k31.f. opetusjärjestelyn aiheuttamat hyppytunnit</i>	3.3	3.1	3.1	3.0	2.3	3.3	3.6	3.3
<i>k31.g. opetusjärjestelyn aiheuttamat matkat</i>	3.5	3.6	3.4	3.2	2.7	3.6	3.7	3.6
<i>k31.h. puutteellinen oppimateriaali UE:ssa</i>	1.6	2.2	2.2	2.7	2.7	1.9	1.8	1.9
<i>k31.i. puutteellinen oppimateriaali pienryhmäisten uskonnoissa (UO, UI, UX)</i>	3.3	3.8	2.8	3.5	3.0	4.0	3.4	3.6
<i>k31.j.puutteellinen oppimateriaali ET:ssä</i>	3.2	3.6	3.4	2.5	3.0	4.1	3.6	3.6
<i>k31.k. aineiden välillä liian vähäinen dialogi</i>	3.4	3.2	2.4	3.4	2.7	3.9	3.4	3.4
<i>k31.l. liian suuri aineiden määrä samassa koulussa (esim. 5 eri uskontoa ja ET)</i>	2.8	2.5	1.5	1.8	1.7	3.2	2.8	2.7
<i>k31.m. joidenkin katsomuksien puuttuminen kokonaan (esim. Jehovan todistajat)</i>	2.9	2.8	2.6	2.5	2.0	3.7	2.8	3.0

UO-, UI- ja UX-opettajien epäpätevyys (k31.e) nähtiin pääosin ongelmalliseksi viidessä opetusaineryhmässä ja kahdessa ryhmässä jokseenkin ongelmalliseksi. Toisin sanoen myös pienryhmäisten uskontojen opettajat kokivat tämän kohdan vähintään jokseenkin ongelmalliseksi. Myös se, että jotkut oppilaat eivät saa oman uskonnon mukaista opetusta (k31.b), nähtiin viidessä opettajaryhmässä pääosin ongelmallisena ja kahdessa ryhmässä jokseenkin ongelmallisena. Opetusjärjestelyn aiheuttamat ylimääräiset matkat (k31.g) nähtiin vähintään jokseenkin ongelmallisina kuudessa opetusaineryhmässä ja vain yksi ryhmä ei pitänyt niitä kovin ongelmallisina (Likert-asteikolla $2.50 \leq x < 3.00$). Ne kolme opetusaineryhmää, jotka pitivät kohtaa vähiten ongelmallisena, olivat juuri ne ryhmät, jotka opettivat todennäköisimmin useammassa kuin yhdessä koulussa (UO-, UI- ja UX-opettajat). Samantapainen jaottelu oli myös kohdassa k31.j ”puutteellinen oppimateriaali ET:ssä”, jossa kuusi ryhmää näki kohdan vähintään jokseenkin ongelmallisena. Tässä kohdassa ET-opettajat itse

näkivät kohdan pääosin ongelmallisena ja ainoastaan UI-opettajat pitivät kohtaa ”ei kovin ongelmallisena”. Yhtä lailla kuusi opetusaineryhmää näki vähemmistöuskontojen (UO, UI ja UX) oppimateriaalin puutteellisuuden vähintään jokseenkin ongelmallisena ja vain yksi ryhmä ei kovin ongelmallisena. UI-opettajat kuuluivat niihin, jotka pitivät kohtaa pääosin ongelmallisena ja UO-opettajat ei kovin ongelmallisena. Myös kohta k31.f, ”opetusjärjestelyn aiheuttamat hyppytunnit”, oli kuuden opetusaineryhmän mielestä vähintään jokseenkin ongelmallinen. Tässä kohdassa UX-opettajat olivat ainoa opetusaineryhmä, joka ei pitänyt kohtaa ongelmallisena. Se, että katsomusaineiden välillä on liian vähän dialogia (k31.k), nähtiin pääosin ongelmallisena UE-ET-opettajien keskuudessa ja pääosin ei-ongelmallisena UO-opettajien keskuudessa. UX-opettajat eivät pitäneet kohtaa kovin ongelmallisena ja loput neljä ryhmää piti kohtaa jokseenkin ongelmallisena. Kohdat k31.a ”ev.lut.-oppilailla pakollinen UE-opetus” ja k31.c ”uskonnon tunnit liian tunnustuksellisia” olivat ET-opettajien mielestä pääosin ongelmallisia, mutta melkein kaikkien muiden opetusaineryhmien mielestä kumpikaan kohdista eivät olleet edes jokseenkaan ongelmallisia. Ainoa poikkeus oli UE-ET-opettajat, joiden mielestä ev.lut.-oppilaiden pakollinen UE-opetus oli jokseenkin ongelmallista. UX-opettajien mielestä kyseiset kohdat eivät olleet lainkaan ongelmallisia. Se, että osaa katsomuksista ei opeteta lainkaan, kuten esimerkiksi Jehovan todistajien katsomusta (k31.m), nähtiin UE-ET-opettajien keskuudessa jokseenkin ongelmallisena, viidessä opetusaineryhmässä ei kovin ongelmallisena ja UX-opettajien keskuudessa pääosin ei-ongelmallisena. UE-ET-opettajat näkivät jokseenkin ongelmalliseksi myös sen, että samassa koulussa katsomusaineiden määrä saattaa nousta liian korkeaksi (k31.l). Muissa ryhmissä kohtaa ei nähty jopa lainkaan ongelmallisena. UE:n oppimateriaalin puutteellisuutta (k31.h) ja uskontotuntien liian vähäistä tunnustuksellisuutta (k31.d) ei koettu edes jokseenkaan ongelmallisena missään opetusaineryhmässä.

Katsomusopetuksen järjestämiseen liittyvät haasteet ja toimintaehdotukset

Kyselylomakkeesta poimittiin kymmenen kysymystä, jotka eri tavoin käsittelivät katsomusopetuksen järjestämistä (taulukko 29). Ensimmäiset neljä kysymystä (k35.e–h) käsittelevät yhteisopetuksen haasteita ja loput kuusi kysymystä (k39.b–g) käsittelivät katsomusopetukseen sopivia toimintaehdotuksia. Kaikki kymmenen kohtaa liittyvät niihin aiheisiin, jotka ovat tuoneet katsomusopetuskeskusteluun eriäviä mielipiteitä. Kysymys k39.c päätettiin sisällyttää raporttiin, vaikka se oli suunnattu erityisesti luokanopettajille. Opettajalla oli mahdollisuus vastata jokaiseen esityskohtaan viisiportaisella Likert-asteikolla

(1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä). Kohtien näkemykset on raportoitu kysymysten esiintymisjärjestyksessä.

Taulukko 29: Opettajien näkemykset katsomusopetukseen liittyvistä kysymyksistä (1=eri mieltä – 5=samaa mieltä)

	<i>UE</i>	<i>ET</i>	<i>UO</i>	<i>UI</i>	<i>UX</i>	<i>UE-ET</i>	<i>2KA</i>	<i>N=196</i>
<i>k35.e. Yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä koulun ja vanhempien välillä</i>	3.5	3.5	4.2	4.0	5.0	3.2	3.4	3.4
<i>k35.f. Yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä oppilaiden kesken</i>	2.8	2.9	3.8	2.8	4.3	2.5	2.8	2.8
<i>k35.g. ET:n vaarana on, että yhteisaine olisi liian uskontotietopainotteinen</i>	2.7	4.1	4.2	3.0	3.3	3.0	3.3	3.2
<i>k35.h. Uskonto-oppiaineen vaarana on, että yhteisaine olisi liian ET-painotteinen</i>	3.1	2.2	4.2	3.5	4.3	2.7	3.1	2.9
<i>k39.b. Uskonnon opetus pitäisi saada olla edes jossain määrin tunnustuksellista</i>	2.1	1.7	3.6	2.4	3.3	1.6	2.5	2.1
<i>k39.c. Katsomusopetus pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista</i>	2.4	2.6	3.5	2.2	3.3	2.6	3.0	2.6
<i>k39.d. Koulujen pitäisi saada itse päättää, miten katsomusopetus niissä järjestetään</i>	1.8	1.5	1.0	1.8	1.0	1.5	1.8	1.6
<i>k39.e. Uskontoa ja ET:tä ei pitäisi saada opettaa sama henkilö</i>	1.6	2.6	2.6	2.4	3.0	1.2	1.5	1.7
<i>k39.f. Uskontojen opettaminen kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille ja kodeille</i>	1.9	3.3	1.8	4.0	2.3	1.9	1.9	2.2
<i>k39.g. Uskontoon liittyvien asioiden opetus tulisi tapahtua muiden aineiden yhteydessä</i>	1.3	2.7	1.1	1.8	1.0	1.3	1.3	1.5

Moni opetusaineryhmä oli edes jokseenkin samaa mieltä yhteisen katsomusopetuksen esitetyistä neljästä haastekohdasta. Taulukosta 29 voi nähdä, että kaikki opetusaineryhmät olivat edes jokseenkin samaa mieltä siitä, että yhteisopetus aiheuttaisi (tai aiheuttaa, jos yhteinen opetus on jo opettajalle tuttu) erimielisyyksiä koulun ja oppilaan vanhempien välillä (k35.e). Täysin samaa mieltä tästä kohdasta olivat UX-opettajat. UX-opettajat olivat UO-opettajien kanssa myös pääosin samaa mieltä siitä, että yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä oppilaiden kesken (k35.f). Muut opetusaineryhmät olivat tästä kohdasta tosin jokseenkin eri mieltä. UE-opettajia lukuun ottamatta kaikki opetusaineryhmät olivat edes jokseenkin samaa mieltä myös siitä, että ET:n vaarana olisi yhteisopetuksen liiallinen uskontotietopainotteisuus (k35.g). Pääosin samaa mieltä tästä kohdasta olivat UO- ja ET-opettajat. ET- ja UE-ET-opettajia lukuun ottamatta kaikki opetusaineryhmät olivat myös pääosin samaa mieltä siitä, että yhteisopetus olisi uskontoja miettien liian ET-painotteinen (k35.h).

Katsomusopetusjärjestelyihin liittyvistä toimintaehdotuksista opetusaineryhmät olivat puolestaan valtaosin eri mieltä. Esimerkiksi UO-opettajat olivat ainoana opetusaineryhmänä pääosin samaa mieltä siitä, että uskonnon opetus pitäisi saada olla edes jossain määrin tunnustuksellista (k39.b). UX-opettajat olivat esityksen kanssa jokseenkin samaa mieltä ja 2KA-opettajat jokseenkin eri mieltä. Loput neljä opetusaineryhmää olivat esityksen kanssa pääosin eri mieltä. UO-opettajat olivat ainoana opetusaineryhmänä pääosin samaa mieltä myös siitä, että katsomusopetus pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista (k39.c). UX-opettajat olivat tästäkin kohdasta jokseenkin samaa mieltä. Kolme opetusaineryhmää oli esityksestä jokseenkin eri mieltä ja UE- ja UI-opettajat olivat esityksestä pääosin eri mieltä. Kaikki seitsemän opetusaineryhmää olivat joko pääosin eri mieltä tai täysin eri mieltä siitä, että koulut saisivat itse päättää, miten katsomusopetus niissä järjestetään (k39.d). Esityksestä k39.e, ”uskontoa ja ET:tä ei pitäisi saada opettaa sama henkilö”, täysin eri mieltä olivat UE-ET-opettajat ja 2KA-opettajat. Pääosin eri mieltä esityksestä olivat UE- sekä UI-opettajat ja jokseenkin eri mieltä olivat ET-opettajat sekä UO-opettajat. UX-opettajat olivat esityksestä ainoana jokseenkin samaa mieltä. Pääosin samaa mieltä siitä, että uskonnon opettamisen vastuu pitäisi siirtää kouluilta kodeille (k39.f), olivat UI-opettajat. Jokseenkin samaa mieltä esityksen kanssa olivat ET-opettajat ja loput viisi opetusaineryhmää olivat esityksen kanssa pääosin eri mieltä. Yksikään seitsemästä opetusaineryhmästä ei ollut edes jokseenkaan samaa mieltä siitä, että uskontoa pitäisi opettaa muiden aineiden yhteydessä (k39.g).

Katsomusopetuksen tuntimäärä ja aloitusajankohta

Tarkastellessa katsomusopettajien näkemyksiä katsomusopetuksen nykyisestä tuntimäärästä (k40), noin puolet (49 %) koko tutkimusjoukosta oli sitä mieltä, että katsomusaineille suunniteltu tuntimäärä on liian matala. Nykyistä tuntimäärää sopivana piti 40 % opettajista ja 2 % piti tuntimäärää liian korkeana. 9 % tutkimusjoukosta ei osannut sanoa näkemystään. Opetusaineryhmittäin jaoteltuna, neljässä ryhmässä suurin osa opettajista piti nykyistä tuntimäärää liian matalana, kahdessa ryhmässä sopivana ja yhdessä näkemykset menivät tasan. Nykyistä tuntimäärää liian matalana piti yli puolet UO-opettajista (62 %), UE-ET-opettajista (55 %), 2KA-opettajista (55 %) ja UE-opettajista (50 %). Nykyistä tuntimäärää sopivana pitivät puolestaan UI-opettajista 60 % ja ET-opettajista 45 %. UX-opettajista yksi piti nykyistä tuntimäärää sopivana, yksi liian matalana ja yksi ei osannut sanoa näkemystään. Opetusasteittain jaoteltuna peruskoulussa pääasiallisesti opettavista opettajista tuntimäärää

piti sopivana 37 % ja liian matalana 57 %. Lukiossa opettavista tuntimäärän näki sopivaksi 42 % ja liian matalaksi 44 %.

Tarkastellessa katsomusaineopettajien näkemyksiä katsomusopetuksen aloitusajan kohdasta (k41), kaksi kolmasosaa (66 %) koko tutkimusjoukosta piti vuosiluokkia 1–2 katsomusopetukselle sopivimpana aloitusajankohtana ja noin neljäsosa (26 %) opettajista halusi siirtää aloituksen alakoulun myöhemmille luokille. Viiden opettajan mielestä katsomusopetukselle sopivin aloitusajankohta oli yläkoulussa ja yksi opettaja vastasi sen olevan vasta lukiossa. Neljä opettajaa ei halunnut katsomusopetusta lainkaan kouluihin ja seitsemän vastaajaa ei osannut sanoa näkemystään. Opetusaineryhmittäin jaoteltuna ET-opettajat olivat ainoa ryhmä, jonka enemmistö ei pitänyt alakoulun ensimmäisiä luokkia katsomusopetukselle sopivimpana aloitusajankohtana. Kyseistä vaihtoehtoa kuitenkin kannatti selvästi suurin osa (41 %) ET-opettajista, sillä vuosiluokkia 3–6 kannatti vain vajaa kolmannes (31 %) ja noin joka seitsemäs (14 %) ei osannut sanoa näkemystään. Kaksi opettajaa kommentoi, että kysymyksessä ei määritelty, mistä katsomusopetuksesta oli kyse.

Tulevaisuusnäköymä ja valmius yhteisopetukseen

Kyselyssä katsomusaineopettajilta tiedusteltiin mielipidettä myös siitä, tulevatko katsomusopetusjärjestelyt muuttumaan seuraavan kymmenen vuoden aikana (k39.a). Vastaaja sai esittää mielipiteensä väitteeseen ”katsomusopetusjärjestelyt tulevat muuttumaan seuraavan kymmenen vuoden aikana” viisiportaisella Likert-asteikolla (1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä). Tarkastellessa koko tutkimusjoukon vastauksia, opettajat olivat pääosin samaa mieltä siitä, että järjestelyt tulevat muuttumaan kymmenen vuoden aikana (ka=3.8). Opetusaineryhmittäin jaoteltuna ainoastaan UX-opettajat olivat eri mieltä väittämän kanssa (ka=2.0). Muut opetusaineryhmät olivat väittämän kanssa joko pääosin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä. Pääosin samaa mieltä olivat UE-ET-opettajat (ka=4.1), UE-opettajat (ka=3.8), 2KA-opettajat (ka=3.8) ja ET-opettajat (ka=3.7). Jokseenkin samaa mieltä olivat UI-opettajat (ka=3.4) ja UO-opettajat (ka=3.1).

Seuraavaksi analysoitiin katsomusaineopettajien näkemyksiä heidän valmiudestaan opettaa kaikille oppilaille yhteistä katsomusaineita. Opettajilta kysyttiin, olivatko he valmiita opettamaan kaikille oppilaille yhteistä uskontoa (k38.a), elämäkatsomustietoa (k38.b) ja ET-uskontotieto-tyylistä katsomusainetta (k38.c). Neljä vastausvaihtoehtoa olivat ”en”, ”ehkä”, ”kyllä” ja ”en osaa sanoa”. Kysymyksissä ei kuitenkaan tarkennettu, tarkoitettiinko valmiudella tämänhetkistä valmiutta, vai lisäkoulutuksen jälkeistä valmiutta.

Ensin verrattiin koko tutkimusjoukon näkemyksiä kaikissa kolmessa yhteisopetuksen vaihtoehtoissa (k38.a–c). Tässä vertailussa huomattiin, että suurempi osa opettajista koki olevansa valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa (k38c). Koko tutkimusjoukosta 56 % vastasi ”kyllä” valmiudestaan opettaa yhteistä ET-uskontotietoa. Yhteisen ET:n kohdalla (k38.b) osuus oli 49 % ja yhteisen uskonnon kohdalla (k38.a) 47 %. Jaotellussa tutkimusjoukko opetusaineryhmittäin, huomattiin, että UE-opettajista suurempi osa (68 %) koki olevansa valmiita opettamaan yhteistä uskontoa ja ET-opettajista suurempi osa (72 %) koki olevansa puolestaan valmiita opettamaan yhteistä ET:tä. UX-opettajista yksi ei osannut sanoa näkemystään ja kaksi muuta eivät kokeneet olevan valmiita opettamaan yhtäkään yhteisistä opetusvaihtoehtoista. UI-, UE-ET- ja 2KA-opettajien kohdalla, suurempi osa koki olevansa valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa. Koska myös opetusaineryhmittäin tarkasteltuna valtaosa ryhmistä kokivat olevansa valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa, seuraavaksi keskitytään hieman tarkemmin sen vaihtoehdon näkemyksiin.

Taulukko 30: Opettajien näkemykset heidän valmiudestaan opettaa kaikille yhteistä ET-uskontotietoa

valmius opettaa yhteistä ET-uskontotietoa (k38.c) f (%)	UE (n=68)	ET (n=29)	UO (n=13)	UI (n=5)	UX (n=3)	UE-ET (n=58)	2KA (n=20)	kaikki N=196
<i>ei ole</i>	4 (6)	6 (21)	7 (54)	1 (20)	2 (67)	6 (10)	6 (30)	32 (16)
<i>ehkä</i>	16 (24)	7 (24)	2 (15)	0 (0)	0 (0)	5 (9)	2 (10)	32 (16)
<i>kyllä</i>	42 (62)	11 (38)	1 (8)	1 (20)	0 (0)	44 (76)	11 (55)	110 (56)
<i>en osaa sanoa</i>	6 (9)	5 (17)	3 (23)	3 (23)	1 (33)	3 (5)	1 (5)	22 (11)

Taulukossa 30 on esitetty opetusaineryhmittäin jaoteltujen katsomusaineopettajien näkemykset heidän valmiudestaan opettaa yhteistä ET-uskontotietoa. Koko tutkimusjoukosta 22 opettajaa eivät osanneet sanoa näkemystään. Taulukosta voi havaita, että UE-opettajista 6 % ja UE-ET-opettajista noin joka kymmenes eivät kokeneet olevansa valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa. ET-opettajista ja UI-opettajista osuus oli noin viidesosa, 2KA-opettajista liki kolmasosa ja UO- ja UX-opettajista osuus oli jo yli puolet. Kun ”ehkä” ja ”kyllä” vastaukset yhdistettiin ”edes jokseenkin valmis” -vastaukseksi, UE-opettajista 85 % koki olevansa edes jokseenkin valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa. UE-ET-opettajista osuus oli 84 %, 2KA-opettajista 65 % ja ET-opettajista 62 %. UO-opettajista melkein neljäsosa (23 %) koki olevansa jokseenkin valmiita opettamaan yhteistä ET-uskontotietoa. Tarkastellessa yksityiskohtaisemmin 2KA-opettajien näkemyksiä huomattiin, että UO:ta opettavista opettajista (n=15) 60 % koki olevansa jokseenkin valmiita opettamaan

yhteistä ET-uskontotietoa. Lisäksi kolme viidestä (60 %) muuta uskontoa (UX) opettavista opettajista (n=5) vastasi ”kyllä” valmiudestaan opettaa yhteistä ET-uskontotietoa ja UI:ta opettavista opettajista (n=6) ”kyllä” vastanneiden osuus oli 83 %.

Nykyisen katsomusopetusmallin kouluarvosanat

Tässä alaluvun viimeisessä osiossa tarkastellaan katsomusaineopettajien antamia kouluarvosanoja nykyiselle katsomusopetusmallille (k34). Taulukossa 31 on esitetty arvosanojen havaintomäärät ja keskiarvot. Tarkastelu tapahtui opetusaineryhmittäin, raportoimalla numeristen arvosanojen keskiarvo, vaihteluväli ja mediaani, eli arvosanojen suurusjärjestyksessä keskimäinen luku. Arvosanojen mediaanit merkittiin taulukkoon lihavoimalla kyseisen arvosanan havaintomäärä. Lisäksi alaluvussa päätettiin raportoida ääripään arvosanoja antaneiden opettajien avoimia näkemyksiä nykymallista. Jokaisen opetusaineryhmän korkeimman arvosanan antaneilta raportoitiin heidän näkemys nykymallin parhaasta puolesta (k32) ja jokaisen opetusaineryhmän matalimman arvosanan antaneilta raportoitiin heidän näkemys nykymallin suurimmasta epäkohdasta (k33).

Taulukko 31: Opettajien antamat kouluarvosanat (4–10) nykymallista

<i>numero</i>	<i>arvosanan kuvaus</i>	<i>UE (n=68)</i>	<i>ET (n=29)</i>	<i>UO (n=11)</i>	<i>UI (n=5)</i>	<i>UX (n=3)</i>	<i>UE-ET (n=58)</i>	<i>2KA (n=20)</i>	<i>kaikki N= 196</i>
4	<i>hylätty</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
5	<i>välttävä</i>	1	0	0	0	0	1	0	2
6	<i>kohtalainen</i>	6	4	0	2	0	10	2	24
7	<i>tydyttävä</i>	6	10	1	1	1	15	6	40
8	<i>hyvä</i>	32	10	4	1	0	16	6	69
9	<i>kiitettävä</i>	21	5	6	0	2	15	3	52
10	<i>erinomainen</i>	2	0	2	1	0	1	3	9
<i>numeroiden keskiarvo</i>		8.1	7.6	8.7	7.4	8.3	7.6	8.0	7.9

Taulukosta 31 voi nähdä, että *UO-opettajien* antamien arvosanojen keskiarvo oli korkein (8.7). *UO-opettajien* antamat arvosanat vaihtelivat 7–10 välillä ja arvosanojen mediaani oli 9.0. Erinomaisen arvosanan (10) antaneet kaksi *UO-opettajaa* vastasivat avoimessa kysymyksessä nykymallin parhaaksi puoleksi sen, että vähemmistöön kuuluva oppilas saa

olla oma itsensä ja että hän saa tutustua omaan uskontoonsa, mikä tukee identiteettiä. Kysyttäessä nykymallin suurinta epäkohtaa, ainoan tyydyttävän (7) arvosanan antanut UO-opettaja vastasi, että nykymallissa dialogisuutta pitäisi edistää enemmän ja että katsomukset eivät näy tällä hetkellä tarpeeksi koulun kulttuurissa.

Toiseksi korkein arvosanojen keskiarvo (8.3) tuli kolmelta *UX-opettajalta*. Kaksi UX-opettajaa antoi nykymallille arvosanaksi 9, mutta yksi UX-opettaja antoi 7. Arvosanojen mediaani oli 9.0. Kiitettävän arvosanan (9) antaneista UX-opettajista molemmat mainitsivat nykymallin parhaaksi puoleksi oppilaiden identiteetin kasvun etenkin vähemmistöuskonnoissa. Tyydyttävän arvosanan (7) antanut UX-opettaja ei vastannut avoimeen kysymykseen, mutta hän poikkesi kahdesta muusta UX-opettajasta ainakin siten, että hän näki uskonnon opetuksen liian vähäisen tunnustuksellisuuden (31d) pääosin ongelmallisena.

UE-opettajien antamien arvosanojen keskiarvo oli kolmanneksi korkein (8.1). UE-opettajien antamat arvosanat vaihtelivat 5–10 välillä ja arvosanojen mediaani oli 8.0. Erinomaisen arvosanan (10) antaneista kahdesta UE-opettajasta toinen ei vastannut avoimeen kysymykseen ollenkaan, mutta toinen vastasi nykymallin parhaaksi puoleksi oppilaan oikeuden saada oman uskontonsa mukaista opetusta. Välttävän arvosanan (5) antanut UE-opettaja mainitsi nykymallin suurimmaksi epäkohdaksi sen, että uskontotieteen opetuksen tulisi olla sellaista, johon kaikkien oppilaiden tulisi osallistua.

Neljänneksi korkein arvosanojen keskiarvo (8.0) tuli *2KA-opettajilta*. 2KA-opettajien antamat arvosanat vaihtelivat 6–10 välillä ja arvosanojen mediaani oli 8.0. Erinomaisen arvosanan (10) antaneista kolmesta 2KA-opettajasta yksi mainitsi nykymallin parhaaksi puoleksi sen, että se takaa vähemmistöille kuuluvan ”oman uskonnon” opetuksen. Toinen opettaja kirjoitti nykymallin vastaavan parhaiten tasa-arvoista kohtelua ja uskonnonvapauslakia ja kolmas opettaja vastasi oppilaiden saavan nykymallissa huomattavasti paremmat lähtökohdat käydä dialogia eri katsomusten edustajien kanssa kuin yhteismallissa. Kohtalaisen arvosanan (6) antaneista kahdesta 2KA-opettajasta toinen ei vastannut avoimeen kysymykseen ollenkaan, mutta toinen mainitsi nykymallin suurimmaksi epäkohdaksi sen, että siinä sidotaan oppilasta yhteen katsomukseen ja samalla toisten katsomusten ymmärtäminen jätetään hyvin heikoksi.

Viidenneksi korkein arvosanojen keskiarvo (7.6) tuli *UE-ET-opettajilta*. UE-ET-opettajien antamat arvosanat vaihtelivat 5–10 välillä ja arvosanojen mediaani oli 8. Erinomaisen arvosanan (10) antanut UE-ET-opettaja mainitsi nykymallin parhaaksi puoleksi sen, että kaikki voivat valita UE:n halutessaan. Välttävän arvosanan (5) antanut UE-ET-

opettaja puolestaan mainitsi nykymallin suurimmaksi epäkohdaksi sen, että koulu, jonka tarkoituksena on yhdistää ihmisiä, erottaa ne yhden asian perusteella.

Toiseksi matalin arvosanojen keskiarvo (7.6) tuli *ET-opettajilta*. ET-opettajien antamat arvosit vaihtelivat 6–9 välillä ja arvosanojen mediaani oli 8.0. Kiitettävän (9) arvosit antaneista viidestä ET-opettajasta yksi ei vastannut avoimeen kysymykseen. Yksi opettaja mainitsi nykymallin parhaaksi puoleksi sen, että se takaa uskonnonvapauden ja vähemmistöihin kuuluvien toiveen oman uskonnon opetuksesta, mikä on erityisen tärkeää maahanmuuttajille. Yksi ET-opettaja puolestaan kirjoitti, että jokainen opiskelija saa ainakin periaatteessa oman uskonnon mukaista opetusta ja se tukee opiskelijan uskonnollisen identiteetin kehittymistä. Yksi taas koki parhaana puolena sen, että edes osa oppilaista pääsee uskonnottomaan ET:n opetukseen ja yhdelle paras puoli oli hyvin yleissivistävä ja suvaitsevä uskonnon opetus. Kohtalaisen arvosit (6) antaneista ET-opettajista yksi piti suurimpana epäkohtana tunnustuksellisuutta, yksi epätasa-arvoa, yksi ev.lut. oppilaiden pakollisuutta valita UE ja yksi ET:n samaistamista uskontoihin.

Opetusaineryhmistä matalin arvosanojen keskiarvo (7.4) tuli UI-opettajilta. UI-opettajien antamat arvosit vaihtelivat 6–10 välillä ja arvosanojen mediaani oli 7.0. Erinomaisen arvosit (10) antanut UI-opettaja piti nykymallin parhaan puolena sen tasaisuutta ja sitä, että se tukee oppilaiden omaa identiteettiä. Kohtalaisen arvosit (6) antaneista kahdesta UI-opettajasta toinen ei vastannut kysymykseen ja toisen mielestä nykymallin suurin epäkohta oli sen suuret ryhmäkoot ja liian heterogeeniset opetusryhmät. Esimerkkinä opettaja mainitsi 25 oppilaan ryhmän, jossa on erityisopetusta tarvitseva oppilas tai sellaisen opetusryhmän, missä on sekä 1.- että 6. luokkalaisia.

5 Tutkimuksen päätulokset ja tulosten tulkinta

Tässä luvussa käydään läpi tutkimuksen päätuloksia vastaamalla annettuihin tutkimuskysymyksiin. Tämän jälkeen esitetään yhteenveto kolmen aineopettajaryhmän – evankelis-luterilaisen uskonnon, elämäkatsomustiedon ja vähemmistöuskonnon opettajien – näkemysistä liittyen katsomusopetuksen järjestelyihin. Saatuja tuloksia samalla tulkitaan aikaisemman tutkimuksen ja aiheeseen liittyvän aineiston avulla (ks. luku 2.3 ja 2.4).

Miten katsomusopetus tulisi katsomusaineopettajien mielestä kouluissa järjestää?

Katsomusaineopettajat olivat pääasiallisesti sitä mieltä, että Suomen kouluissa tulisi säilyttää *nykyinen katsomusopetusmalli*. Toisaalta, merkittävä osa opettajista kannatti enemmän niitä malleja, joissa katsomusopetus annetaan kaikille oppilaille yhteisesti. Sekä *Ruotsin mallille*, *ET-mallille*, että *Kulosaaren mallille* löytyi omat kannattajaryhmät. Muut katsomusopetusmallit – *Ranskan malli*, *vapaaehtoinen nykymalli* ja *Kreikan malli* – eivät saaneet opettajilta juuri lainkaan kannatusta. Opettajien näkemykset eivät ole yllättäviä, sillä juuri *nykymallia* ja *yhteismalleja* on viime aikoina pidetty kouluihin vartenotettavimpina vaihtoehtoina (esim. Odiah 2007; Räsänen & Ubani 2009; Jonninen 2014; Ubani, Kallioniemi & Puolter 2015; Matilainen 2016).

Katsomusaineopettajien näkemykset säilyttää nykyinen malli tai siirtyä johonkin yhteisopetusta toteuttavaan malliin riippuivat siitä, minkä katsomusaineen opettajia he olivat. Taulukossa 32 on havainnollistettu ev.lut. uskonnon opettajien, elämäkatsomustiedon opettajien ja vähemmistöuskontojen opettajien kannatuksia neljästä suosituimmasta mallista. Taulukkoon on lihavoitu +/- -merkit sen mallin kohdalle, jota kyseinen opettajaryhmä kannatti eniten.

Taulukko 32: Opettajien kannattamat (+) sekä vastustamat (-) opetusmallivaihtoehdot heidän opetusaineen mukaan

	<i>ev.lut. uskonnon opettajat</i>	<i>elämäkatsomustiedon opettajat</i>	<i>vähemmistöuskonnon opettajat</i>
<i>nykymalli</i>	<i>+/-</i>	<i>+/-</i>	<i>++</i>
<i>Ruotsin malli</i>	<i>+/-</i>	<i>+/-</i>	<i>--</i>
<i>Kulosaaren malli</i>	<i>+/-</i>	<i>+/-</i>	<i>-</i>
<i>ET-malli</i>	<i>-</i>	<i>+</i>	<i>--</i>

Kuten taulukosta 32 näkee, *nykyistä mallia* suosittiin eniten vähemmistöuskonnon opettajien keskuudessa. Lähestulkoon kaikki vähemmistöuskonnon opettajat olivat sitä mieltä, että kouluissa tulisi opettaa katsomusaineita oppilaan oman uskonnon mukaisesti. Vähemmistöuskonnon opettajista ainoastaan islamin uskonnon opettajat eivät olleet yhtä yksimielisesti nykymallin kannalla. Nykymallia kannatettiin eniten myös ev.lut. uskonnon opettajien keskuudessa, mutta heistä iso osa oli myös nykymallia vastaan. Elämänkatsomustiedon opettajat olivat tässä jaottelussa ainoa opettajaryhmä, jonka mielestä nykymalli ei ollut paras tapa järjestää katsomusopetus. Iso osa elämänkatsomustiedon opettajista piti nykymallia kuitenkin hyvänä vaihtoehtona ja kannattivatkin mallia käytännössä yhtä paljon kuin ev.lut. uskonnon opettajat.

Ruotsin malli ja *Kulosaaren malli* eivät olleet suosituimpia missään mainitussa opettajaryhmässä, mutta merkittävä osa ev.lut. uskonnon opettajista ja elämänkatsomustiedon opettajista kannattivat näitä kahta mallia. Etenkin ev.lut. uskonnon opettajat, jotka opettivat myös elämänkatsomustietoa, olivat vahvasti Ruotsin mallin kannalla. Vähemmistöuskonnon opettajat eivät juurikaan kannattaneet kumpaakaan mallia, mutta Kulosaaren malli oli heidän mielestä selvästi Ruotsin mallia parempi vaihtoehto. Vähemmistöuskonnon opettajista Ruotsin mallia ja Kulosaaren mallia kannattivat eniten islamin uskonnon opettajat.

ET-malli oli suosituin malli elämänkatsomustiedon opettajien keskuudessa ja suurin osa elämänkatsomustiedon opettajista oli sitä mieltä, että kouluissa tulisi opettaa kaikille yhteistä elämänkatsomustietoa. Ev.lut. uskonnon opettajilta ET-malli ei saanut juuri ollenkaan kannatusta ja vielä vähemmän sitä kannattivat vähemmistöuskonnon opettajat.

Vähemmistöuskonnon opettajien vahva nykymallin kannatus ja vastaavasti vahva yhteismallin vastustus oli odotettua, varsinkin kun tarkastelee aiempia tutkimuksia (esim. Hyvärinen 2014; Jonninen 2014; Suomen kirkko vuosina 2012–2015), eri tahojen esille tuomia mielipiteitä kaikille yhteisestä katsomusopetuksesta, tai on seurannut aihetta mediasta (ks. esim. Valtavaara 2017; Vihavainen & Valtavaara 2017; Okulov 2017). Tämän takia onkin mielenkiintoista, että islamin uskonnon opettajien näkemykset poikkesivat muiden vähemmistöuskonnon opettajien näkemyksistä. Toki islamin uskonnon opettajien otoskoko oli tutkimuksessa hyvin pieni ja monella heistä oli aikaisempaa kokemusta yhteisopetuksesta, mutta heidän näkemyksiin olisi silti ollut mielenkiintoista saada tarkempia perusteluita. Kuten todettu, mitkään aikaisemmat tutkimukset (Rissanen 2014, Zilliacus 2014, Hadi 2015) eivät ole viitanneet siihen, että islamin opettajat kannattaisivat nykymallin lisäksi muitakin malleja. Islamin uskontoa koskevassa julkaisussa, Onniselkä jopa painottaa oman uskonnon tärkeyttä muslimille (Onniselkä 2011, 137–138). Yhtä lailla yllättävä tulos

oli, että elämäkatsomustiedon opettajien näkemykset eivät olleet linjassa aikaisemman tutkimuksen (ks. Ahonen 2014, Åhs, Poulter & Kallioniemi 2017), mediasta saadun kuvan, tai FETO ry:n lausunnon kanssa katsomusaineiden yhteisopetuksesta (ks. Lausunto FETO ry 2017). Elämäkatsomustiedon opettajien kohdalla ET-mallia tietysti voidaan pitää otollisimpana ratkaisuna, mutta tasapuolinen myötämielisyys nykymallin, Kulosaaren mallin ja Ruotsin mallin välillä voidaan pitää yllättävänä tuloksena. Etenkin Ruotsin mallin suosio viittaa siihen, elämäkatsomustiedon opettajia ei voitaisi enää yhtä yksiselitteisesti jaotella nykymallin kannattajiin. Ev.lut. uskonnon opettajien kohdalla tietynlainen kahtiajako nykymallin ja yhteismallien kannattajiin ei sen sijaan ollut yllättävä, kun tarkastelee esimerkiksi uskonnon opettajaksi opiskelevien näkemyksiä vuosilta 2011–13 (ks. Matilainen 2016). Ev.lut. uskonnon opettajien näkemyksiä tukee toisaalta myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja SUOL ry:n maltillisempi tapa puhua nykymallin puolesta (Mäkinen 2014, Viha-vainen & Valtavaara 2017). Yllättävää ei ole myöskään se, että Ruotsin mallia kannattivat etenkin ev.lut. uskontoa ja elämäkatsomustietoa opettavat opettajat, sillä heillä on käytännössä valmiit pätevyydet yhteisaineen opettamiseen.

Katsomusaineopettajien näkemykset riippuivat opetettavan katsomusaineen lisäksi myös muista taustamuuttujista. Neljä taustamuuttujaa, jotka selittivät eniten opettajien näkemysten vaihtelua mallien koulusopivuuksista, olivat *uskonnollinen identiteetti*, *ikä*, *opetusaineiden määrä* ja *kokemus opettaa yhteistä katsomusopetusta*. Taulukossa 33 on esitetty ev.lut. uskontoa opettavien, elämäkatsomustietoa opettavien ja vähemmistöuskontoja opettavien opettajien näkemyksiä nykymallin ja yhteisopetusta toteuttavan mallin koulusopivuuksista. Taulukkoa pitää tulkita niin, että kyseistä opettajaryhmää edustavat *kaikki* kyseistä ainetta opettavat opettajat (eri ryhmissä voi esiintyä samoja opettajia). Lisäksi yhteisopetusta toteuttava malli viittaa vain yleiseen ”yhteismalliin”, eikä näin ollen edusta erityisemmin Ruotsin mallia, Kulosaaren mallia tai ET-mallia. Taulukossa +/- merkit on lihavoitu sen mallin kohdalla, jota kyseiset opettajat kannattivat enemmän. Jos merkkiä ei ole lihavoitu kummankaan mallin kohdalla, malleja kannatettiin yhtä paljon.

Uskonnollinen identiteetti selitti katsomusaineopettajien näkemyksiä merkittävästi. Uskonnolliset opettajat pitivät nykymallia sopivampana kuin ei-uskonnolliset opettajat ja kannattivat nykymallia enemmän kuin yhteismallia. Vastaavasti ei-uskonnolliset opettajat pitivät yhteismallia sopivampana kuin uskonnolliset opettajat ja kannattivat yhteismallia enemmän kuin nykymallia. Poikkeuksen tekivät ainoastaan elämäkatsomustietoa opettavat opettajat, joiden näkemykset yhteismallin sopivuudesta eivät riippuneet uskonnollisesta identiteetistä.

Taulukko 33: Opettajien mielestä sopivat (+) ja ei-sopivat (-) opetusmallivaihtoehdot

		uskonnollinen identiteetti		ikä		opetusaineiden määrä		kokemus yhteisopetuksesta	
		ei-uskonnollinen	uskonnollinen	≤ 50v	yli 50v	1	2+	ei	kyllä
ev.lut. uskontoa opettavat	nykymalli	+/-	+	+/-	+	+	+/-	+	+/-
	yhteismalli	+	+/-	+	+/-	+/-	+/+	+	+
ET:tä opettavat	nykymalli	+/-	+	+/-	+	+/+	+/-	+/-	+/-
	yhteismalli	+/+	+/-	+/+	+/-	+/-	+	+/+	+/+
vähemm. uskontoa opettavat	nykymalli	-	++	+/-	++	++	+/+	+	+/+
	yhteismalli	++	-	+/-	-	-	+/-	-	+/-

Iällä oli yhtä lailla suuri selitysosuus opettajien näkemyksiin. Yli 50-vuotiaat opettajat pitivät nykymallia sopivampana kuin enintään 50-vuotiaat opettajat ja kannattivat nykymallia yhteismallia enemmän. Enintään 50-vuotiaat uskontoa opettavat opettajat puolestaan pitivät yhteismallia sopivampana kuin yli 50-vuotiaat uskontoa opettavat opettajat ja ev.lut. uskontoa opettavat kannattivat yhteismallia enemmän kuin nykymallia.

Uskonnollisuuden ja iän yhteys opettajien näkemyksiin tukevat niitä tutkimuksia, joissa tutkimusjoukkona olivat luokanopettajat (ks. Pyysiäinen 2000) tai Suomen kansalaiset (ks. Räsänen 2006; Suomen kirkko vuosina 2012–2015; Katsaukset 2016). Saadut tulokset tukevat hyvin myös SUOL ry:n puheenjohtajan antamaa kommenttia, jonka mukaan yhteisopetusta kannatetaan todennäköisimmin nuoremmalla iällä (ks. Vihavainen & Valtavaara 2017). Yhteisen katsomusopetuksen kannalta tuloksia voidaan silti pitää varsin mielenkiintoisina, sillä ne tuovat hyvin esiin ne opettajaryhmät, joissa yhteismallia kannatettaisiin enemmän kuin nykyistä mallia, eli ei-uskonnolliset sekä enintään 50-vuotiaat. Yhteismallin kannatusryhmiä miettiessä pitää kuitenkin huomioida kolme asiaa. Ensinnäkin, kyseistä kuvausta ei voida yleistää elämänskatsomustietoa opettaviin opettajiin, sillä he kannattivat yhteismallia vain hieman voimakkaammin kuin nykymallia ja heidän kannatus ei juurikaan riippunut uskonnollisuudesta eikä ikäluokasta. Toiseksi, ei-uskonnolliset katsomusaineita opettavat opettajat ovat Suomessa mitä todennäköisimmin selvässä vähemmistössä. Esimerkiksi tässä tutkimusjoukossa ei-uskonnollisia oli kaikista uskontoa opettavista reilu neljäsosa ja vähemmistöuskontoa opettavista vain noin seitsemäsosa. Kolmanneksi, vaikka enintään

50-vuotiaat uskonnon opettajat muodostaisivatkin enemmistön (tässä tutkimuksessa 61 % uskontoa opettavista opettajista olivat enintään 50-vuotiaita), saatujen tulosten perusteella vähemmistöuskontoa opettavien kohdalla nykymallia pidettäisiin sopivampana vaihtoehtona ikäluokasta riippumatta.

Opetusaineiden määrä ja yhteisen katsomusaineen opetuskokemus selittivät opettajien näkemyksiä vähemmän kuin uskonnollisuus ja ikä, mutta silti monelta osin merkittävästi. Yksi olennainen tulos oli, että pelkästään yhtä uskontoa opettavat opettajat pitivät nykymallia sopivampana kuin vähintään kahta katsomusainetta opettavat opettajat. Tämän tuloksen voi myös muotoilla tämän tutkimuksen raameissa niin, että *ev.lut. uskonnon opettajat* pitivät nykymallia sopivampana kuin *ev.lut. uskontoa opettavat opettajat* ja *vähemmistöuskonnon opettajat* pitivät nykymallia sopivampana kuin *vähemmistöuskontoa opettavat opettajat*. Lisäksi *Ev.lut. uskonnon* ja *vähemmistöuskonnon opettajat* kannattivat nykymallia enemmän kuin yhteismallia. Opetusaineiden määrä oli puolestaan yhteydessä elämänskatsomustietoa opettavien opettajien näkemyksiin yhteismallista. Toisin sanoen, *elämänskatsomustietoa opettavat opettajat* pitivät yhteismallia sopivampana kuin *elämänskatsomustiedon opettajat*. Tämä puoltaisi ajatusta siitä, että ET-mallia kannattavat elämänskatsomustiedon opettajat eivät haluaisi siirtyä mihin tahansa yhteismalliin.

Yhteisen katsomusaineen opetuskokemus puolestaan vaikutti opettajien näkemyksiin niin, että ne uskontoa opettavat opettajat, joilla ei ollut opetuskokemusta yhteisestä katsomusaineesta, pitivät nykymallia sopivampana kuin tämän opetuskokemuksen jo omaavat opettajat. Vastaavasti *ev.lut. uskontoa opettavien opettajien* kohdalla yhteisopetusta edes joskus kokeilleet pitivät yhteismallia sopivampana kuin nykymallia. Huomionarvoista on myös se, että ne vähemmistöuskontoa opettavat opettajat, jotka olivat edes joskus opettaneet yhteisainetta tai opettivat vähintään kahta katsomusainetta, pitivät yhteismallia edes jossain määrin sopivana. Tämän tuloksen yhteydessä on tosin tärkeä huomioida, että vähemmistöuskonnon opettajien keskuudessa uskonnollisuus oli vahvasti yhteydessä siihen, että yhteisopetuksesta ei ollut aiempaa kokemusta.

Opetusaineiden määrään ja yhteisopetuskokemukseen liittyvät tulokset ovat sinänsä mielenkiintoisia, sillä niistä ei löydy juurikaan aikaisempaa tutkimustietoa. Kahta tai useampaa katsomusainetta opettavien opettajien näkemyksiä voi tulkita niin, että nämä kyseiset opettajat olisivat valmiimpia yhdistämään opettamiaan luokkia/ryhmiä yhteiseen katsomusaineeseen. Syy tähän voi esimerkiksi olla se, että nämä opettajat näkevät katsomusaineiden välillä paljon yhtymäkohtia, tai että he haluavat vähentää opetusjärjestelyistä muodostuvaa

työorasitetta. Yhteisopetusta kokeilleiden opettajien näkemyksistä voi puolestaan tehdä johtopäätöksen, että kyseiset opettajat ovat jo aiemmin kannattaneet yhteismallia ja siksi ovat mahdollisuuden tullen kokeilleet yhteisopetusta. On myös mahdollista, että myönteinen opetuskokemus on kasvattanut kyseisten opettajien myönteisyyttä yhteismallia kohtaan. Kuten aikaisempi tutkimus osoitti, valtaosa yhteisopetusta jo kokeilleista yläkoulun oppilaista kannattaa Kulosaaren mallin toteuttamista muissakin kouluissa (Åhs, Poulter & Kallioniemi 2017).

Muut taustamuuttajat, jotka selittivät opettajaryhmien näkemyksiä merkittävästi (eivät korreloineet voimakkaasti jo mainittujen taustamuuttajien kanssa) olivat *pääasiallinen opetusaste ja asuinmaakunta*. Uudellamaalla asuvat ev.lut. uskontoa opettavat opettajat pitivät nykymallia vähemmän sopivana kuin muissa maakunnissa asuvat ev.lut. uskonnon opettajat. Vastaavasti pääasiallisesti lukiossa elämäkatsomustietoa opettavat opettajat pitivät nykymallia vähemmän sopivana kuin pääasiallisesti peruskoulussa elämäkatsomustietoa opettavat opettajat.

Pääkaupunkiseudulla ja sen ulkopuolella asuvien opettajien näkemyseroja on esitetty aikaisemmissakin tutkimuksissa (ks. Pyysiäinen 2000; Räsänen 2006; Matilainen 2016; Katsaukset 2017). Asiaa on kommentoinut myös SUOL ry:n puheenjohtaja arvioimalla, että yhteisopetusta kannatetaan todennäköisimmin pääkaupunkiseutua lähempänä (ks. Vihavainen & Valtavaara 2017). Vaikka oletukset pääkaupunkilaisten myönteisyydestä yhteisopetusta kohtaan pitivät tässä tutkimuksessa paikkansa ev.lut. uskontoa opettavien opettajien kohdalla, muiden opettajaryhmien kohdalla näkemyserot olivat vain viitteellisiä. Tulosten valossa voidaan silti pitää perusteltuna sitä johtopäätöstä, että pääkaupunkiseudulla, missä eri katsomusaineiden oppilasmäärät muuttuvat vuosittain ja kirkkoon kuuluvien osuus on pienempi kuin muualla, yhteisopetusta kannatettaisiin voimakkaammin.

Voidaan pitää jokseenkin yllättävänä, että elämäkatsomustietoa opettavat opettajat olivat ainoa opetusaineryhmä, joiden mallinäkemykset riippuivat heidän pääasiallisesta opetusasteesta. Yhteismallia on kuitenkin pidetty sopivana erityisesti lukioihin (esim. Odiah 2007; Vihavainen & Valtavaara 2017). Toisaalta on huomioitava, että analysointivaiheessa ei ollut mielekäästä jakaa alakoulua erilliseksi asteeksi. Tämä johti tuloksissa siihen, että perusasteen opettajien näkemyksissä painottuivat enemmän yläkouluopettajien näkemykset, jotka puolestaan saattoivat olla lähempänä lukion opettajien näkemyksiä. Tällöin tulokset tukisivat jollain tapaa aikaisempaa tutkimusta, sillä ainakin opettajaksi opiskelevat kokivat yhteisopetuksen sopivan niin yläkouluun kuin lukioon (Matilainen 2016).

Tarkastelemalla taulukkoja 32 ja 33 kokonaisvaltaisemmin, voi huomata nykymallin ja yhteismallin suosion selkeän eron; vaikka yhteismallia pidettiin sopivana ev.lut. uskontoa opettavien opettajien keskuudessa, elämäkatsomustietoa opettavien keskuudessa sopivuudesta ei oltu enää täysin varmoja ja vähemmistöuskontoa opettavien opettajien mielestä yhteismalli oli sopiva ainoastaan tietyissä opettajaryhmissä. Edes nämä tietyt opettajaryhmät eivät kuitenkaan – muutamaa ei-uskonnollista opettajaa lukuun ottamatta – pitäneet yhteismallia sopivampana kuin nykymallia. Nykymallia puolestaan pidettiin vähintään jokseenkin sopivana käytännössä kaikissa mahdollisissa opettajaryhmissä. Nykymalli ei siis välttämättä ole tällä hetkellä jokaisen katsomusaineopettajan mielestä paras vaihtoehto, mutta vain harva opettaja pitää sitä myöskään huonona ratkaisuna. Yhteismalli sen sijaan jakaa mielipiteitä enemmän ja varsinkin iso osa vähemmistöuskontoa opettavista opettajista ei pidä yhteismallia lainkaan sopivana kouluihin.

Katsomusaineopettajat olivat lisäksi sitä mieltä, että *katsomusaineiden opetus kuuluisi aloittaa* jo alakoulun ensimmäisillä luokilla. Ainoastaan elämäkatsomustiedon opettajat eivät olleet täysin yksimielisiä katsomusaineiden aloitusajankohdasta ja iso osa heistä olisi aloittanut opetuksen vasta alakoulun kolmannella luokalla tai vielä myöhemmin. Elämäkatsomustiedon opettajien näkemykset vastasivat hyvin Eero Salmenkiven Niin & Näin lehdessä esittämää katsomusopetuksen järjestelyehdotusta, jonka mukaan katsomusaineet voisivat erkaantua omiksi aineikseen vasta luokilla 2–6 (ks. Salmenkivi 2013). Uskonnon opettajien näkemykset eivät puolestaan poikenneet esimerkiksi luokanopettajien näkemyksistä (ks. Pyysiäinen 2000).

Katsomusaineille säädetty *tuntimäärä*, joka oli kyselyn hetkellä peruskouluissa 10 vuosiviikkotuntia ja lukiossa kaksi pakollista ja neljä valinnaista kurssia, jakoi opettajien mielipiteet pääosin kahteen ryhmään. Toinen ryhmä piti säädettyä tuntimäärää sopivana, kun taas toinen ryhmä piti sitä liian matalana. Opetusaineryhmä, josta suurin osa piti tuntimäärää liian matalana, olivat ortodoksisen uskonnon opettajat (62 % opettajista). Myös lukiossa opettavat opettajat pitivät tuntimäärää todennäköisemmin liian matalana. Tulokset eivät sinänsä ole yllättäviä, sillä opettajat tietysti tarvitsevat riittävästi työtunteja ja uusin tuntijakouudistus vähensi vähimmäistuntimäärää sekä peruskoulussa että lukiossa. Lisäksi ennen tuntijakouudistusta 69 % ortodoksisen uskonnon opettajista toivoi, ettei tuntimäärä vähennettäisi (Jonninen 2014). Lukion katsomusaineisiin liittyvää tuntijakoa ovat myös arvostelleet ainakin SUOL ry (Lausunto SUOL ry 2014) ja Suomen ev.lut. Kirkko (Mäkinen 2014).

Mitä asioita katsomusaineopettajat pitävät nykymallissa ongelmallisena?

Katsomusaineopettajat pitivät joitain nykymallista esitettyjä ongelmakohtia enemmän tai vähemmän ongelmallisina. Alla kohdat on jaoteltu sen mukaan, missä opetusaineryhmässä pidettiin mitään asiaa *edes jokseenkin ongelmallisena*. Jokaisen kohdan jälkeen on listattu tutkimuksia, joissa kyseinen ongelmakohta on esitetty. Asiat on listattu järjestyksessä eniten ongelmallisesta vähiten ongelmalliseen.

Kaikki opetusaineryhmät

- *vähemmistöuskontojen opettajien epäpätevyys*
(Pyysiäinen 2000; Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 465; Hadi 2015; Matilainen 2016)
- *jotkut oppilaat eivät saa oman uskonnon mukaista opetusta*
(Jonninen 2014)

Melkein kaikki opetusaineryhmät (ei kaikki vähemmistöuskonnon opettajat)

- *puutteellinen oppimateriaali vähemmistöuskonnoissa ja elämänkatsomustiedossa*
(Pyysiäinen 2000; Zilliacus 2014; Hadi 2015)
- *opetusjärjestelyiden aiheuttamat matkat*
(Hadi 2015)
- *katsomusten välillä liian vähän dialogia*
(Matilainen 2016)
- *opetusjärjestelyn aiheuttamat hyppytunnit*
(Hyvärinen 2014; Hadi 2015)

Elämänkatsomustietoa opettavat opettajat

- *ev.lut. kirkkoon kuuluvilla oppilailla pakollinen ev.lut. uskonnon opetus*
(Ahonen 2014, Merenmies 2017)
- *joidenkin katsomuksia ei opeteta lainkaan kouluissa (esim. Jehovan todistajat)*
(Sakaranaho & Salmenkivi 2009, 456)
- *samassa koulussa eri katsomusaineiden määrä voi olla liian suuri*
(Vahtera & Kuukka 2007, 126–127)
- *uskonnon oppituntien liiallinen tunnustuksellisuus*
(Pyysiäinen 2000; Matilainen 2016)

Ei yksikään opetusaineryhmä

- *puutteellinen oppimateriaali ev.lut. uskonnossa*
(ei lähteitä)
- *uskonnon oppituntien liian vähäinen tunnustuksellisuus*
(ei lähteitä)

Jaottelusta näkee, että kaikki asiat, joita pidettiin nykyisessä katsomusopetuksessa edes jokseenkin ongelmallisina, on jo jollain tavalla esitetty aikaisemmissa tutkimuksissa. Opetusaineryhmien välillä toki löytyi näkemyseroja, mutta mikään näkemysero ei juurikaan ollut ristiriidassa aikaisempien tutkimusten tai tässä tutkimuksessa saatujen tutkimustulosten kanssa.

Mitä haasteita katsomusaineopettajat näkevät yhteisessä katsomusopetuksessa?

Osa katsomusaineopettajista oli samaa mieltä kaikista neljästä heille esitetystä yhteisopetuksen haasteesta. Alla haasteet on jaoteltu sen mukaan, missä opetusaineryhmässä niistä oltiin edes jokseenkin samaa mieltä. Jokaisen kohdan jälkeen on listattu tutkimuksia, joissa yhteisopetuksen haaste on esitetty. Haasteet on listattu järjestyksessä näkemysten mukaan aloittaen niistä asioista, joista oltiin eniten samaa mieltä.

Kaikki opetusaineryhmät

- *yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä koulun ja vanhempien välillä*
(Matilainen 2016)
- *elämänkatsomustiedon vaarana on, että yhteisaineesta tulisi liian uskontotietopainotteinen*
(Åhs, Poulter & Kallioniemi 2016)

Pääasiallisesti kaikki opetusaineryhmät (ei elämänkatsomustietoa opettavat)

- *uskonto-oppiaineen vaarana on, että yhteisaine olisi liian ET-painotteinen*
(Åhs, Poulter & Kallioniemi 2016)

Vähemmistöuskonnon opettajat (ei islamin uskonnon opettajat)

- *Yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä oppilaiden kesken*
(ei lähteitä)

Jaottelun mukaan ainoa poikkeava tulos olisi vähemmistöuskonnon opettajien näkemys siitä, että yhteisopetus aiheuttaisi erimielisyyksiä oppilaiden kesken. Tämän väitteen tukemiseen ei ainakaan löytynyt mitään aikaisempaa tutkimusta. Koska tutkimuksessa vähemmistöuskonnon opettajilla ei juurikaan ollut aikaisempaa kokemusta yhteisopetuksesta (ks. s.37), ehkä heidän näkemykset johtuivat epävarmuudesta yhteisopetusta kohtaan. Tällöin haasteiksi voitiin nähdä myös sellaisia asioita, jotka eivät todellisessa kouluympäristössä välttämättä toteutuisikaan.

Miten tarpeelliseksi ja tärkeäksi katsomusaineopettajat kokevat katsomusopetuksen ja minkä kouluarvosanan he antavat nykyiselle katsomusopetukselle?

Katsomusaineopettajat näkivät uskonnon opetuksen ja elämänskatsomustiedon opetuksen tarpeelliseksi kaikilla opetusasteilla, etenkin yläkoulussa ja lukiossa. Ainoastaan elämänskatsomustiedon opettajat näkivät uskonnon opetuksen alakoulussa jokseenkin tarpeettomaksi. Nämä tulokset mukailevat tutkimuksessa aiemmin saatuja tuloksia opettajien näkemyksistä katsomusopetuksen aloitusajankohdasta (ks. s. 92). Opettajien näkemykset on silti hyvä huomioida ainakin elämänskatsomustiedon ja lukioasteen katsomusopetuksen tarpeellisuutta ajatellen, sillä aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet selvittämään näkemyksiä vain uskonto-oppiaineen tarpeellisuudesta peruskouluissa (esim. Pyysiäinen 2000; Räsänen 2006; Manninen 2013; Ubani, Kallioniemi & Poulter 2015).

Kysyttäessä katsomusaineopettajien näkemyksiä oppilaittensa kokemuksista, ev.lut. uskonnon opettajat näkivät, että oppilaat pitävät omaa katsomusainettaan vain jokseenkin tärkeänä, vähemmistöuskonnon opettajat, jotka opettivat vähintään kahta katsomusainetta, näkivät oppilaiden pitävän omaa katsomusainettaan – ev.lut. uskonto pois lukien – pääosin tärkeänä ja muut katsomusaineopettajat näkivät oppilaiden pitävän tärkeämpinä juuri niitä katsomusaineita, joita opettajat itse opettivat. Opettajien näkemysten ollessa hyvin vaihtelevia ja ristiriidassa keskenään, tuloksista oli vaikea saada yhtenäistä tulkintaa. Opettajat vaikuttivat olevan samaa mieltä ainoastaan siitä, että ev.lut. uskonnon oppilaat eivät pidä ev.lut. uskontoa erityisen tärkeänä oppiaineena ja että kaikki oppilaat pitävät omaa katsomusainettaan tärkeänä edes jossain määrin. Tällä tavalla tulkitut tulokset eivät poikkea aikaisemmista tutkimuksista, joissa oppilailta kysyttiin heidän mielipidettä katsomusaineiden tärkeydestä (ks. Rusama 2002; Majaneva 2013; Koskinen 2013).

Katsomusaineopettajien nykyiselle katsomusopetukselle antama kouluarvosanan keskiarvo oli hyvä (8), vaihdellen opetusaineryhmästä riippuen tyydyttävän (7) ja kiitettävän (9) välillä. Opetusaineryhmien antamat kouluarvosanat vastasivat hyvin heidän näkemyksiään nykymallin säilyttämisestä sekä sen sopivuudesta kouluihin.

Muuttuvatko katsomusaineopettajien mielestä katsomusaineiden opetusjärjestelyt tulevaisuudessa ja ovatko he mielestään valmiita opettamaan kaikille yhteistä katsomusopetusta?

Katsomusaineopettajat olivat pääasiallisesti sitä mieltä, että opetusjärjestelyt tulevat muuttumaan seuraavan kymmenen vuoden aikana, eli vuoteen 2028 mennessä. Vähiten tätä mieltä olivat vähemmistöuskonnon opettajat, mutta hekin olivat asiasta jokseenkin samaa mieltä. Vaikka kysymyksestä ei selvinnyt, minkälaisesta järjestelymuutoksesta olisi kyse, vastausten perusteella moni opettaja taisi ymmärtää sen viittaavaan yhteisopetukseen siirtymiseen. Vaikuttaisi siis siltä, että valtaosalle opettajista tämä muutos näyttäytyy – kuten Odiahin (2007) tutkimuksessa – joko ”valitettavan väistämättömänä” tai ”toivottavana päämääränä”.

Kysyttäessä katsomusaineopettajien valmiutta opettaa katsomusaineita yhteisesti, yli puolet katsomusaineopettajista koki olevansa valmis opettamaan katsomusainetta, jossa elämäkatsomustiedon ja uskonnon oppiaineet yhdistettäisiin. Eniten valmiita tällaiseen yhteisopetukseen olivat ev.lut. uskontoa opettavat opettajat ja vähiten valmiita – islamin uskonnon opettajia lukuun ottamatta – vähemmistöuskonnon opettajat. Kaiken kaikkiaan noin kuudesosa katsomusaineopettajista ei kokenut olevansa lainkaan valmis opettamaan kyseistä yhteisainetta ja vähemmistöuskontoa opettavista opettajista osuus oli selvästi alle puolet. Vaikka tulokset viittaavat vahvasti siihen, että valmiutta esiintyy todennäköisimmin niillä opettajilla, jotka kannattavat muutenkin yhteismalleja ja joilla olisi hyvät lähtökohdat yhteisopetukseen, elämäkatsomustiedon ja vähemmistöuskonnon opettajien puolittainen myönteisyys oli silti yllättävä. Ottaen siis huomioon, että ortodoksisen uskonnon opettajat olivat täysin eri mieltä Ruotsin malliin tai ET-malliin siirtymisestä ja lisäksi pääosin eri mieltä Kulosaaren malliin siirtymisestä. Opettajien valmiuksia opettaa tulevaisuudessa yhteistä katsomusainetta ei ole kuitenkaan aikaisemmin selvitetty, joten mitään vertailukohdetta saatuihin tuloksiin ei tällä hetkellä ole. Siksi, vaikka tutkimusjoukon pieni koko mahdollistaa vain viitteellisiä tuloksia, tulevien katsomusopetusjärjestelyiden näkökulmasta tulosta voidaan pitää varsin merkittävänä.

Lopuksi esitetään vielä lyhyt *yhteenvedo kaikista katsomusaineopettajien näkemyksistä*. Ensin esitetään evankelis-luterilaisen uskonnon opettajien näkemyksiä, sitten elämäntiedon opettajien näkemyksiä ja lopuksi vielä vähemmistöuskonnon opettajien näkemyksiä. Opettajien ”muuta esille tulleita (katsomusopetuksen järjestämiseen liittyviä) näkemyksiä”, joita ei ole vielä käsitelty tässä luvussa, tarkastellaan lyhyesti yhteenvedojen jälkeen.

Ev.lut. uskonnon opettajat (taulukko 34) pitivät katsomusopetusta erittäin tarpeellisena kaikilla opetusasteilla ja näkivät, että oppilaat pitävät kaikkia katsomusaineita jokseenkin tärkeinä. Sopivana katsomusopetuksen aloitusajankohtana ev.lut. uskonnon opettajat pitivät alakoulun ensimmäisiä luokkia, vaikka pieni osa opettajista oli sitä mieltä, että katsomusopetus tulisi aloittaa vasta alakoulun myöhemmillä luokilla. Nykyistä katsomusaineiden tuntimäärää pidettiin pääosin joko liian matalana tai sopivana.

Ev.lut. uskonnon opettajat eivät olleet täysin yksimielisiä siitä, mikä opetusmalli sopisi kouluihin parhaiten. Eniten opettajat kannattivat nykymallin säilyttämistä, mutta miltei yhtä hyvä vaihtoehto oli heidän mielestään myös Ruotsin malliin tai Kulosaaren malliin siirtyminen. ET-malli ei saanut opettajilta juurikaan kannatusta. Nykymallia kannattivat etenkin uskonnolliset ja yli 50-vuotiaat opettajat.

Ev.lut. uskonnon opettajat olivat samaa mieltä siitä, että katsomusopetusjärjestelyt tulevat muuttamaan seuraavan kymmenen vuoden aikana ja valtaosa opettajista koki olevansa valmis opettamaan kaikille yhteistä katsomusainetta.

Taulukko 34: *Ev.lut. uskonnon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä*

	<i>ev.lut. uskonnon opettajien näkemykset</i>
<i>opetuksen tarpeellisuus</i>	erittäin tarpeellinen kaikilla opetusasteilla
<i>opetuksen tärkeys oppilaan mielestä</i>	jokseenkin tärkeä
<i>opetuksen aloitusajankohta</i>	alakoulun 1.–2. luokka (3.–6. luokka)
<i>opetuksen määrä (10vvk, 2+4 kurssia)</i>	liian matala/ sopiva
<i>suosituin mallivaihtoehto</i>	nykymalli (Ruotsin malli, Kulosaaren malli)
<i>tulevaisuusnäkemys</i>	samaa mieltä, että järjestelyt muuttuvat 10 vuoden aikana
<i>valmius yhteisopetukseen</i>	kyllä (ehkä)
<i>muut esille tulleet näkemykset</i>	-

Elämäkatsomustiedon opettajat (taulukko 35) pitivät elämäkatsomustietoa tarpeellisempaa kuin uskontoa kaikilla opetusasteilla. Elämäkatsomustiedon opettajat myös näkivät, että oppilaat pitävät elämäkatsomustietoa tärkeänä, mutta uskontoa jokseenkin yhdentekevänä. Sopivana katsomusopetuksen aloitusajankohtana opettajat pitivät alakoulua, mutta tarkempi luokka-aste jakoi opettajien mielipiteet. Nykyistä katsomusaineiden tuntimäärää pidettiin pääosin joko sopivana tai liian matalana.

Elämäkatsomustiedon opettajien mielestä kouluissa tulisi siirtyä ET-malliin. Nykymallia, Kulosaaren mallia ja Ruotsin mallia ei täysin tyrmätty, mutta niiden kannatus oli ET-mallia selvästi vähäisempi. Ruotsin mallia kannattivat etenkin ne opettajat, jotka opettivat alle 300 oppilaan kouluissa.

Opettajat olivat samaa mieltä siitä, että katsomusopetusjärjestelyt tulevat muuttamaan seuraavan kymmenen vuoden aikana ja valtaosa opettajista koki olevansa valmis opettamaan kaikille yhteistä katsomusainetta.

Lisäksi elämäkatsomustiedon opettajat olivat jokseenkin samaa mieltä siitä, että uskontoon liittyvien asioiden opetus kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille ja kodeille.

Taulukko 35: Elämäkatsomustiedon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä

	<i>elämäkatsomustiedon opettajien näkemykset</i>
<i>opetuksen tarpeellisuus</i>	- elämäkatsomustieto erittäin tarpeellinen kaikilla opetusasteilla - uskonto jokseenkin tarpeellinen alakoulussa, paitsi 1.–2. luokilla - uskonto tarpeellinen yläkoulussa ja lukiossa
<i>opetuksen tärkeys oppilaan mielestä</i>	- elämäkatsomustiedon opetus pääosin tärkeä - uskonnon opetus jokseenkin yhdentekevä
<i>opetuksen aloitusajankohta</i>	alakoulun 1.–2. tai 3.–6. luokka
<i>opetuksen määrä (10vvk, 2+4 kurssia)</i>	sopiva/liian matala
<i>suosituin mallivaihtoehto</i>	ET-malli (Kulosaaren malli, nykymalli, Ruotsin malli)
<i>tulevaisuusnäkemys</i>	samaa mieltä, että järjestelyt muuttuvat 10 vuoden aikana
<i>valmius yhteisopetukseen</i>	kyllä (ehkä, ei)
<i>muut esille tulleet näkemykset</i>	- uskontojen opettaminen kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille (Pyysiäinen 2000, Suomen kirkko vuosina 2012–2015)

Vähemmistöuskonnon opettajat (taulukko 36) pitivät kaikkia katsomusaineita erittäin tarpeellisina kaikilla opetusasteilla. Vähemmistöuskonnon opettajat myös näkivät, että oppilaat pitävät kaikkia katsomusaineita – ev.lut. uskontoa lukuun ottamatta – pääosin tärkeänä. Sopivana aloitusajankohtana vähemmistöuskonnon opettajat pitivät alakoulun ensimmäisiä luokkia. Nykyistä katsomusaineiden tuntimäärää pidettiin pääosin joko liian matalana tai sopivana.

Vähemmistöuskonnon opettajien mielestä kouluissa tulisi säilyttää nykymalli. Yhteismalleja ei juurikaan kannatettu, paitsi islamin uskonnon opettajien keskuudessa.

Opettajat olivat jokseenkin samaa mieltä siitä, että katsomusopetusjärjestelyt tulevat muuttamaan seuraavan kymmenen vuoden aikana, mutta valtaosa opettajista ei kokenut olevansa valmis opettamaan kaikille yhteistä katsomusainetta.

Muista katsomusopetusjärjestelyihin liittyvistä asioista vähemmistöuskonnon opettajat – islamin uskonnon opettajia lukuun ottamatta – olivat jokseenkin samaa mieltä siitä, että uskonnon opetus pitäisi olla edes jossain määrin tunnustuksellista ja että katsomusopetus pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista. Lisäksi islamin uskonnon opettajat olivat elämäntutkimustiedon opettajien kanssa samaa mieltä siitä, että uskontojen opettaminen kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille ja kodeille.

Taulukko 36: Vähemmistöuskonnon opettajien näkemykset opetusjärjestelyistä

	<i>vähemmistöuskonnon opettajien näkemykset</i>
<i>opetuksen tarpeellisuus</i>	erittäin tarpeellinen kaikilla opetusasteilla
<i>opetuksen tärkeys oppilaan mielestä</i>	- ev.lut. uskonto jokseenkin yhdentekevä - muut katsomusaineet pääosin tärkeitä
<i>opetuksen aloitusajankohta</i>	alakoulun 1.–2. luokka
<i>opetuksen määrä (10vvk, 2+4 kurssia)</i>	liian matala/ sopiva
<i>suosituin mallivaihtoehto</i>	nykymalli (Kulosaaren malli)
<i>tulevaisuusnäkemys</i>	jokseenkin samaa mieltä, että järjestelyt muuttuvat 10 vuoden aikana
<i>valmius yhteisopetukseen</i>	ei (kyllä, ei osaa sanoa)
<i>muut esille tulleet näkemykset</i>	- uskonnon opetus pitäisi olla edes jossain määrin tunnustuksellista (Räsänen 2006, Sakaranaho 2006) - katsomusopetus pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista (ei lähteitä) - uskontojen opettaminen kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille (Pyysiäinen 2000, Suomen kirkko vuosina 2012–2015)

Opetusaineryhmien näkemyksistä tehtyjen yhteenvetojen perusteella voi huomata, että ainoa ”muu esille tullut näkemys”, jota voisi aikaisempia tutkimuksia ajatellen pitää merkittävänä, oli vähemmistöuskonnon opettajien näkemys siitä, että katsomusopetus pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista. Tämä näkemys, josta vähemmistöuskonnon opettajat – islamin uskonnon opettajia lukuun ottamatta – olivat jokseenkin samaa mieltä, ei ole tullut esille aikaisemmissa tutkimuksissa (tai julkaisuissa). Siksi onkin mielenkiintoista, että osa vähemmistöuskonnon opettajista kannatti kyseistä uskonnonvapauteen liittyvää menettelyä ja vastaavasti muut katsomusaineopettajat eivät kyseistä menettelyä kannattaneet. Taustalla ehkä voi olla vähemmistöuskonnon opettajien huoli siitä, että jotkut luokanopettajat laiminlöisivät sellaisia katsomusaineita, jotka eivät uskonnollisista syistä motivoi heitä tai joista heillä ei ole riittävää tietotaitoa. Tutkimusjoukon luokanopettajat (n=16) olivat itse jokseenkin eri mieltä kyseisestä opetuksen vapaaehtoisuudesta.

6 Pohdinta

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin suomalaisten katsomusaineopettajien näkemyksiä katsomusopetuksesta. Ensisijaisena tavoitteena oli selvittää, minkä mallin mukaan opettajat toteuttaisivat katsomusopetuksen Suomen kouluissa. Tutkimusta varten laadittiin moniosainen kyselylomake, johon vastasi 196 eri opetusasteilla katsomusaineita opettavaa opettajaa.

Tutkimustulosten mukaan Suomen nykyinen katsomusopetusmalli, eli *nykymalli*, oli keväällä 2017 suosituin malli katsomusaineopettajien keskuudessa. Etenkin vähemmistöuskonnon opettajat kannattivat *nykymallia*. *Ruotsin malli* ja ympäri Suomea jalansijaa saanut *Kulosaaren malli* olivat myös varsin suosittuja malleja, mutta enimmäkseen alle 50-vuotiaiden ja ev.lut. uskontoa opettavien opettajien keskuudessa. *Kaikille yhteinen elämänskatsomustieto* puolestaan sai kannatusta käytännössä vain elämänskatsomustiedon opettajilta. *Nykymallia* pitivät sopivana todennäköisimmin uskonnolliset, yli 50-vuotiaat, ei yhteisopetuskokemusta omaavat, vain yhtä katsomusainetta opettavat, muualla kuin Uudellamaalla asuvat, sekä pääasiallisesti peruskoulussa opettavat opettajat. *Yhteismallia* pitivät puolestaan sopivana todennäköisimmin enintään 50-vuotiaat, ei-uskonnolliset, vähintään kahta katsomusainetta opettavat ja yhteisopetuskokemusta omaavat opettajat.

Tulosten mukaan näyttää siis siltä, että Perusopetus 2020 -työryhmän perustelu nyky-mallin säilyttämiselle ala- ja yläkouluissa osoittautui oikeaksi – *nykymalli* sai 2010-luvun puolivälin jälkeen edelleen laajaa kannatusta valtaosalta uskonnon opettajia (ja elämänskatsomustiedon opettajia). Seuraavan raportin työryhmän kannattanee kuitenkin huomioda, että laaja *nykymallin* kannatus saattaa muutaman vuoden kuluttua muuttua yhtä laajaksi tai jopa laajemmaksi *yhteismallin* kannatukseksi. Tulokset viittaavat siihen, että tuleva katsomusaineopettajien sukupolvi on edeltäjänsä paljon avoimempi dialogiselle yhteisopetukselle. Vanhempien opettajien siirtyessä eläkkeelle ja suomalaisten maallistuessa yhä enemmän, mallien kannatustilanne voi muutaman vuoden päästä näyttää eriltä kuin keväällä 2017. Lisäksi on huomioitava, että mitä useampaan kouluun Kulosaaren malli leviää, sitä todennäköisemmin opettajat alkavat sitä myös suosia. *Nykymalli* ei myöskään ole opettajien mielestä täysin ongelmaton malli ja jos *nykymallin* ongelmakohtiin ei puututa ajoissa, *nykymallin* suosio voi laskea vielä lisää.

On kuitenkin selvää, että jos Suomessa päätettäisiin siirtyä tulevaisuudessa johonkin yhteismalliin, olisi se sitten *Ruotsin malli*, *ET-malli* tai *Kulosaaren malli*, etenkin vähemmistöuskonnon opettajat ovat päätöstä vastaan. Tätä väitettä tukevat niin tämän tutkimuksen

tulokset, kuin myös kaikki aikaisemmat tutkimukset, kannanotot ja lausunnot, mitä viime vuosina on julkaistu. On täysin ymmärrettävää, että vähemmistöuskonnon opettajan matka yhteisen katsomusaineen opettajaksi on paljon haastavampi, kuin ev.lut. uskonnon tai elämänsä katsomustiedon opettajan.

Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että kaikki vähemmistöuskonnon opettajat eivät ajattele samalla tavalla, ja löytyy myös niitä vähemmistöuskonnon opettajia, joiden mielestä (ainakin osittainen) yhteisopetus voisi olla hyvä vaihtoehto kouluihin. Nämä opettajat ovat todennäköisimmin niitä opettajia, jotka opettavat tai ovat aiemmin opettaneet muitakin katsomusaineita ja joilla on aikaisempi kokemus yhteisen katsomusaineen opetuksesta. Islamin uskonnon opettajien näkemykset tuloksissa myös osoittavat, että yhtä lailla vain yhtä uskontoa opettava opettaja voi nähdä yhteismallin varteenotettavana vaihtoehtona. Lisäksi vähemmistöuskonnon opettajista ”vain” noin puolet koki, että ei olisi valmis opettamaan kaikille yhteistä ET-uskontotietoa. Määrä ei tietysti ole järin korkea, mutta antaa merkkiä siitä, että muutokseen voidaan sopeutua, etenkin jos on pakko.

Jos siis oletetaan, että Suomessa siirrytään joskus tulevaisuudessa yhteismalliin, olennaista olisi tietysti päättää, olisiko kyseinen yhteismalli enemmän Ruotsin mallin, ET-mallin, tai Kulosaarin mallin kaltainen. Tarkastelemalla opettajien näkemyksiä voi päätellä, että ainoat varteenotettavat vaihtoehdot olisivat joko Ruotsin mallin kaltainen katsomusopetus tai Kulosaaren mallin kaltainen katsomusopetus – uskonnon opetushan nähtiin tarpeellisenä kaikilla opetusasteilla ja ET-mallia kannattivat käytännössä vain elämänsä katsomustiedon opettajat. Kahdesta vaihtoehdosta Ruotsin mallilla oli enemmän kannattajia, mutta toisaalta myös enemmän vastustajia. Kulosaaren malli oli puolestaan tasaisen suosittu, vaikka ei saanut yhdeltäkään opettajaryhmältä eniten kannatusta (paitsi viideltä ”muuta” pienryhmäistä uskontoa opettavalta opettajalta, jotka opettivat myös muita katsomusaineita). Silti on oletettavaa, että jos katsomusaineopettajia pyydetäisiin valitsemaan näiden kahden mallin välillä, Kulosaaren malli saisi enemmän ääniä. Jo pelkästään sillä perusteella, että kaikki vähemmistöuskonnon opettajat valitsivat kahdesta epämiellyttävästä vaihtoehdosta mieluummin sen vähemmän epämiellyttävän.

Kulosaaren mallilla vaikuttaisi joka tapauksessa olevan vielä jonkin verran matkaa siihen, että se olisi katsomusaineopettajien keskuudessa yhtä suosittu kuin nykymalli. Siksi Kulosaaren mallista pitäisi tehdä lisää tutkimusta ja tarkastella esimerkiksi sitä, minkälaisia oppimisvaikutuksia sillä on. Myöhemmin olisi mielenkiintoista tutkia opettajien näkemyksiä uudestaan ja selvittää, ovatko mallien kannatukset muuttuneet.

LÄHTEET

- Aalto, M. 2015. Nämä helsinkiläisopettajat haluavat uskonnot ja ET:n yhteen – miksi?. Hs.fi/kaupunki 15.12.2015. Viitattu 28.10.2017 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002886513.html>
- Ahonen, P. 2014. Miksi vanhempi valitsee elämänkatsomustiedon lapsensa katsomusaineeksi. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43396/URN:NBN:fi:ju-201405131707.pdf?sequence=1>
- Aikonen, R. 1997. Ortodoksisen uskonnon opetus koulussa. Selvitys ortodoksista uskontoa opettavista opettajista ja opetustyöstä lukuvuonna 1993–94. Helsinki: Opetushallitus.
- Alberts, W. 2007. Integrative religious education in Europe. A study-of-religions approach. Berlin: De Gruyter.
- Bråten, O.M.H. 2014. Are oranges the only fruit? A discussion of Comparative Studies in Religious Education in relation to the plural nature of the field internationally. Teoksessa Rothgangel, M., Skeie, G. & Jäggle, M. Religious Education at schools in Europe: Part 3: Northern Europe. Göttingen: Vienna University Press, 19–43.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. 2007. Research Methods in Education. 3. painos. New York: Routledge.
- FETO ry:n jäsenmäärät 2017. Sähköposti. FETO ry:n jäsensihteeri Antti Kajas. 8/2017. Tulostettu 1.9.2017
- Hadi, N. 2015. Islamin uskonnon opettajien kokemat haasteet suomalaisessa uskonnonopetuksessa. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa [https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/117675/GRADU Usk ope haasteet pdf.pdf?sequence=2](https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/117675/GRADU%20Usk%20ope%20haasteet%20pdf.pdf?sequence=2)
- Hattunen, M. 2015. Oman uskonnon opetus vaarassa?. Ort.fi/uutishuone 19.10.2015. Viitattu 28.10.2017 <https://www.ort.fi/uutishuone/2015-10-19/oman-uskonnon-opetus-vaarassa>
- Helsingin ortodoksisen seurakunnan kannanotto 2015. Helsingin ortodoksinen seurakunnan kannanotto perjantaina 13.8.2015. Viitattu 28.10.2017. Saatavissa <https://www.ort.fi/uutishuone/2015-08-17/yhteinen-katsomusopetus-ei-saa-kannattusta>
- Hokkanen, P. 2015. Uskonnonvapaus monikulttuuristuvassa koulussa. Acta Wasaensia 307. Vaasan yliopisto. Saatavissa http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-553-4.pdf

- Hyvärinen, E. 2014. Vanhempien käsityksiä ja kokemuksia ortodoksisen uskonnon opetuksesta. Näkökulmia uskonnon oppiaineen kehittämiseen. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95305/GRADU-1400152121.pdf?sequence=1>
- Jaanu-Schröder, M. 2007. Katolinen uskonnonopetus. Teoksessa T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsingin yliopisto, 74–82.
- Jamisto, A. 2007. Pienryhmäuskontojen opetus Suomessa ennen ja nyt. Teoksessa T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsingin yliopisto, 31–41.
- Jonninen, A. 2014. ”Toivoisin, ettei vähenisi.” Tutkimus ortodoksisen uskonnon opettajista sekä ortodoksisen uskonnon opetuksen tilanteesta lukuvuonna 2012–2013. Itä-Suomen yliopisto. Käytännöllinen teologia. Pro gradu -tutkielma.
- Järvinen, M. & Priklopil, L. 2015. Miten uskonnonopetus pitäisi alakoulussa järjestää? Luokanopettajaksi opiskelevien näkemykset. Turun yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro seminaari -tutkielma. Saatavissa <https://drive.google.com/file/d/0B83ady-WGIJvRIJjeHQ4YkhILWc/view?pli=1>
- Kallioniemi, A. 2007a. Eurooppalaiset uskonnonopetusmallit ja suomalainen malli. Teoksessa T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsingin yliopisto, 101–113.
- Kallioniemi, A. 2007b. Näkökulmia eurooppalaiseen uskonnon opetukseen – oppiaineen kehittämisen haasteita Norjassa ja Suomessa. Teoksessa A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) Katsomusaineiden kehittämishaasteita. Opettajankoulutuksen tutkinnonuudistuksen virittämää keskustelua. Tutkimuksia 279. Helsingin yliopisto, 55–75.
- Kallioniemi, A. 2013. Uskonto- ja katsomustieto kehitettävä uudeksi oppiaineeksi. Niin & Näin 20 (1), 73–75. Saatavissa <http://netn.fi/katsomusaineet>
- Kallioniemi, A., Schihalejev, O., Poulter, S. & Kuusisto, A. 2017. Virolaisten ja Suomalaisen käsityksiä uskonnonopetuksesta koulussa. Teologinen Aikakauskirja 122 (1), 34–46.
- Katsaukset 2016. Kirkon tutkimuskeskuksen katsaukset 2016. Uskonnonopetus. Viitattu 29.10.2017 <https://www.kirkontutkimuskeskus.fi/>
- Koskinen, M. 2013. Lukiolaiset ja uskonnonopetus. Määrällinen tutkimus lukiolaisten käsityksistä uskonnonopetuksesta. Helsingin yliopisto. Käytännöllinen teologia. Pro gradu -tutkielma.
- Kuokkanen, K. 2014. Uskonnon ja et:n tuntien niputus saa kannatusta. Hs.fi/kaupunki 27.1.2014. Viitattu 28.10.2017 <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000002705244.html>
- Kähkönen, E. 1976. Uskonnon opetuksen asema Suomen koulunuudistuksessa 1944–1970. Helsinki: STKS.

- Käpylehto, K. 2015. Kulosaaren malli: dialogiin perustuva katsomusaineiden opetusjärjestely. Teoksessa H. Cantell (toim.) Näin rakennat monialaisia oppimiskokonaisuuksia. Juva: PS-kustannus, 123–146.
- Lakiasetus 1998. Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 14.12. 1998/986. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986>
- Lausunto FETO ry 2017. Feton lausunto katsomusopetuksen yhteisopetuksesta 21.3.2017. Viitattu 29.10.2017 <http://www.feto.fi/feton-lausunto-katsomusaineiden-yhteisopetuksesta/>
- Lausunto SUOL ry 2014. SUOL ry:n lausunto lukio tuntijakotyöryhmän esityksestä 10.1.2014. Viitattu 29.10.2017 <http://suol.fi/index.php/ajankohtaisia-kannanot-toja/417-suol-ry-n-lausunto-lukion-tuntijakotyoryhman-esityksesta>
- Lausunto VAL ry 2014. Katsomusaineen valinta vapaaksi 10.11.2014. Viitattu 29.10.2017 <http://vapaa-ajattelijat.fi/blog/2014/11/10/katsomusaineen-valinta-vapaaksi-lausunto-sivistysvaliokunnalle/>
- LOPS 2015. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki: Opetushallitus.
- Luukkainen, J. 2013. Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle Kulosaaren yhteiskoulun hankkeesta yhdistää osittain uskonnon opetus ja elämänkatsomustiedon opetus 2.4.2013. Viitattu 29.10.2017 <http://www.ateistit.fi/kantelut/kulokant.pdf>
- Luukkainen, J. 2014. Kulosaari-rutto leviämässä. Pääkaupunkiseudun ateistit 16.11.2014. Viitattu 29.10.2017 <http://www.ateistit.fi/uutiset/uuti141116.html>
- Lyhykäinen, K. 2009. The Aims of Orthodox religion teachers. Teoksessa G. Skeie (toim.) Religious Diversity and Education. Nordic Perspectives. Münster: Waxman, 197–205.
- Lähnenmann, J. & Schreiner, P. 2009. Interreligious and Values Education in Europe. Map and Handbook. Münster: Comenius-institut.
- Majaneva, E. 2013. Peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten asenteet uskonnonopetusta kohtaan. Helsingin yliopisto. Uskontotiede. Pro gradu -tutkielma.
- Manninen, P. 2013. Uskonnonopetus koulun kokonaiskasvatuksessa – Uskonnonopettajiksi opiskelevien käsityksiä koulun uskonnonopetuksesta. Helsingin yliopisto. Opettajan-koulutuslaitos. Pro gradu -tutkielma.
- Mansikka, O. 2016. Savon Sanomat: Kouluihin tarvitaan lisää islamin opettajia. Hs.fi/kotimaa 1.12.2016. Viitattu 28.10.2017 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002883354.html>
- Martikainen, T. 2011. Maahanmuuttajien uskonnollisen taustan tilastollinen arvioiminen Suomessa. Teologinen Aikakauskirja 116 (3), 40–54.

- Matilainen, M. 2016. Opettajaksi opiskelevien näkemyksiä suomalaisesta uskonnonopetusmallista ja sen kehitysvaihtoehdoista. Teologinen Aikakauskirja 121 (1), 48–61.
- Merenmies, M. 2017. Religion in Schools: A Human Rights Perspective. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/175458>
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3.laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Metsämuuronen, J. 2011. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä: tutkijalaitos. E-kirja. International Methelp Ky.
- Mikkola, K. 2017. Uskonnosta opettaminen. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) Uudistuva uskonnon opetus. Helsinki: Kirjapaja Oy, 11–34.
- Mäkinen, K. 2014. Lausunto lukiokoulutuksen valtakunnallisia tavoitteita ja tuntijakoa selvittäneen työryhmän muistiosta ”Tulevaisuuden lukio – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako 21.1.2014. Viitattu 29.10.2017 <https://koulujakirkko.evl.fi/25-kannanottoja-ja-lausuntoja>
- Määräys 2006a. Perusopetuksen muiden uskontojen opetussuunnitelmien perusteet 2006. Helsinki: Opetushallitus.
- Määräys 2006b. Lukion muiden uskontojen opetussuunnitelmien perusteet 2006. Helsinki: Opetushallitus.
- Nummenmaa, L. 2009. Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. 3. painos. Helsinki: Tammi.
- Odiah, L. 2007. Evankelisluterilaisen uskonnon opettajat ja uskonnon opetuksen tulevaisuus monikulttuuristuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) Katsomusaineiden kehittämishaasteita. Opettajankoulutuksen tutkimonnuudistuksen virittämää keskustelua. Tutkimuksia 279. Helsingin yliopisto, 91–109.
- Okulov, S. 2017. Ortodoksit eivät vastusta dialogia. Mielipide. Hs.fi/paivanlehti 22.9.2017. Viitattu 29.10.2017 <https://www.hs.fi/paivanlehti/22092017/art-2000005377315.html>
- Onniselkä, S. 2011. Islamin opetus koulussa. Teoksessa T. Martikainen & T. Sakaranaho (toim.) Mitä muslimit tarkoittavat? Keskustelua islamilaisista virtauksista Suomessa ja Euroopassa. Turku: Savukeidas Kustannus.
- Onniselkä, S. 2017. Pienryhmäisten uskontojen opetuksen erityispiirteistä. Teoksessa P. Iivonen & V. Paulanto (toim.) Uudistuva uskonnon opetus. Helsinki: Kirjapaja Oy, 94–101.
- Opettajat Suomessa 2013. Koulutuksen seurantaraportit 2014:8. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/julkaisut/2014/opettajat_suomessa_2013

- Opettajat Suomessa 2016. Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016. Raportit ja selvitykset 2017:2. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa http://www.oph.fi/julkaisut/2017/opettajat_ja_rehtorit_suomessa_2016
- Oppilasmäärät Helsingissä 2016. Suomenkielisten peruskoulujen ja lukioiden lukiotutkintoa suorittavien katsomusainevalinnat ajankohdalta 20.9.2016. Helsingin opetusvirasto. Sähköposti. Anna Jenu. 9/2017 Tulostettu 15.9.2017.
- Oppilasmäärät pääkaupunkiseudulla 2016/2017. Katsomusainevalinnat Helsingin, Espoon ja Vantaan peruskouluista vuosilta 2016 ja 2017. Helsingin, Espoon ja Vantaan opetusvirastot. Sähköposti ja ppt-tiedosto. Astrid Kauber (Espoo) Anna Jenu (Helsinki) Hanna Kukkonen & Timo Rönnqvist (Vantaa). 9/2017. Tulostettu 15.9.2017.
- Oppilasmäärät Suomessa 1996–2016. Peruskoulujen ja lukioiden katsomusainevalinnat ajankohdalta 1996, 2006, 2015 ja 2016. Tilastokeskus.Sähköposti ja Moniste. Koulutustilastot. Vesa Hämäläinen. 4/2015 ja 9/2017. Tulostettu 17.9.2017.
- Perusopetus 2020. Perusopetus 2020–yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:1. Helsinki: Yliopistopaino.
- Perusopetusasetus 1998. Perusopetusasetus 20.11.1998/852
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>
- POPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Pyysiäinen, M. 1982. Tunnustuksellinen, tunnustukseton ja objektiivinen uskonnonopetus. Opetussuunnitelma-analyysi Suomen ja Ruotsin peruskoulun uskonnon opetuksen tavoitteista ja sisällöstä. Helsinki: Kirjapaja.
- Pyysiäinen, M. 1998. Koulun uskonnon opetuksen luonne. Teoksessa Pyysiäinen, M. & Seppälä, J. (toim.), Uskonnonopetuksen käsikirja. Helsinki: WSOY, 41–68.
- Pyysiäinen, M. 2000. Luokanopettaja ja koulun katsomusopetus. Luokanopettajien kokemukset ja käsitykset uskonnonopetuksen, elämänskatsomustiedon ja eettisen kasvatuksen toteuttamisesta ja järjestelyistä peruskoulun 1–6 luokilla. Helsinki: WSOY.
- Riegel, U. & Ziebertz. 2009. H.-G. How teachers in Europe teach religion. An international empirical study in 16 countries. International Practical Theology 12. Berlin: LIT.
- Rissanen, I. 2014. Negotiating identity and tradition in a single-faith religion education: A case study of Islamic education in Finnish schools. Research on Religious and Spiritual Education, 7. Münster: Waxmann.
- Rothgangel, M., Skeie, G. & Jäggle, M. 2014. Religious Education at schools in Europe: Part 3: Northern Europe. Göttingen: Vienna University Press
- Rusama, J. 2002. Uskonto, elämänskatsomustieto ja tapakasvatus: Oppimistulosten arviointi perusopetuksen päättövaiheessa 2001. Helsinki: Opetushallitus.

- Räsänen, A. & Ubani, M. 2009. Finland: the Finnish RE teacher – a modern traditionalist. Teoksessa H.-G. Ziebertz & U. Riegel (toim.) *How teachers in Europe teach religion. An international empirical study in 16 countries. International Practical Theology 12.* Berlin: LIT, 57–68.
- Räsänen, A. 2006. Koulun uskonnon opetus. Suomalaisten käsitykset uskonnon opetuksen luonteesta ja sisällöstä. Helsinki: STKS.
- Saine, H. 2000. Uskonnon opetus Suomen oppivelvollisuuskouluissa 1900-luvulla. Turun yliopisto.
- Sakaranaho, T. & Salmenkivi, E. 2009. Tasavertaisen katsomusopetuksen haasteet: pienryhmäisten uskontojen ja elämänskatsomustiedon opetus Suomessa. *Teologinen Aikakauskirja* 114 (5), 450–470.
- Sakaranaho, T. 2006. Religious Freedom, Multiculturalism, Islam – Cross-reading Finland and Ireland. Leiden: Brill.
- Sakaranaho, T. 2013. Religious Education in Finland. *Temenos* 49 (2), 225–254.
- Salmenkivi, E. 2013. Katsomusopetuksen kehittäminen. *Niin & Näin* 20 (1), 87–89.
- Salmenkivi, E., Elo, P., Tomperi, T. & Ahola-Luttila, T. 2007. Elämänskatsomustiedon kehkeytyminen. Teoksessa A. Kallioniemi & E. Salmenkivi (toim.) *Katsomusaineiden kehittämishaasteita. Opettajankoulutuksen tutkinnonuudistuksen virittämää keskustelua. Tutkimuksia* 279. Helsingin yliopisto, 125–162.
- Schihalejev, O. 2014. Religious Education at Schools in Estonia. Teoksessa M. Rothgangel, G. Skeie & M. Jäggle (toim.) *Religious Education at schools in Europe: Part 3: Northern Europe.* Göttingen: Vienna University Press, 75–104.
- Schweitzer, F., Riegel, U. & Ziebertz, H.-G. 2009. Europe in comparative perspective: religious pluralism and mono-religious claims. Teoksessa H.-G. Ziebertz & U. Riegel (toim.) *How teachers in Europe teach religion. An international empirical study in 16 countries. International Practical Theology 12.* Berlin: LIT, 241–256.
- Seppo, J. 2003. Uskonnonvapaus 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Edita.
- Seurakunnan vuositalasto 2016. Vuositalasto 2016. Helsingin seurakuntayhtymä. Saatavissa https://www.helsinginseurakunnat.fi/material/attachments/keskusrekisteri/vuositalasto/g95SBBewH/Helsingin_seurakuntien_vuositalasto_2016.pdf
- Suomen kirkko vuosina 2012–2015. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista. 2016. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 125. Saatavissa [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/\\$FILE/Kirkon%20nelivuotiskertomus II%20osa Osallistuva%20luterilaisuus netti.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/4D9073DDB9C38745C22576F20030A70E/$FILE/Kirkon%20nelivuotiskertomus%20II%20osa%20Osallistuva%20luterilaisuus%20netti.pdf)

- SUOL ry:n jäsenmäärät 2017. Sähköposti. SUOL ry:n toiminnanjohtaja Veera Lupunen. 7/2017. Tulostettu 27.7.2017.
- Suunnitteluopas 2017–2018. Lukuvuoden 2017–2018 suunnitteluopas. Helsinki: OAJ. Saatavissa <https://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset&contentID=1408919367614&keyword=suunnitteluopas>
- Tomperi, T. 2013. Opetuksen monet mallit ja suomalainen ratkaisu. *Niin & Näin* 20 (1), 64–69.
- Ubani, M. & Tirri, K. 2014. Religious Education at Schools in Finland. Teoksessa M. Rothgangel, G. Skeie & M. Jäggle (toim.) *Religious Education at schools in Europe: Part 3: Northern Europe*. Göttingen: Vienna University Press, 105–126.
- Ubani, M. 2013. *Peruskoulun uskonnonopetus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ubani, M. Kallioniemi, A. & Poulter, S. 2015. Finnish Class Student Teacher's Perceptions of Religious Education. *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education* 2015 (2), 74–93.
- Ubani, M. Kallioniemi, A. & Poulter, S. ei julkaistu (n.d.). Opiskelijoiden arviot uskonnon-opetuksen käytännön toteutuksesta perusasteella. *Moniste*. Tulostettu 29.10.2017.
- Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opiskelu. 2016. Uskonnonvapaus.fi. Vapaa-ajattelijain liitto ry. Viitattu 29.10.2017 <https://uskonnonvapaus.fi/lapset/uskonto-et.html>
- Vahtera, S. & Kuukka, I. 2007. Kuntajärjestäjän näkökulma oman uskonnon opetukseen. Teoksessa T. Sakaranaho & A. Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*. Helsingin yliopisto, 126–130.
- Valtavaara, M. 2017. Uskonnonopetus estää meitä ymmärtämästä muita uskontoryhmiä – ”Malli, jossa lapset jaetaan eri luokkiin uskonnon perusteella, ei ole tätä päivää. Hs.fi/Kotimaa 13.9.2017. Viitattu 28.10.2017 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005365153.html>
- Valtioneuvoston asetus 2002. Valtioneuvoston asetus lukiolaissa tarkoitetun koulutuksen yleisistä valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta. Alkuperäinen säädös 955/2002. Ajantasainen säädös 942/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2002/20020955?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=tuntijaosta>
- Venesmäki, E. 2014. Islamin peruspiirteitä ja opetuslapsia. *Suomen Kuvalehti* 98 (47), 47–53.

- Vihavainen, S. & Valtavaara, M. Kaikille yhteinen uskonnonopetus saa vähemmistöuskonnot kavahtamaan – Islamin asiantuntija: ”Luulen, että paine islamilaisen koulun perustamiselle kasvaisi”. Hs.fi/kotimaa 13.9.2017 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005366442.html>
- Väestö...1990–2016. Suomen virallinen tilasto: Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 27.10.2017. Saatavissa http://www.stat.fi/til/vaerak/2016/vaerak_2016_2017-03-29_tie_001_fi.html
- Väestö...1996–2016. Suomen virallinen tilasto: Väestörakenne. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 27.10.2017. Saatavissa http://www.stat.fi/til/vaerak/2016/01/vaerak_2016_01_2017-09-22_tie_001_fi.html
- Zilliacus, H. 2014. Supporting Student’s Identities and Inclusion in Minority Religious and Secular Ethics Education: A Study on Plurality in the Finnish Comprehensive School. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 258. Helsingin yliopisto.
- Åhs, V., Poulter, S. & Kallioniemi, A. 2016. Encountering Worldviews: Pupil Perspectives on Integrative Worldview Education in a Finnish Secondary School Context. Religion & Education 43 (2), 208–229.

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Näkemyksiä ja käsityksiä katsomusopetuksesta

ARVOISA OPETTAJA

KIITOS kun päätit vastata tähän kyselyyn. Luethan tämän lyhyen selitteen ennen kuin jatkat eteenpäin.

Kyselyn taustaa

Tämä kysely on osa tutkimusta, jonka tarkoituksena on selvittää **luokanopettajien sekä elämäntietomustiedon ja uskonnon aineenopettajien näkemyksiä ja kokemuksia katsomusaineiden opettamisesta**. Tutkimus tehdään Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja sen on määrä valmistua vuoden 2018 aikana.

Termeistä

Katsomusaineilla tässä kyselyssä tarkoitetaan kaikkia koulussa opetettavia uskonnon aineita (esim. ev.lut., ortodoksinen, islam ja katolinen uskonto) sekä elämäntietomustietoa. *Katsomusopetuksella* puolestaan viitataan edellä mainittujen aineiden opetukseen ja *katsomusopetusmallilla* tapaa järjestää katsomusopetus.

Kyselyn rakenne

Kysely jakaantuu kuuteen (6) osioon, jotka on jaettu omille sivuilleen. Osiossa 1 kysytään taustatietoja, Osio 2 keskittyy kokemuksiin katsomusopetuksesta yleisellä tasolla, Osiossa 3 kysytään mielipidettä uskonnollisuuden näkyvyydestä koulussa, Osiossa 4 tiedustellaan näkemyksiä nykyisestä (oman uskonnon) katsomusopetusmallista ja Osiossa 5 tiedustellaan näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusopetuksesta. Viimeisessä osiossa (Osio 6) tiedustellaan näkemyksiä katsomusopetuksen tulevaisuudesta. Kyselyn lopussa on vielä avoin tila mahdollisille kommentteille ja palautteelle. Kysymyskohtia on kaiken kaikkiaan 42.

Kyselyyn vastaaminen

Tutkimus, johon tämä kysely liittyy, pyrkii auttamaan niitä päätöksentekijöitä, jotka pohtivat ja suunnittelevat katsomusopetuksen tulevaisuutta. Siksi toivomme, että luet kaikki tekstit huolellisesti läpi ja vastaat jokaiseen kysymykseen mahdollisimman tarkasti.

Valtaosaan kysymyksistä voit valita vain yhden vaihtoehdon, mutta joissakin kysymyksissä vaihtoehtoja voi valita useampia. Lisäinfoa joillekin kysymyksille löydät menemällä hiiriosoitimmella kyseisen kysymyksen lopussa olevan punaisen kysymysmerkin kohdalle. Osa kysymyksistä on pakollisia ja osa taas jätetty vapaaehtoiseksi. Jos siis koet, että et osaa tai et halua vastata joihinkin kysymyksiin, niin jätä kyseinen kohta tyhjäksi (HUOM! jo valittujen radionappien valintoja voi vaihtaa, mutta ei enää poistaa). Jos jätät vastaamatta pakolliseen kysymykseen, ohjelma ei päästä sinua siirtymään seuraavalle sivulle ja keltainen kolmio ilmestyy vastaamatta jääneen kysymyksen kohdalle. Pakolliset kysymykset tunnistat joko pienestä tähdestä tai lihavoidusta tekstistä. Takaisin siirtyminen osioissa on mahdollista niin kauan, kunnes pääset viimeiselle sivulle ja painat "valmis" painiketta.

OSIO1. Tässä osiossa kysytään sinuun ja sinun opettajuuteesi liittyviä taustatietoja.

k1. Ammatti*

1. aineenopettaja   2. luokanopettaja   3. joku muu

k2. Tämänhetkinen työkuva*

1. aineenopettaja   2. luokanopettaja   3. en opeta tällä hetkellä

k3. Sukupuoli*

1. nainen   2. mies   3. joku muu

k4. Ikä*

k5. Asuinmaakunta*

1. Ahvenanmaa	8. Keski-Suomi	15. Pohjois-Savo
2. Etelä-Karjala	9. Kymenlaakso	16. Päijät-Häme
3. Etelä-Pohjanmaa	10. Lappi	17. Satakunta
4. Etelä-Savo	11. Pirkanmaa	18. Uusimaa
5. Kainuu	12. Pohjanmaa	19. Varsinais-Suomi
6. Kanta-Häme	13. Pohjois-Karjala	20. Ulkomaat
7. Keski-Pohjanmaa	14. Pohjois-Pohjanmaa	

k6. Uskonnollinen yhdyskunta*

1. ev.lut.   2= ort.   3. joku muu uskonto   4. en kuulu

k7. Voisitko kuvailla itseäsi seuraavilla maailmankatsomuksellisilla identiteeteillä? EI, KYLLÄ*

- a. *Uskonnoton Ihminen*
b. *Uskonnollinen ihminen*
c. *Henkinen ihminen*
d. *Etsijä*

k8. Onko sinulla seuraavia pätevyksiä? EI, KYLLÄ*

- a. *Luokanopettajan pätevyys,*
b. *Uskonnon aineenopettajan pätevyys,*
c. *Elämäntiedon aineenopettajan pätevyys*

k9. Työkokemus opettajana*

0. ei kokemusta   1. alle 1 vuosi   2. 1-2 vuotta   3. 3-5 vuotta   4. 6-10 vuotta
5. 11–20 vuotta   6. yli 20 vuotta

k10. Kuinka monessa koulussa (ala-/yläkoulu/lukio) toimit tällä hetkellä opettajana? (0-10+)*

k11. Pitävätkö seuraavat väittämät paikkansa sinun kohdallasi? EI, OSITTAIN, KYLLÄ*

- a. Tiedän, miten katsomusopetus lähtökohtaisesti järjestetään Suomen kouluissa
- b. Tiedän, miten katsomusopetus lähtökohtaisesti järjestetään Ruotsin kouluissa
- c. Tiedän, miten katsomusopetus järjestetään ns. "Kulosaaren mallissa"
- d. Tiedän, mitä tarkoitetaan "kaikille yhteisellä katsomusopetuksella"
- e. Tunnen katsomusopetukseen liittyvää uskonnonvapauslainsäädäntöä
- f. Osaan määritellä tunnustuksettoman ja tunnustuksellisen uskonnon opetuksen
- g. Olen tietoinen kaikille yhteisen katsomusaineen puolesta ajavasta kansalaisaloitteesta (2015–16)

HUOM! Jos et opeta tällä hetkellä, mutta sinulla on opettajan kokemusta (olet esim. osa-aikaeläkkeellä), vastaa alla oleviin kysymyksiin (12–22) niin kuin opettaisit aikaisemmassa työpaikassasi.

k12. Työpaikan sijainti*

1. pääkaupunkiseutu	2. maakuntakeskus	3. muu kaupunki	4. kunta (ei kaupunki)
5. kaksi eri aluetta	0. en ole opettanut koulussa		

k13. Koulun (työpaikkasi) oppilasmäärä*

1. alle 50 oppilasta	2. 51–150 oppilasta	3. 151–300 oppilasta	4. yli 300 oppilasta
5. erikokoiset koulut	0. en osaa sanoa/en opeta		

k14. Mitä katsomusaineita opetat? (voit valita 1–5 vaihtoehtoa)*

1. ev.lut. uskonto	2. ort. uskonto	3. islam uskonto	4. muu uskonto
5. elämäkatsomustieto	6. ei kokemusta		

k15. Millä kouluasteella toimit katsomusaineiden opettajana? (Voit valita 1–5 vaihtoehtoa) *

1. alakoulu (1.-2.luokka)	2. alakoulu (3.-6.luokka)	3. yläkoulu	4. lukio
5. muu	6. ei kokemusta		

k16. Millä kouluasteella pääasiallisesti työskentelet?*

1. alakoulu (1.-2.luokka)	2. alakoulu (3.-6.luokka)	3. yläkoulu	4. lukio
5. muu	6. ei kokemusta		

k17. Mikä on alin kouluaste, jolla olet opettanut säännöllisesti katsomusaineita?*

1. alakoulu (1.-2.luokka)	2. alakoulu (3.-6.luokka)	3. yläkoulu	4. lukio
5. muu	6. ei kokemusta		

k18. Mitä katsomusaineita olet työurasi aikana opettanut? (voit valita 1–5 vaihtoehtoa)*

1. ev.lut. uskonto	2. ort. uskonto	3. islam uskonto	4. muu uskonto
5. elämäkatsomustieto	6. ei kokemusta		

k19. Milloin viimeksi olet opettanut katsomusaineita?*

1. tänä lukuvuonna (2016–17)	2. viime lukuvuonna (2015–16)	3. noin 2-5 vuotta sitten
4. yli 5 vuotta sitten	0. ei kokemusta	

k20. Kuinka monta tuntia keskimäärin opetat katsomusaineita yhden viikon aikana?*

1. alle 1h	2. 1-3h	3. 4-10h	4. yli 10h
5. en osaa sanoa/ei kokemusta			

k21. Mitä katsomusaineita koulussanne (työpaikallasi) opetetaan? (voit valita 1–5 vaihtoehtoa)*

1. ev.lut. uskonto	2. ort. uskonto	3. islam uskonto	4. muu uskonto (esim. katolinen)
5. elämäkatsomustieto	6. en osaa sanoa	7. ei kokemusta	

k22. Valitse yksi vaihtoehto. EI/EN KOSKAAN, HARVOIN, JOSKUS, USEIN, AINA/LÄHES AINA, EN OSAA SANOA, EN OLE OPETTANUT KOULUSSA*

- a. Kuinka usein koulussanne opetetaan ns. "kaikille yhteistä katsomusainetta"?
- b. Kuinka usein olet opettanut ns. "kaikille yhteistä katsomusainetta"?

OSIO2. Tässä osiossa tiedustellaan sinun kokemuksiasi katsomusopetukseen liittyen yleisellä tasolla. Merkitse 1–5 kokemustesi perusteella.

k23. Kuinka tarpeelliseksi koet katsomusaineiden opetuksen alakoulussa (1.-2.luokka)? (1
(1= täysin tarpeettomaksi, 5 = erittäin tarpeelliseksi)

- a. Uskonto
- b. Elämäkatsomustieto

k24. Kuinka tarpeelliseksi koet katsomusaineiden opetuksen alakoulussa (3.-6.luokka)

- a. Uskonto
- b. Elämäkatsomustieto

k25. Kuinka tarpeelliseksi koet katsomusaineiden opetuksen yläkoulussa?

- a. Uskonto
- b. Elämäkatsomustieto

k26. Kuinka tarpeelliseksi koet katsomusaineiden opetuksen lukiossa?

- a. Uskonto
- b. Elämäkatsomustieto

k27. Miten vaikeaksi koet tai kokisit katsomusaineiden opettamisen?
(1 = erittäin vaikeaksi, 5 = erittäin helpoksi)

- a. Ev.lut. uskonto
- b. Ort. uskonto
- c. Islam uskonto
- d. Muu uskonto (esim. buddhalainen, katolinen)
- e. Elämäkatsomustieto

k28. Kuinka tärkeäksi (koulunne) oppilaat mielestäsi kokevat oman katsomusaineensa opetuksen?
(1 = täysin yhdentekeväksi, 5 = erittäin tärkeäksi)

- a. Ev.lut. uskonto
- b. Ort. uskonto
- c. Islam uskonto
- d. Muu uskonto (esim. buddhalainen, katolinen)
- e. Elämäkatsomustieto

OSIO 4. Tässä osiossa kysytään sinun näkemyksiäsi nykyisestä katsomusopetusmallista. Vastaa huomioiden se kouluaste, jolla pääasiallisesti työskentelet (kysymys nro 16).

k30. Mitä mieltä olet seuraavista nykyiseen (oman uskonnon) katsomusopetusmalliin liittyvistä väittämistä? (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

- a. Nykyinen katsomusopetusmalli tukee hyvin uskonnonvapautta*
- b. Nykyinen katsomusopetusmalli on kaikille oppilaille tasa-arvoinen*
- c. Nykyinen katsomusopetusmalli tukee oppilaiden omaa identiteettiä*
- d. Nykyinen katsomusopetusmalli auttaa vähemmistöuskontojen asemaa*
- e. Nykyinen katsomusopetusmalli ei sovi nykypäivään*
- f. Nykyistä katsomusopetusmallia pitäisi uudistaa*
- g. Nykyinen katsomusopetusmalli on liian hankala toteuttaa*

k31. Missä määrin pidät seuraavia väittämiä ongelmallisina nykyisessä katsomusopetusmallissa? (1 = en lainkaan ongelmallisina, 5 = erittäin ongelmallisina)

- a. Ev.lut. oppilailla on velvollisuus opiskella vain ev.lut. uskontoa*
- b. Jotkut oppilaat jäävät ilman katsomuksensa mukaista opetusta (esim. kunnassa alle 3 opp.)*
- c. Uskonnon oppitunnit ovat liian tunnustuksellisia*
- d. Uskonnon oppitunnit eivät ole tarpeeksi tunnustuksellisia*
- e. Muiden uskontojen (ei ev.lut.) opettajat saattavat olla koulutuksellisesti epäpäteviä*
- f. Oman katsomuksen mukaisen opetuksen järjestely voi aiheuttaa hyppytunteja*
- g. Oman katsomuksen mukaisen opetuksen järjestely voi aiheuttaa oppilaalle ylim. matkoja*
- h. Ev.lut. uskonnossa oppimateriaali on puutteellista*
- i. Muissa uskonnoissa (ei ev.lut.) oppimateriaali on puutteellista*
- j. Elämäkatsomustiedossa oppimateriaali on puutteellista*
- k. Katsomusaineiden välillä on liian vähän dialogia*
- l. Samassa koulussa katsomusaineiden määrä voi olla liian suuri (esim. 5 eri uskontoa ja ET)*
- m. Osaa oppilaiden katsomuksista ei opeteta lainkaan kouluissa (esim. Jehovan todistajat)*

k32. Mikä on mielestäsi nykyisen katsomusopetusmallin paras puoli? (avoin kysymys)

k33. Mikä on mielestäsi nykyisen katsomusopetusmallin suurin epäkohta? (avoin kysymys)

k34. Minkä kouluarvosanan antaisit nykyiselle katsomusopetusmallille? (4-10) *

OSIO5. Tässä osiossa kysytään sinun näkemyksiäsi kaikille yhteisestä katsomusopetuksesta. Vastaa huomioiden se kouluaste, jolla pääasiallisesti työskentelet (kysymys nro 16).

k35. Mitä mieltä olet seuraavista kaikille yhteiseen katsomusopetukseen liittyvistä väittämistä?

(1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

- a. *Kaikille yhteinen katsomusopetus tukee hyvin uskonnonvapautta*
- b. *Kaikille yhteinen katsomusopetus on kaikille oppilaille tasa-arvoinen*
- c. *Kaikille yhteinen katsomusopetus mahdollistaa tärkeän dialogin oppilaiden kesken*
- d. *Kaikille yhteinen katsomusopetus edistää oppilaiden suvaitsevaisuutta eri katsomuksia kohtaan*
- e. *Kaikkien oppilaiden laittaminen samaan katsomusopetukseen aiheuttaa erimielisyyksiä koulun ja oppilaiden vanhempien välillä*
- f. *Kaikkien oppilaiden laittaminen samaan katsomusopetukseen aiheuttaa erimielisyyksiä oppilaiden kesken*
- g. *Elämäkatsomustiedon kannalta on vaarana, että kaikille yhteinen katsomusaine on liian uskontotietopainotteinen*
- h. *Uskonto-oppiaineen kannalta on vaarana, että kaikille yhteinen katsomusaine on liian elämäkatsomustietopainotteinen*

k36. Mikä on/olisi mielestäsi kaikille yhteisen katsomusopetuksen paras puoli? (avoin kysymys)

k37. Mikä on/olisi mielestäsi kaikille yhteisen katsomusopetuksen suurin epäkohta? (avoin kysymys)

k38. Valitse yksi vaihtoehto. EN, EHKÄ, KYLLÄ, EN OSAA SANOA*

- a. *Oletko/olisitko valmis opettamaan kaikille oppilaille yhteistä uskontoa*
- b. *Oletko/olisitko valmis opettamaan kaikille oppilaille yhteistä elämäkatsomustietoa?*
- c. *Oletko/olisitko valmis opettamaan kaikille oppilaille yhteistä ET/uskontotieto-tyylistä katsomusainetta?*

OSIO 6. Tässä (viimeisessä) osiossa kysytään sinun näkemyksiäsi katsomusopetukseen ja sen järjestelyihin liittyen. Merkitse se numero, mikä vastaa parhaiten sinun omaa mielipidettäsi kyseisestä väitteestä. Vastaa huomioiden se kouluaste, jolla pääasiallisesti työskentelet (kysymys nro 16).

k39. Mitä mieltä olet seuraavista katsomusopetukseen liittyvistä väittämistä? (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

- a. Koulujen katsomusopetusjärjestelyt tulevat muuttumaan seuraavan 10 vuoden aikana
- b. Uskonnon opetus pitäisi saada olla edes jossain määrin tunnustuksellista
- c. Katsomusaineiden opettaminen pitäisi olla luokanopettajille vapaaehtoista
- d. Koulujen pitäisi saada itse päättää, miten katsomusopetus niissä järjestetään
- e. Uskontoa ja elämänskatsomustietoa ei pitäisi saada opettaa sama henkilö
- f. Uskontojen opettaminen kuuluu ensisijaisesti oppilaan vanhemmille ja kodeille
- g. Uskontoon liittyvien asioiden opetus tulisi tapahtua muiden aineiden, esim. historian yhteydessä

k40. Minkälainen on mielestäsi katsomusaineille suunniteltu tuntimäärä?

- 1. liian matala
- 2. sopiva
- 3. liian korkea
- 4. en osaa sanoa

k41. Milloin pakollisen katsomusopetuksen voisi kouluissa mielestäsi aloittaa? *

- 1. 1-2.luokka
- 2. 3-6.luokka
- 3. yläkoulu
- 4. lukio
- 5. ei milloinkaan
- 6. en osaa sanoa

k42. Valitse mielipidettäsi vastaava numero (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä) *

- a. Koulussa ei tarvita lainkaan erillisiä katsomusaineita (uskonnon opetus voisi tapahtua muiden tahojen toimesta kouluajan ulkopuolella)
- b. Elämänskatsomustiedosta tulisi tehdä koulussa kaikille oppilaille yhteinen katsomusaine – erillisen uskonnon opetus ei olisi koulun tehtävä
- c. Koulussa tulee säilyttää nykyinen tilanne; opetusta annetaan oppilaan oman uskonnon mukaan ja uskontokuntaan kuulumattomille opetetaan elämänskatsomustietoa
- d. Nykyiset uskonnon opetukset ja elämänskatsomustieto tulisi koulussa yhdistää uudeksi, kaikille oppilaille yhteiseksi tunnustukseksi katsomusaineeksi
- e. Koulussa tulisi opettaa osittain kaikille yhteistä elämänskatsomustiedon tapaista katsomusainetta ja osittain nykymallin tapaista (oman uskonnon) opetusta
- f. Koulussa tulee säilyttää nykyinen tilanne, mutta katsomusopetukseen osallistuminen tulisi olla kaikille oppilaille vapaaehtoista
- g. Koulussa tulisi opettaa oppilaiden enemmistön tunnustuksen mukaista tunnustuksellista uskontoa – elämänskatsomustietoa opetettaisiin vain erillisestä pyynnöstä